

naše planine

5-6
1973

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 30 dinara (za inozemstvo 4 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 7 dinara (za inozemstvo 1 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 30102-678-5535). Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb.

GODINA XXV

MAJ—JUNI 1973

BROJ 5—6

S A D R Ź A J

Renesansni planinar Francesco de Marchi . . .	97
Dr. Željko Poljak: Na najvišem vrhu Apenina . . .	100
Josip Plaček: Moj prvi izlet na Čvrstnicu . . .	104
Prof. dr. Vladimir Blašković: Šetnja po Mjesecu prije pedeset godina . . .	105
Drago Paulić: Mala Klečica . . .	111
Obrad Berdović: Dojmovi sa Zelengore . . .	113
Ante Rukavina: Ta želja i ta vatra što nas vuče . . .	117
Živko Arsovski: Na Solunskoj glavi . . .	121
Ot. Iš.: Biti kao planina . . .	124
Dr. Željko Poljak: Nikola Aleksić . . .	125
Ing. Svetožar Kovačević: Zelena planina Kovač . . .	126
Valent Hofer: Kroz Istru . . .	127
Ing. Milutin Kljajić: Deset godina poslije bjelašničke tragedije . . .	129
Ing. Lota Arh: Planinari-skijaši, gdje ste? . . .	132
Dr. Željko Poljak: Jankovac opet u opasnosti . . .	133
Stanoje Jovanović: Više brige o zaštiti prirode . . .	133
Dvadeset godina planinarstva u Sesvetama . . .	135
Eduard Pavšić: Transverzanci u Hrvatskoj . . .	138
Josip Sakoman: Transverzala po jadranskim otocima . . .	138
Stanislav Gilić: Pismo uredniku »Naših planina« . . .	139
Odgovor urednika Stanislavu Giliću . . .	140
Stanislav Gilić: Zaključna primjedba . . .	141
Josip Sakoman: Planinarstvo — dobra rekreacija . . .	141
Orijentacijski sport . . .	142
Speleologija . . .	144
Vijesti . . .	145

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Bjelašnica ljeti

Foto: Milutin Vasiljević-Lilo

naše planine

GDINA XXV SVIBANJ - LIPANJ 1973 BROJ 5-6

Renesansni planinar Francesco De Marchi

U povodu 400-godišnjice uspona na Gran Sasso d'Italia

U povijesti talijanskog alpinizma nepravedno je dugo vremena ostalo u sjeni ime renesansnog inženjera Francesca De Marchija. Kulturna ga povijest doduše spominje kao izvanredno sposobnog vojnog arhitekta 16. stoljeća, ali ga rijetko tko zna kao protagonistu jednog od najsmjelijih alpinističkih pothvata svog vremena — uspona na vrh Gran Sasso d'Italia 1573. godine. Premda su i prije njega renesansni prirodoslovci odlazili u planinske krajeve (npr. Leonardo da Vinci na Monte Rosu), De Marchijev pothvat ostaje jedinstven i zbog činjenice da je sjenoviti najviši vrh Apenina osvojio kao sedamdesetogodišnjak! De Marchi je svoja iskustva, zajedno s različitim skicama i bilješkama, godinama bilježio i čuvao. Sakupljene u cjelinu, poslije njegove smrti poklonio ih je De Marchijev sin vojvodi Francescu od Toskane, a taj ih je opet poslije predao arhivu Magliabechiane gdje su dugo ostale zaboravljene i nepoznate. Zbog takove čudne sudbine je Orazio Delfico, kad se dva stoljeća poslije popeo na vrh Gran Sasso, vjerovao kako je on prvi. Takvo je mišljenje vladalo sve do 1816, kada je fizičar Gianbattista Venturi došao na zamisao da objavi knjigu »Život i djelo kapetana De Marchija«. Kopajući tom prilikom po arhivi naišao je i na zaboravljene De Marchijeve rukopise, neke i nedovršene, a među njima i na opis uspona na Gran Sasso. Nažalost, Venturi se zadržao na proučavanju De Marchijevih izuma na području vojne arhitekture i gradnje tvrđava.

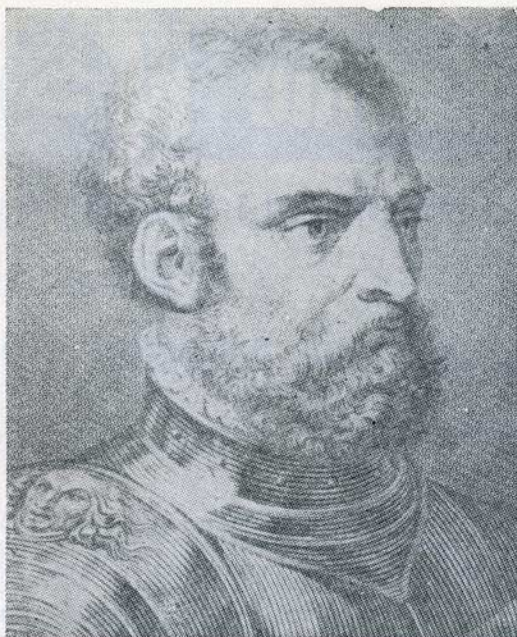
Tek kad se potkraj 19. stoljeća u Abruzzima svečano slavila stogodišnjica Delficova uspona na Gran Sasso (1895), napisao je i objavio znanstvenik Giovanni Pansa u jednoj reviji članak pod naslovom »Izlet na Gran Sasso u 16. stoljeću« i dokumentirao ga odlomcima Venturijeva djela. On je ukazao na zabludu i dokazao prvenstvo De Marchijeve uspona. Ali i to je prošlo nezapaženo.

Tek je 1938. znanstveni radnik Mario Esposito ponovno shvatio važnost oskudnih ali značajnih fragmenata De Marchijeva putopli-

sa, pa je napisao posebnu studiju »Prvi uspon na Gran Sasso i istraživanja u spilji Amare prema neobjavljenom pričanju kapetana De Marchija«. Dobro se potrudio da javnosti ponovno predstavi tog neobičnog čovjeka i da istakne vrijednost njegova pothvata i, konačno mu je to i uspjelo, zahvaljujući citiranju originalnog De Marchijevog rukopisa koji se danas čuva u arhivu Nacionalne biblioteke u Firenci.

Kapetan De Marchi rodio se 1504. u Bolonji. Prvi sigurni podaci o njemu kao izuzetno sposobnoj ličnosti odnose se na vojnu arhitekturu. Već u prvoj mladosti služio je u vojskama znamenitih vojskovođa i kod izvrsnih poznavalaca gradnje tvrđava. Uz njih je stekao toliko iskustvo da je ubrzo napredovao u zvanju. Smatrali su ga pravim umjetnikom, a glasovit je postao po utvrđama Sangallo, Vinci i Sanmicheli. Kao vojni inženjer bio je u vojsci firentinskog vojvode Aleksandra Medicija, koji je toliko cijenio njegovo umijeće da mu je povjerio izradu nacrtu za tvrđavu u Firenci i Pistoji. Svojim radom je toliko zadovoljio papu Pavla III da ga je taj imenovao rimskim plemićem. Kad je 1537. umro vojvoda, De Marchi ostaje u službi njegove udovice Margerite, kćerke kralja Karla V. španjolskog (ponovnom udajom postala je vojvotkinja od Parme). Ona se nakon nekog vremena povukla na svoj feud u Abruzzima, a kako ju je De Marchi vjerno slijedio, susreo se tom prilikom po prvi put s Gran Sasso. Bio je očaran njegovom ljepotom i odmah odlučio da se uspne na vrh. Nažalost, profesionalne dužnosti spriječile su ga u tome i Abruzzima se vratio tek kao 70-godišnjak.

Prije toga je proveo još mnogo vremena po cijeloj Italiji, u Engleskoj, Njemačkoj, Francuskoj, a naročito u Flandriji, rađajući od 1559. na konstrukcijama tvrđava (Malines, Anvers, Valenciennes i dr.). Njegovim idejama služili su se poslije brojni drugi arhitekti, naročito njegov imitator Vobain pod čijim imenom je taj stil ostao poznat u stručnim krugovima.

Capitan Francesco de Marchi

Napokon se vratio u domovinu i tada ga je rodna Bologna proglasila počasnim građaninom. Kad se 1568. vojvotkinja Margerita, u čijoj je vojsci De Marchi proveo velik dio svog života, zauvijek povukla u Abruzzo, pošao je on za njom i nastanio se u apeninskom gradiću Akvili. Tu je i umro 15. veljače 1576. U Akvili je srediavao svoje skice, karte, rukopise i nacрте i napisao knjigu »O vojnoj arhitekturi« kojom se kasnije potajno služio i Vobain zatajivši vrelo svojih ideja. Osim toga prilično je vremena posvetio istraživanju Apenina. Posjećivao je sela u planini, a konačno mu je uspjelo i ono za čime je težio 32 godine: uspon na Corno grande u Gran Sassu. Evo kako je sam opisao taj doživljaj (prevedeni su samo najznačajniji odlomci)!

Sada ću opisati planinu koje se zove Corno i koja je najviša u cijeloj Italiji, a nalazi se u provinciji Abruzzo, u blizini grada Aquile. Od grada treba se penjati oko 9 milja da bi se stiglo na brežuljak podno planine, a koji se zove Campo Priviti (danas C. Pericoli). Tu se nalazi malo jezerce od snijega i voda što se ovamo slijevaju. Ovdje raste jedna trava, vrlo tanka i gusta, visine samo oko pola prsta, ali ima je vrlo mnogo i toliko je hranjiva da se od nje ovce jako debljaju. To je put od pola dana.

Već su prošle 32 godine otkako želim da se popnem na ovu planinu i da s nje razgledam planine. I tako smo se u kolovozu 1573. g. na nju napokon uputili gospodin Cesare Schiafinato iz Milana, Diomedé iz Akvile i ja. Došli smo do sela po imenu Sercio (danas Asergi) i počeli među mještanima tražiti društvo koje bi s nama krenulo gore. Ali nismo nikog našli

tko bi već bio na vrhu. Pričalo se da su mnogi lovci već bili u planini ali unatoč našem traganju, jedva smo pronašli jednog lovca na divokoze po imenu Francesco Di Domenico koji je jedva pristao. Nekako smo nagovorili i braću Giulio da pođu s nama. Oni to, istina je, nisu učinili baš previše dragovoljno, ali uz nagradu i mnoge molbe napokon su pristali.

Opremljena i duševno pripravna 18. kolovoza 1573. poslije podne naša je družina krenula na konjima i stigla do C. Priviti. Tu smo prenočili u jednoj pastirskoj kolibi, a ja sam razmišljao o našem putu.

Sutradan u zoru bez oklijevanja smo odlučili da krenemo jednim usjekom koji je ostavljao dojam da vodi pravo na vrh, naime nije bilo nikakve staze ni puta. Ja sam mnogo toga mjerio jer sam sa sobom nosio nek. instrumente i konop. Bilo je vrlo naporno, čak sam došao na pomisao da odustanem, kada lovac Di Domenico reče: »Ja ću nastaviti pod bilo koju cijenu«. Ohrabren, tada sam dodao: »Kud god ti pošao i ja ću«. I počeli smo opet teško puzati, hvatajući se neprestano rukama za kamenje koje bi se pod dodirom lomilo zbog toga što se na ovom mjestu snijeg zadržava gotovo devet mjeseci godišnje. Išli smo dalje priljubljeni uz stijene sa strahom da ne padnemo i pretvorimo se u komadiće, kao što se to dogodilo jednom svećeniku 1572. kada je pokušao popeti se na vrh.

Više od pet sati trajao je naš uspon i kada smo stigli, bili smo strašno umorni. Ali vrijedilo je truda. Na vrhu mi se činilo kao da smo u zraku jer su sve okolne planine bile dosta niže ispod nas. Puhao sam u lovački rog, na što je iz stijena izašlo mnogo ptica koje su letjele unaokolo grakćući kao da se i one dive tome što je netko nakon sigurno mnogo godina opet došao na vrh. Jer gore nema nikakvog drugog znaka života, nema trave ni ičeg sličnog, samo vječni snijeg i led u naokolo. Urezao sam tada svoje ime u jednu stijenu, Gospodin Cesare u drugu i Diomed u treću.

Spazili smo jedan cirk vječno zaleđenog snijega. Nikada se nije otopio, ali mnogi se brzaci slijevaju preko stijena od nešto malo otopljenog snijega i svi izvori podno planine istog su porijekla.

Silaz s planine bio je manje naporan i težak nego uspon.

Ipak bili smo umorni. Stigli smo do C. Raduro. Tu je bilo mnogo stoke na paši: ovce, koze, krave i volovi. Činilo mi se kao da gledam neku sliku. S ovog se mjesta pružao neizrecivo lijep vidik.

S vrha Gran Sassa, vidio sam Jadransko, Jonsko i Tirensko more. Činilo mi se kao da do ovog mjesta čovjek ne može stići, pa ni životinja, čak ni ptice. Vidio sam kad je pao samo jedan veći kamen i povukao sa sobom još mnogo stijena prouzročiv takvu grmljavinu da je bilo strašno za čuti.

Premda je peklo sunce, zrak je bio hladan tako da je vino koje smo sa sobom nosili postalo studeno kao led. Mi smo se sklanjali od udara hladnog vjetera, da bismo se zaštitili od hladnoće, jer onaj koji se penje visoko na vrh mora biti otporan, oštrog vida, ne smije se lako zamarati niti patiti od vrtoglavice. Inače ovaj je put, vjerujem, prohodan od snijega samo u mjesecu srpnju i kolovozu.

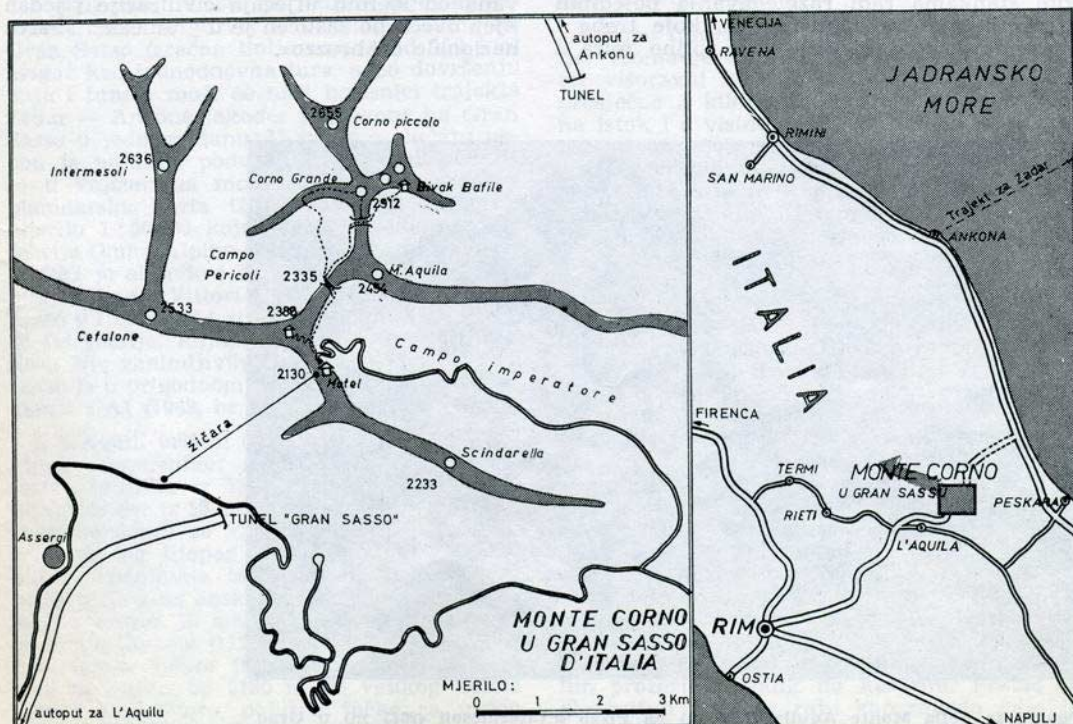
Razmišljao sam o opasnostima koje prijete čovjeku na putu prema najvišem vrhu. Snijeg, magla, led, i tako visoko čovjek se osjeća pomalo usamljen. Usporedio sam Monte Corno sa visokom tvrđavom.

Našli smo se na strmini brijega koja se zvala la Portella. I tu sam vidio nešto što nikada nigdje prije nisam slična vidio. Tu se ljudi spuštaju s planine takvom brzinom da bi ih jedva ptice mogle dostići, a to su stanovnici sela koje se zove La Pietra Canea. Žive od trgovine i tkanja čohe. Pri spustu oni najprije gurnu bale čohe ispred sebe preko zaleđenog snijega u dolinu, a zatim ljudi sjednu jedan ispred drugog, među noge, čvrsto stisnuti skupa, i imaju među nogama štap na vrhu okovan željezom. Jure vrlo velikom brzinom, a njihov broj nikada ne prelazi deset. Brzina spusta ovisi o tome koliko ih ima: što ih je više, brže jure. Kada bi se samo jedan odvojio i kliznuo sam po ledu više se

ne bi mogao zaustaviti. Oni jure čvrsto zagrljeni jednom rukom a drugom drže motku. Kad žele smanjiti preveliku brzinu, podignu ruku i okovanim krajem štapa zagrebu po ledu, a pomažu se pri tom i cipelama okovanim metalnim klincima. Tako se i zaustavljaju. To im je najpotrebnije kada je na snijegu pala kiša i smrznula se, tada je to strašan led.

Povratak ih stoji mnogo napora i velikog umora budući da im treba skoro cijeli dan za put koji su nizrbrdo prošli za 1/8 sata, a i riskiraju da se sa brda spusti ogromna gruda snijega koja ih može sve pobiti. Godine 1569. vraćalo se 18 osoba kući preko planine, kada se otkotrljala velika gomila snijega. Svi su poginuli, a sahranjeni su u mjestu Sercio. Godine 1571. otac i dva sina poginuli su na povratku na isti način. Tako je to kada se želi iz sela Pietra Canea doći u Akvilu. Ali ni ljeti nije baš bezopasno. Dan nakon povratka s Monte Corno, a bio je 20. kolovoz, naišlo je takvo nevrijeme i oluja da je ubilo deset konja i nešto goveda na paši. Pastiri su se sklonili u malu spilju premoreni i iscrpljeni. Vjetar je bio tako snažan da je odnio žito složeno u snopove.

Nakon nevremena, a da se nisam ni jedan dan odmarao, poveo sam sa sobom plemića Sebastiana Malacaccia iz Abruzza ponovno do La Portelle da mu pokažem duboku jamu po imenu Amale na 906 m visine od sela Sercia, da je istražimo.

Na najvišem vrhu Apenina

Gran Sasso d'Italia (2912 m)

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Naši planinari i alpinisti već odavna su česti posjetioci talijanskih Alpa, osobito Dolomita i graničnih skupina Mont Blanca i Monte Rose. Ljepota ovih masiva poznata je širom svijeta pa nije čudo da u posljednje vrijeme privlači ne samo planinare nego i obične turiste iz naše zemlje. Planinski lanac Alpa sa svojim ograncima koji se protežu u niz evropskih država jedna je od glavnih geografskih značajki evropskog kontinenta i nije samo specifičnost Italije. Ono što pripada samo Italiji i samo Apeninskom poluotoku to su Apenini. Taj markantni planinski lanac koji se proteže uzduž poluotoka poput okosnice u dužini od nekoliko stotina kilometara, s kojim se susrećemo kad putujemo bilo uzduž bilo poprijeko Italije — taj lanac ostao je u sjeni Alpa i njihovih dimenzija.

Mnogi naši sugrađani koji su proputovali Italiju u aranžmanima turističkih organizacija i koji su sa stručnim vodičem na čelu obišli niz gradova i njihovih muzeja, prošli možda kroz Dolomite i čak se žičarom provezli preko Mont Blanca, duboko su uvjereni da su dobro upoznali Apeninski poluotok. Ne ulazeći u pitanje da li se jedna zemlja može upoznati kroz prozor jurećeg vozila, s kratkim stankama radi razgledavanja pojedinih atrakcija, bez saživljavanja za koje treba i vremena i koncentracije i dovoljno mira i

odmora kako dojmovi ne bi bili letimični nego duboko proživljeni i trajno usvojeni — slobodno možemo tvrditi da Apeninski poluotok nije upoznao onaj tko nije upoznao i Apenisko gorje.

Prilaz

Kako ćemo najlakše upoznati Apenine? U tom dugačkom planinskom lancu postoji nebrojeno pješačkih i cestovnih prelaza koji vode s jadranske na tirensku stranu. Apenini su naime razvodnica između Jadranskog i Tirenskog mora. Najmarkantniji i najljepši dio čitavog lanca je upravo njegov najviši dio, masiv Gran Sasso d'Italia. On je ne samo kulminacija ljepote i visine, on sadrži i sve bitne osobine čitavog gorja. Osim toga pristupačan je i planinarski kultiviran. Jednom rječju Gran Sasso je simbol Italije i čitavog poluotoka, a naročito pokrajine Abruzzi. Zahvaljujući planinskoj nepristupačnosti, Abruzzi i njihovi stanovnici zadržali su mnogo od pradavnog patrijarhalnog načina života. Njihovi običaji, jezik i pjesme imaju posebne osobine koje se brižljivo čuvaju i proučavaju. Priroda Abruzza je dobrim dijelom još sačuvana od štetnih utjecaja civilizacije i jedan njen oveći dio zaštićen je u granicama »Parco nazionale d'Abruzzo«.

Pogled sa Sella Monte Aquila (2335 m) na Pizzo d'Intermesoli (2625 m) u Gran Sasso d'Italia. U pozadini je Monte Cervo (2623 m), a dolje Campo Pericoli.

Corno Grande u Gran Sasso d'Italia i Grande Albergo na Campu Imperatore

Glavna polazna tačka za uspon na Gran Sasso je L'Aquila, slikoviti gradić akropoljskog tipa, smješten na visini od 700 metara u širokoj plodnoj dolini između dva paralelna apeninska lanca, s južne strane glavnog masiva. Sa sjeverne, jadranske strane za sada je glavna polazna baza Pescara, južno od Ankone. U izgradnji je autostrada Rim—L'Aquila—Jadran (br. A 24) koja će kroz tunel ispod Gran Sassa voditi do Roseta na jadranskoj obali. Cesta je jednim dijelom završena, tako da je već sada izlet iz Rima na Gran Sasso (zračna linija manje od 150 km) moguć kao jednodnevna tura, a po dovršenju puta i tunela moći će naši korisnici trajekta Zadar — Ancona također iz Ankone na Gran Sasso u jednom danu. U svakom slučaju uspon je najbolje poduzeti iz L'Aquile. Ovdje se u knjižarama može nabaviti vrlo dobra planinarska karta Gran Sassa i okoline u mjerilu 1 : 50.000 koju je 1971. godine izdala sekcija Cluba Alpino Italiano (CAI) u L'Aquili. CAI je objavio i opširni vodič po toj planini (C. Landi Vittori—S. Pietrostefani: »Gran Sasso d'Italia«, 254 stranice, 4 karte, 28 skica, 28 fotografija, knjiga iz serije »Monti d'Italia«). Niz zanimljivih članaka o Gran Sasso izašao je u prigodnom broju »Rivista mensile«, glasila CAI (1963, br. 7—8).

U L'Aquili vrijedi obići njene kulturno-povijesne spomenike: ruševine rimskog amfiteatra, baziliku iz 13. stoljeća, fontanu s 99 pipa, također iz 13. stoljeća, kaštel itd., a prije svega prošetati se kroz živahne uske uličice i trgovate kod lijepog gradića. Posjetilac koji želi u Apeninima biti samostalan, može se ovdje prije puta opskrbiti hranom. Iz L'Aquile ima cestom 20 km (dobre autobusne veze) do Fonte Cerreto (1120 m), gdje se nalazi donja stanica žičare (talijanski: funivia) koja vodi na visinu od 2130 m do velikog hotela Campo Imperatore, polazne točke za uspon na vrh Gran Sassa. Žičara radi čitavu godinu,

a naročito je posjećena u zimskom razdoblju jer njome građani Rima stižu do svojih najbližih skijaških terena. Dugačka je 3200 m, a vožnja traje 16 minuta. Izletnik koji posjeduje vlastito motorno vozilo može od donje stanice produžiti dalje i nakon 29 km vožnje po dobroj asfaltnoj cesti u brojnim zavojima stići do hotela na gornjoj stanici sa suprotne strane.

Campo Imperatore

Campo Imperatore (talijanski = Carsko polje) veoma je zanimljiva dolina. Ima karakter visoravni koja je duga oko 20, a široka prosječno 3 kilometra. Proteže se od zapada na istok i s visine od blizu 2000 m spušta se lagano na 1500 metara. S juga je omeđena blagim vrhovima, dok joj se na sjevernoj strani diže stjenoviti greben visine oko 2500 metara s brojnim lijepim vrhovima (Aquila, Brancastello, Prena, Camicia). Iza tog grebena izviru dolomitni orijaš Corno Grande, najviši vrh Gran Sassa i cilj našeg pohoda. Dolina je nalik stepi, krševita je, ima nekoliko periodičnih potocića, djelomično je pod travnjacima. Upadljiva je nestašica šumskog pokrivača. Kroz dolinu prolazi asfaltna cesta s brojnim odvojcima do planinarskih objekata ili abruceskih planinskih naselja. Niz dolinu cesta se spušta prema Jadranskom moru, prolazeći duboko dolje kroz borove šume, a u zapadnom smjeru uspinje se na vrh doline do prijevoja gdje se na malom zaručanku nalazi spomenuti Albergo Campo Imperatore, glavni planinarski, alpinistički i skijaški centar Apenina. Nedaleko hotela nalazi se astronomski opservatorij, planinski botanički vrt, planinarsko sklonište »Duca degli Abruzzi« (20 minuta) i čitav niz skijaških vučnica. Sam hotel je masivna zgrada s malim prozorima, nalik na kasarnu. Postao je glasovit u prošlom ratu kao mjesto gdje je fašistički vođa Mussolini bio najprije inter-

niran, a zatim otet. Otmicu je po Hitlerovom nalogu izveo šef njemačkih komandosa famozni grof Otto Skorzeny. On se na vratoloman način spustio avionom na mali zaravanak ispred hotela, oteo Mussolinija usred stotine njegovih čuvara, ukrcao ga u avion i odvezao Hitleru. Gledajući taj mali kosi zaravanak, posut kamenjem, čovjek jedva može vjerovati da je to moglo biti izvedeno bez helikoptera. Skorzeny je međutim i poslije dao dosta dokaza svoje neizmjerne drskosti. Sjetimo se samo njegova posjeta Jugoslaviji prije 3—4 godine kada je »incognito« boravio u Slovenskom primorju i pred nosom odmaglio našoj miliciji koja ga je tražila kao ratnog zločinca. Naravno da Talijani nerado spominju tu otmicu, isto tako kao što se i mi nerado sjećamo njegova bijega.

Uspon na Corno Grande

Najviši vrh masiva Gran Sasso (= Velika stijena) je Corno Grande (= Veliki rog), sjeverno od hotela. Gledajući taj vrh izbliza vidjet ćemo da se on slično poput našeg Triglavu sastoji od tri više manje izrazita vrha: Vetta Occidentale (2912 m), najviši među njima, Vetta Centrale (2893 m) i Vetta Orientale (2903 m). Postoji i Corno Piccolo (2685 m) koji se nalazi oko 1,5 km sjevernije. S planinarskog su gledišta Corno Grande i Piccolo bez sumnje najzanimljivija točka Apenina. Njihove orijaške osamljene dolomitne gromade, izolirane poput otoka što strše iz ustalanih gorskih kosa, iznenađuju svakog prolaznika svojim kontrastom prema okolini i privlače pogled poput magneta.

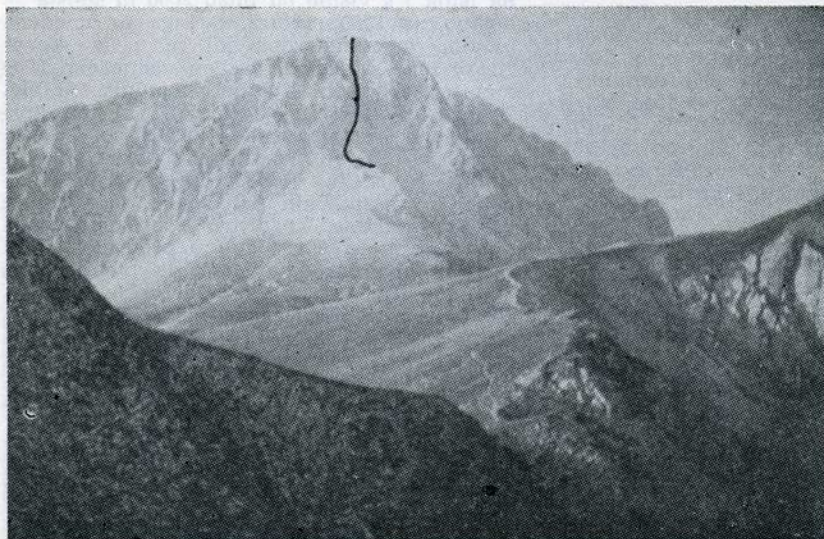
Uspon od hotela na Corno Grande traje 2 do 2 i po sata. Počinje planinarskom stazom koja se iza opservatorija račva: lijevo u ri-

fugio »Duca degli Abruzzi«, a desno prema vrhu. Staza je mjestimično usječena u stijenu. Nakon 45 minuta stiže na Sellu (= prijevoj) di Monte Aquila (2335 m), odakle se iznenada pruža prekrasan pogled ne samo na Corno Grande nego i na čitav niz drugih visokih vrhova alpskog izgleda (Monte Corvo 2623 m, Pizzo d'Intermesoli 2635 m, Pizzo Cefalone 2533 m itd.). S raskršća na prijevoju desno ima petnaest minuta na Sellu di Corno Grande (2421 m), zatim uspon po krševitom terenu još dvadesetak minuta do raskršća ispod stijene: desno vratolomna staza traversira južnu stijenu i vodi do bivaka »Andrea Bafile« (2669 m) na južnom grebenu Vetta Centrale za 40 minuta, a ravno uzbrdo vodi kroz stijenu alpinistički prilaz II stupnja težine izravno na vrh. Smjer se zove »Direttissima« južne stijene Corno Grande, traje oko sat i četvrt, a markiran je (!) zelenim trokutima. U ljetnim mjesecima uspon je moguć bez ikakvih pomagala, a orijentacija je jednostavna i lagana jer je vrh vidljiv izdaleka.

Planinari koji daju prednost lakšem pristupu, skrenut će na raskršću iza Selle di Monte Aquila po »via normale«, stazom koja se odvaja blago lijevo prema sjeveru i stići desnom stranom doline Campo Pericoli (bezopasno!) pod zapadni greben Corno Grande. Tu će se kroz sipar strmo uspeti za markacijom na Sellu de Brecciaio (2506 m), sat i pol od hotela. Sa sedla hrptom još oko pola sata na vrh.

Na vrhu

Vrh Velikog Roga mali je zaravanak na koji se može smjestiti grupica planinara. Vidik je nezaboravan, alpski. Na drugoj strani, u

Corno Grande (2914 m) u Gran Sasso d'Italia. Dolje je prijevoj Sella Monte Aquila (2335 m), a u južnoj stijeni ucrtan je smjer »direttissima« koja izlazi na Vettu occidentale, najviši vrh Apenina.

PJESMA O GRAN SASSU

So' sajjtu a ju Gran Sassu
so' remastu ammutulitu
me parea che passu passu
ji' sajesse a j' infinitu!

Che turchinu, quantu mare,
quanta luce, che bellezza,
ppure Roma e j' atru mare
se vetea de quell' ardezza!

Po' so jitu a la Majella,
la montagna tutta 'n fiore
quant'e bella, quant'e bella,
ppare fatta pe' l'amore!

Quantu sole, quanta pace,
che malia la ciaramella!
Ju pastore veja e tace
pe ju Dio de la Majella.

Po' so jitu a la marina
a le vele colorate
co' ju sole la mattina
ce so' tutte lluminate!

Se recanta la passione
ju pastore a la montagna,
ji risponne 'na canzone
da ju mare a la campagna!

Son salito sul Gran Sasso
son rimasto ammutolito
mi parea che passo passo
io salissi all' infinito!

Che turchino, quanto mare,
quanta luce, che bellezza,
pure Roma e l' altro mare
si vedeva da quell' altezza!

Poi sono andato alla
Majella,
la montagna tutta in fiore
quant' è bella, quant' è
bella,
pare fatta per l' amore!

Quantu sole, quanta pace,
che malia la ciaramella!
Il pastore veglia e tace
per il Dio de la Majella.

Poi sono andato alla marina
e le vele colorate
con il sole la mattina
si sono tutte illuminate!

Si ricanta la passione
il pastore alla montagna,
gli risponde una canzone
del mare alla campagna!

Popeo sam se na Gran
Sasso,
ostao sam zapanjen,
činilo mi se kao da sam se
korak po korak
popeo do beskraj!
Kakvo plavetnilo, koliko
more,
koliko svjetlosti i ljepote,
čak su se Rim i otvoreno
more

vidjeli sa te visine!
Zatim sam išao na Majelu,
planinu svu u cvijetu.
Koliko je lijepa, koliko
lijepa,
čini se stvorena za ljubav!
Koliko sunca, koliko mira
Kako čarobna pastirska
frula!

Pastir bdije i štiti
za Boga Majele.
Zatim sam išao na more
i šarena jedra
sa suncem su se ujutro
sva rasvijetlila.
Opet pjeva o strasti
pastir u planini,
odgovara mu jedna pjesma
od mora do polja.

smjeru Malog Roga, uvalio se grandiozni Ghiacciaio (= ledenjak) del Calderone, najjužniji glečer Evrope. Na sve strane vrhovi i vrhovi, a dubokim dolinama pogled ne seže dna. Na sjeveroistoku obzorje je naročito svijetlo — tamo se na nebu odražava Jadransko more. U zračnoj liniji jedva 50 kilometara! Ipak, nešto nedostaje. Nigdje na horizontu ni traga šumama, nigdje u dolinama ledenjačkih jezera, svuda sam kamen. Kolika razlika od naših visokih planina i njihovih kontrasta.

Na vrhu smo doživjeli nezaboravan susret. Tu smo zatekli grupicu od pet-šest talijanskih planinara. Dočekali su nas s pravom planinarskom srdačnošću. Talijani su i inače vrlo veseli i susretljivi, ali ovi montanari su nas naprosto osvojili. Čestitali su nam uspon, obdarili nas čokoladom, počastili rakiom »od sto trava«, a na kraju, prije odlaska, održali nam pravi pravcati vokalni koncert. Naročito nas se dojmila pjesma o Gran Sassu na abruceskom dijalektu koja sadrži toliko osjećaja i ljubavi za planinu da smo smatrali umjesnim zabilježiti je za naše planinare. Osim u abruceskom, pjesmu ovdje donosimo u talijanskom i hrvatskom prijevodu. Plemeniti glasovi tog improviziranog ali skladnog kvinteta razlijevali su se preko vrhova i od okomitih stijena vraćali kao jeka. Pola sata proboravljenih na vrhu Gran Sassa ostavilo je u nama dublji dojam nego sve turističke ljepote Italije. Zahvaljujem se poštovanom i simpatičnom planinarskom drugu Duiliju Fioriniju iz Rima koji mi je ispunio želju i poslao ne samo abruceski tekst

ove pjesme i njen prijevod na književni talijanski jezik, nego čak i njezine note. Šaljem mu zato u znak zahvalnosti »un cordiale ciao montanaro!«

Gran Sasso nekad i danas

Na kraju još nekoliko riječi o tome što znači Gran Sasso za talijanske planinare. Prvi poznati uspon na Corno Grande izveo je 10. VIII 1573. vojni inženjer kapetan Francesco de Marchi iz Bolonje. U povodu 400-godišnjice njegova uspona donosimo u ovom broju posebni prilog. Prvi zimski uspon izveo je Corradino Sella 1880. godine. Poslije, u doba kad su pažnju talijanskih alpinista počele privlačiti Alpe, čitav niz uspona su izvršili abruceski penjači, naročito oni iz L'Aquila. Premda se alpinistika u Apeninima počela razvijati mnogo kasnije nego u Alpama, danas su Corno Grande, a osobito Corno Piccolo, sa svojom stijenom visokom 1400 metara, planinarski dobro obrađeni. Ima tu smjerova i VI stupnja težine, počevši od A1 do A3. Danas je Gran Sasso u akcionom radijusu rimskih penjača, planinara i skijaša. Zimi je ovdje pravi skijaški eldorado, a ljeti dolaze planinari kao na hodočašće. Planinarskih kuća nema mnogo, ali Campo Imperatore pruža neiscrpne mogućnosti kampiranja onima koji ne nađu mjesta u kućama ili im ne odgovaraju cijene u hotelu.

Naši planinari, koje put nanese u Rim, pogotovo oni koji rasplažu s vlastitim vozilom, neće požaliti ako odvoje dan dva za posjet Gran Sassu i njegovom Corno Grande.

Moj prvi izlet na Čvrsnicu

JOSIP PLAČEK

ZAGREB

Prije prvog svjetskog rata turistički odjel tadašnjih vlasti u BiH gradio je po svim većim planinama turističke staze i kuće, npr. na Jahorinu, Bjelašnicu, Treskavicu, Prenj, Čvrsnicu itd. Radom je upravljao savjetnik Pojman. Stoga nije bilo teško prilaziti spomenutim planinama.

Poslije prvog svjetskog rata počela su se osnivati u BiH planinarska društva. Središnja uprava HPD-a iz Zagreba povjerila je prof. Leineru osnutak svoje podružnice u Sarajevu. Podružnica je osnovana sa pridjevkom »Bjelašnica« i odmah je započela radom. Na svojoj skupštini 11. svibnja 1930. god. stavljeno je u dužnost podružnici da posveti pažnju visokim planinarskim turama na Prenj, Plasu i Treskavicu. Na osnovu toga odlučeno je da se 28. lipnja krene na Plasu, istočni dio Čvrsnice.

Stigavši vlakom do stanice Jablanice, odmah se smjestismo kod gostioničara Pavkovića i župnika gdje nas je dočekaao pokojni Jozo Klepica sa dva konja. Jutrom rano sa natovarenim konjima krenuli smo dolinom rijeke Doljanke. Nakon pola sata hoda puteljkom odvajala se lijepa široka staza

ispod Orlovina prema visoravni zvanj »Plasa«, cilju našeg izleta. Hodali smo tako kroz stalno šumovit kraj, između debelih bukovih stabala, po mnogim serpentinama, brižljivo održavanim. Na jednom oštrm zavijutku ugledamo klupu pred kojom se otvorio veličanstven vidik na Veliko (1931 m) i Malo Sljeme (1807 m). Fotoamateri dođoše na svoj račun. Nakon tri sata hoda eto nas kod malog jezerca zvanog Crepulja. Mali odmor, i razgled na ostale vrhove i susjednu Prenj-planinu. Od tuda počeli smo silaziti do šumarske kuće na Drijenču. Tu je počeo pravi planinarski život ali za kratko jer smo morali misliti na sutrašnji povratak u Jablanicu. Za uspomenu slikao sam prisutne. Sa lijeva na desno sjede Lekso Raguz, prof. Ante Martinović, dr Franjo Raguz, dr Ante Raguz i dr Josip Flegler, a stoje: Jela Flegler i Josip Nepomucki.

Bilo je to prije 43 godine. Od svih planinara na toj slici jedini sam još ja u životu i objavljivanjem ove slike želim sačuvati uspomenu na drage planinarske drugove s kojima sam obišao mnoge planine Bosne i Hercegovine.

Šumarska kuća na Drijenču ispod Velikog Sljemena na Čvrsnici 1930. godine. Sjede s lijeva na desno: Lekso Raguz, prof. Ante Martinović, dr Franjo Raguz, dr Ante Raguz, i dr Josip Flegler. Stoje: Jela Flegler i Josip Nepomucki. Foto: Josip Plaček

Šetnja po Mjesecu prije pedeset godina

Prof. dr VLADIMIR BLAŠKOVIĆ

ZAGREB

Ništa tu nije izmišljeno. Nije to nikakav privid. Ni somnambulično kretanje. Nije ni literaran doživljaj. Ni plod razigrane mašte. Ništa od svega toga. Bila je to stvarna šetnja po stvarnome Mjesecu.

Polu stoljeća prije tehnički savršenog sovjetskog lunohoda, pedeset godina prije spektakularnih podviga svemirskih američkih avanturista, ja sam s mojim prijateljima i drugovima uistinu bio na Mjesecu. I verao se po njegovoj grbini. I šteo njegovim pejzažem. I uživao u njegovoj osebujno lijepoj prirodi. I kuckao čekićem po njegovu kamenju. I u pegmatitnim žilama njegova stijenja tražio kristale čadavca i pronalazio čudesno sjajna zrnca tamnoga turmalina. I sve se to zaista dogodilo. Sve je to bila stvarnost. U stvarnoj prirodi, na stvarnome neizmišljenu Mjesecu.

Dabome, sve se to nije dešavalo na svemirskoj meti suvremenih kozmonauta ni na zvjezdolikoj Luni, simpatičnom simbolu bohemskih sanjalica i noćnih lutalica, već na bubrežastoj izbrežini jedne od najstarijih i najnižih planina evropskoga kopna. Bilo je to otprilike usred južnog peripanonskog ruba, u oširokom prostoru savsko-dravskog međurječja, na samo tristopedesetsedam metara visokome brdašcu *Mjesecu*, u nekad gustom šumskom predjelu između razrušenih ostataka srednjovjekovnog Jelen-grada i opjevanog Kaluđerova groba, u gorskome sklopu niskog prastarog timora *Moslavačke gore*. Dakle, nigdje izvan ove naše zemaljske stvarnosti, već na Zemlji, u mojoj domovini.

Kalendarska je tada bila 1923. godina. Tada nije bilo, kao danas, dvodnevnih vikenda. Nije bilo ni spretno prikriivanog ljenčarenja ni vremenski vješto iskorištavanog dokoličarenja. Radilo se tada intenzivno i mnogo. Rintalo se, bogami, naveliko i posvuda. U radionicama i uredima. U tvornicama i polju. Posvuda. Ni škole nisu bile iznimke. Ni one nisu bile pošteđene od intenzivnog šestodnevnog radnog tjedna. Usprkos pokušajima prodora takozvane radne škole ili škole rada, u školskim je učionicama ipak dominirala klasična škola učenja. I to ona najstarijinskijeg skolastičkog tipa. Njezine su metode odgojnog i obrazovnog djelovanja suvereno još vladale svim vrstama i tipovima škola. Od najnižih, osnovnih, do visokih i najviših, do sveučilišta.

U takvim uvjetima, prilikama i neprilikama, mi prirodoslovci, sveučilištarci, studenti prirodnih znanosti, nastojali smo, što smo riječ, maksimalno iskoristiti svaku mogućnost, svaki slobodniji trenutak za naše instruktivno stručno ekskurziranje. Ono nam je ujedno bilo i ugodan boravak u prirodi. Zbog toga

smo posebnim zadovoljstvom tada dočekali dvodneve duhovske blagdane. Dva praznička, a opet svojevrsno dva dragocjena radna dana u prirodi. Tko da ne bude zbog toga radostan i vedar! Smoglo se i nekako »skrpilo« nekoliko (i) tada malovrijednih nekonvertibilnih dinarčića (svježe još zagorčenih u znaku rafinirano izračunate izmjene: jedan novi dinar za četiri stare austrijske krune), smoglo se, eto, tek toliko da bude dovoljno za najneophodnije potrebe izleta. (Ovdje, malčice usput, kao mali memento našim najmlađim i mladim drugovima: sve izlete, planinarske i školske, plaćali smo sami, od vlastite uštede, iz vlastitog džepa. I — bila nam je još čast, da nas je naš profesor ili organizator izleta uvrstio u popis odabranika i sudionika bilo školske ekskurzije bilo planinarskog izleta.)

Bilo je proljeće. Rascvjetani, osunčani, ugodno topli svibanj. Naša manje-više stalna radna i kolegijalna skupina gotovo svake je nedjelje, svakog praznika, zimi i ljeti, prtila putove, svladavala strmine i prkosila bespuću naših planina. Pošli smo tako i tih dvodnevnih duhovskih praznika na mineraloško-petrografsku ekskurziju u ozelenjeli perivoj moslavačkog pobrda i humlja.

Stručni vodič te kombinirane poučne ekskurzije i rekreativnog planinarskog izleta bio je naš osobito poštovani učitelj i profesor mineralogije i petrografije, akademik *Fran Tučan*. Njemu je Moslavačka gora bila posebna prisnost i ljubav. Ona mu je zarana postala i doživotno ostala znanstvena vjerenica. Uz nju je vezao svoju doktorsku disertaciju »Pegmatit u kristalničnom kamenju Moslavačke gore« (objavljeno u Rađu JAZU, Zagreb 1904). Na temelju te rasprave Tučan je godine 1905. postigao znanstveni stupanj doktora nauka za područje mineralogije i petrografije. Pa i posljednja objavljena Tučanova rasprava bila je ne samo svojim naslovom već i znanstvenim sadržajem istinski značajan »Nov prinos poznavanju kristalnih stijena Moslavačke gore« (izdanje JAZU, Zagreb 1951).

Incijator ili »duh sveti« i glavni tehnički organizator tog dvodnevnog posjeta Moslavačkoj gori bio je najintimniji Tučanov prijatelj, profesor medicinske kemije na novonovanom Medicinskom fakultetu u Zagrebu dr *Fran Bubanović*, osobiti poštovalac vinorodne moslavačke mikroregije i njene bukoličke privlačnosti. Njegova pak »desna ruka«, pomoćnik, redatelj i terenski izvršilac moslavačko-gastronomskih osnova i želja bio je domaći ljekarnik *Gjureković*. Bio je to stopostotni Moslavac, taj Gjureković. Čovjek

prostosrdačan, otvoren, neposredan i veseo s jasno izraženom svojom hedonističkom filozofijom i pomalo rezigniranom fatalističkom tezom, da se protiv vjetra ne može pjevati, da se ionako živi samo jednom, a i to da je prekratko. Zato nas je već kod jutarnjeg dolaska i upoznavanja srdačno pozdravio recitirajući životnom težnjom inspiriranu odu Horacija »Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus...«

Da ne naruši znanstveni aspekt i studentsku koncepciju našeg ekskurziranja, pa da ni ne naudi respektabilnom dignitetu naših vodiča Gjureković se vragolasto ispričao svojim prijateljima i našim profesorima duhovitom doskočicom, da »sve to tako mora biti«. Neka znamo, da Moslavci, poput Križevčana i Samoboraca, zapravo predstavljaju i jesu poseban soj ljudi. Oni nemaju dva nego — četiri bubrega. Naravno, Tućanu, pogotovo pak Bubanoviću, i svima nama rasteško se vilice i prasusmo u smijeh. Pred takvom i toliko jakim argumentacijom valjalo je kapitulirati.

Studentski sudionici tog mineraloško-petrografskog ekskurziranja po Moslavačkoj gori i ugodne proljetne planinarske šetnje po ovozemaljskom Mjesecu bila je po svemu — i studentski, i kolegijalno, i društveno, i mladenački vedro, i po individualnim ljudskim osobinama — homogena i harmonično složena dvanaestorka. Bili su to: Nevenka Lazić, Zlata Vuković, Carmen Draganić, Ljuba Paleček, Mara Murović, Zdravko Lorković, Ljudevit Barić, Ante Ercegović, Slavko Finđrik, Ivo Klarić, Tvrтко Kanaet i autor ovog prikaza. Svi su oni postali profesori prirodnih i geografskih znanosti. Neki su od njih kasnije urezali duboke brazde u žilavu rudinu naše narodne njive donoseći znanstvenoj riznici i hrvatskoj kulturnoj baštini punu pregršt visokovrijednih priloga svojih misaonih ostvarenja i originalnih naučnih radova.

Oširokom dolinom krenusmo najprije uskotračnom industrijskom željeznicom od Moslavine-Popovače do ovećeg starog naselja Gornje Jelenske. Onda zgrabismo pješice uz korito i žlijeb Jelenskog potoka. Uđosmo u brežuljkastu pitominu i ugodnu planinsku svježinu. Bili smo u Moslavačkoj gori. Iz nahpnika i naprtnjača izvukosmo mineraloške čekiće i dobrono već izvježbani stadosmo rutinski kuckati po usputnu stijenju i kame-nju. Otpočelo je ono staro i vrijedno: korisno s ugodnim. Rad povezan s razonom. Psihička okrepa i fizičko osvježanje. Daleko od velikogradske gužve i buke, rasterećeni konvencionalnih oklopa i stega, opustismo se i raskravismo potpuno. Tako je to u prirodi. U planini napose. Zato i ne mogu bez nje.

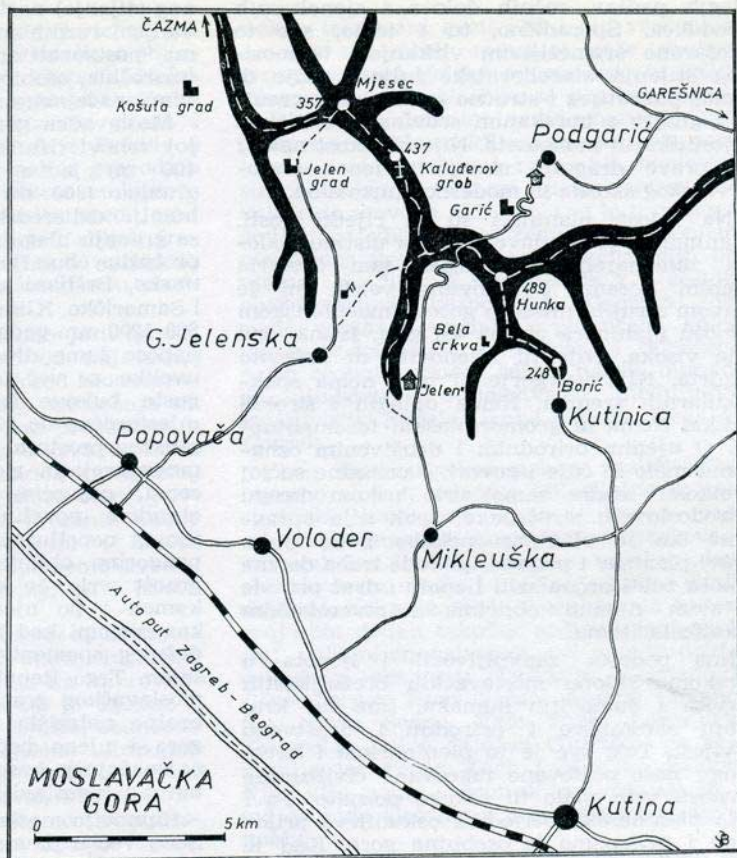
Kretali smo se stješnjenom prodolicom slikovitog moslavačkog pejzaža, zapadno od Hunke (489 m), najvišeg ispona tog niskog planinskog ostatka pradavnog Istočnog kopna. Kad je pak spomenuta Hunka tada neka bude istaknuta i jedna planinarska napomena s jasnim prizvukom i dodatkom

jednog potrebnog stručno mjerodavnog ispravka. Posljednjih godina zacarilo se pogrešno pisanje i označavanje najvišeg moslavačkog ispona. Piše se i govori *Hunka* mjesto *Hunka*. Tako je danas označeno i u kartografskim izdanjima Geografskog instituta JNA. Dakle glas (i slovo) *m* mjesto *n*. Naoko sitnica. Netko bi smatrao (i rekao), da od toga ne treba praviti pitanje. Radi se samo o dva glasa (ili slova) vrlo male i slušno (akustički) jedva primjetljivije razlike.

Ipak nije tako. Nije to ni sitnica ni cjepidlačarenje. Posrijedi je greška, jer pravo je i staro narodno ime *Hunka*. Ono se razvilo od prvobitnog i još starijeg hrvatskog topônimo *Hunjka*, što u kajkavskom govornom (i jezičkom) izrazu znači medaš, *humoliki medaš*. (Prisjetimo se: Hunjku nalazimo i u Medvednici). Metatezom ili premetanjem glava (zbog poteškoća u artikulaciji) *hunjka* se najprije pretvorila u *hunjku*, zatim u *hunku* i tako je ostalo. Tako kajkavci lakše izgovaraju tu riječ i taj pojam. Tako je taj vrh, dakle *Hunka*, bio pravilno i točno ubilježen u svim starim i starijim geografskim kartama. U svim starim i starijim hrvatskim zemljopisnim djelima, u znanstvenim raspravama, školskim knjigama, priručnicima, putopisima i tome sličnim književnim radovima. U novije doba, nakon prvog i (osobito) nakon drugog svjetskog rata, nametanjem štokavice gdje treba i ne treba, stara i ranije točno pisana (i izgovarana) *Hunka* prekrštena je u štokavski pravilniju i govorno možda ljepšu, ali toponastički izvorno pogrešnu *Hunku*. Takvo samovoljno mijenjanje starih geografskih imena nije opravdano i znanstveno nije dopustivo. Tako je i *Hunka* doživjela sličnu sudbinu kao što su neznalce ponegdje nakaradno Kumrovec pretvorili u *Kumrovac*, ili kao što su nedavno majstori zanata u televiziji i novinskim dnevnicima gornjostubičke Samce promijenili u *Samicu*. (Narod bi rekao: Bog im prosti).

Ostavljajući *Hunku* na desno, prema istočnoj strani, zabavljani našim petrografskim poslom kretali smo se polagano prema sjeveru. Ulazili smo sve dublje u osrčje gore. Kuckajući po usputnu stijenju i žilavome živcu kame-nju tragali smo za mineraloškim i petrološkim svjedocima veoma zamršene i bogate razvojne prošlosti moslavačke gnajns-granitne trupine. Dan je blistao sjajan i vedar. Nismo bili ni u kakvu vremenskom tjesnacu. Zbog toga nam je naše planinarsko-studijsko šetanje proticalo u znaku neograničene i zadovoljne osvježavajuće opuštenosti.

Preskačući uzanu vodotočnu brazdu gor-skog potočića zirkali smo i tražili na njegovu dnu, u njegovu šljunkovitu nanosu, nataložene grumenčice i krhotinice potočnog valuca. To valuce zapravo je davno već ohlađena i temeljito slijepljena vulkanska žitkost. Lava. Ona se prije milijuna godina kristalinično skrutnula i djelovanjem unutrašnjih i vanjskih prirodnih sila Zemlje, napose utjecajem atmosferilija oblikovala u sadašnji

prividno nezanimljiv šljunak. Ovdje u Moslavačkoj gori pretežno je to granitni šljunak. Za nas prirodoslovce veoma zanimljiv šljunak. U raznolikim i raznobojnim potočnim valuticama pronalazimo maljušne čestice mnogobrojnih minerala. Ima tu kremenca, glinenaca i tinjaca. Kremenca lijepa, čista i prozirna, a i zamućena, čađava. Glinenaca i tinjaca raznih: ortoklasa, mikrokлина, biotita, muskovita i drugih. Ima tu andaluzita, specifičnosti moslavačkih granita, zatim turmalina i kako li se još sve ne zovu ta sićušna zrnca iz čudesne tvornice Prirode, što smo ih kasnije u našem fakultetskom laboratoriju mladenačkom radozljivošću razgledali pod mikroskopom i analitički raščinjali mineralno-kemijskim metodama. Takve su bile zaključnice svakog našeg ekskurziranja.

Setkajući uz potočić zabavljeni našim raznodnim i za nas veoma interesantnim poslom došetamo tako do nekakve lugarnice pri raskršću šumskih putova u dolinici Podjelen, kojom tisućljećima žubori kristalno čista i bistra Kamenica, jedan od izvorišnih krakova potoka Jelenske. Udosmo u podgorinu dviju bubrežastih glavica moslavačkog humlja. Pred nama na sjeveru i sjeveroistoku dva niskogorska ispona. Dvije orijentacione kote. Jedno je opjevani *Kaluđerov grob* (440

m). Drugi je nešto niži, geomorfološki mjesečasto svinut i tko zna od koga i kada prozvan *Mjesec* (357 m). Eto, taj *Mjesec*, što je istaknut u naslovu ovoga članka i po kome smo bezopasno šetali prije punih pedeset godina ili pola stoljeća.

Bio mi je to prvi susret s Moslavačkom gorom. Prvi, ali ne i posljednji. Jer, jednom ući u tu planinu znači — ne zaboraviti je. Premda niska i nakon podravskoga Bila najniža planina Hrvatske, ipak je Moslavačka gora nešto posebno.

Osebujan je to i sugestivno privlačan svijet za sebe. Najnaravniji je to širok i prostran prirodni perivoj. Bogata paleta boje i oblika. Splet humolikihi moslavačkih brežuljaka nabujao je i naširoko se raskvasio poput golemo kukuruznoga ili raženoga hljeba s debelom i duboko raspucalom korom što se mirišljivo i slatko ispekla u starinskoj seljačkoj glinenoj pećnici. Kao da je to sve ovdje odiskona tako stvoreno i postojalo, pa i danas još postoji usklađeno s patrijarhalnom naljepnicom seoskoga i seljačkoga ambijenta. Ne mora da je tako, ali pričinja se i čini da je baš tako.

Eto, tako je to u tom subpanonskom prirodnom perivoju prepunom vegetacijski bujnih glavica, planinskih kosa i širokih proplanaka, zelenih gorskih grbina i njihovih

blagih padina, sočnih dolova i sjenokosnih prodolica. Sporadično, tu i tamo, sve to prošarano sramežljivim virkanjem tamnosivog stijenja starohrvatske žulje i rulje ili danas poznatijeg i stručno imenovanog granita i gnajsa s uprskanim sedefastim listićima bljestnika ili muskovita. Nije rijetkost naići i na prave dragule mnogocijenjenog starohrvatskog škorića ili modernog turmalina.

Na žalost, planinari su tu rijetki gosti. Planinarski je Moslavačka gora uistinu podosta zanemarena. I kadgod sam krstario njenim kosama i dolovima vazda mi je glavom strujila misao o gotovo maćuhinskom odnosu planinara prema toj gori. Iстина, ona nije visoka. Nije ni stjenovita ni krševito razdrta. Nije velegorje. U njoj nema spektakularnih zrenika. Nema dalekih i širokih vidilika. Nema ni geomorfoloških fascinantnosti. O njenim prirodnim i društvenim oznakama malo se čuje i govori, a prirodne su joj rijetkosti znane samo vrlo uskom krugu prirodoslovnih stručnjaka. Ipak nije opravdano što je planinari nekako potcjenjuju. Pravi planinar i prijatelj prirode treba da zna i mora znati pronalaziti ljepotu i draž prirode u svim njenim oblicima i stvaralačkim manifestacijama.

Ima podosta zanimljivosti i ljepota u gorskome sklopu moslavačkih brežuljkastih glavica i šumovitih humaka. Ima taj kraj svojom zanimljivošću i prirodnu i društvenu povijest. Tek, sve je to planinarima i širem krugu naše poštovane takozvane civilizirane javnosti vrlo malo ili nikako poznato. Pa i naša planinarska periodika oskudijeva prilozima i prikazima te osebnije gore. Kad je tome već tako možda neće biti suvišno da ponovim i prepričam što sam o toj planini i njenoj mikroregiji prije nekoliko godina objavio već na drugom mjestu (Enciklopedija Jugoslavije; sv. 6, str. 163-164, Zagreb 1965).

Moslavačka je gora samačka planina savsko-dravskog međurječja, između rijeke Lonje na jugu, Česme (ili Čazme) na zapadu i sjeveru, Trnovitice na sjeveroistoku te Ilove i Garešnice na istoku. Prostorno obuhvaća znatnu površinu oko 1350 km². Kao ostatak prastarog Istočnog kopna, odnosno kao planina prelaznog tipa i pojasa između Alpskog i Rodopskog spleta, Moslavačka gora ubraja se među najstarije planine ne samo Jugoslavije već i čitava evropskog kontinenta. Po tektonskoj izgradnji pripada unutrašnjem rubnom pojasu alpsko-dinarskog orogena, tj. alpsko-dinarskog planinskog razvoja.

Arhaička, pradavna stjenovita jezgra sastoji se od granita, u kojem — kako je već malo naprijed rečeno — osim kremenca, glinenca i tinjca ima i andaluzita. Granitnu temeljnu jezgru planine okružuje mlada stratigrafska izgradnja gnajsa (biotitni i muskovitni gnajs), biotitnih i amfibolnih škrljaveca (stručno imenovani: salitni amfibolit, aktinolitni škrljavec) i olivinskoga gabra, veoma čvrstog i žilavog vulkanskog (eruptivnog) kamena. U pegmatitnim žilama, tj. u žilama stijenja (u ovom slučaju granit-

nog stijenja) nastalim nakupljanjem i skrućivanjem raznih mineralnih tvari u pukotinama, postvarali su se lijepo razvijeni kristali turmalina, osobitog tamnosajnog i za Moslavinu značajnog dragog kamena, dragulja.

Moslavačka gora je niska planina. Najviši joj vrhovi (Hunka 489 m, i Kaluderov grob 400 m) jedva malčice nadvisuju gornju granicu (300 m) orografski kategoriziranog humlja. Od središnjeg dijela i trupa radijalno se granaju blago zaobljene gorske kose i lako prohodno humlje: Vrtljinsko, Jelensko, Kutinsko, Bršljaničko, Trnovitičko, Simljaničko i Samaričko. Klima je suphumidno-humidna s 800-1200 mm padalina. Nekad prostrane šume, napose šume divovskih i divotnih hrastova, uvelike su već iskrčene, no listače, napose guste bukove šume još uvijek pokrivaju mjestimično do 50% površine središnjeg planinskog prostora. Humoviti ogranci, razlučeni mnogobrojnim rječicama, potocima i dolinicama, najvećim su dijelom pretvoreni u obradive površine s pretežno podzolastim tlima, pepeljušama. Južne strane i južna podgorina obiluje vinogradima. Moslavački granit vrlo je dobar građevni i ukrasni kamen i po njemu su od starine poznati kamenolomi kod Kamenice. (I postolje nekadašnjeg spomenika banu Jelačiću, na današnjem Trgu Republike u Zagrebu, bilo je od moslavačkog granita). S obzirom na mnogobrojna nalazišta i ležišta nafte Moslavačka gora i njeno područje zasad je još uvijek najznačajniji basen industrijske proizvodnje nafte u Jugoslaviji.

Humovito moslavačko pogorje bilo je naseljeno već u davna vremena. Ostaci srednjovjekovnih gradina (Garić, Jelen, Košuta) u središnjem dijelu gore ukazuju na nekadašnju važnost tog područja. Preko njega prolazili su i Turci na osvajačkim pohodima prema unutrašnjem panonskom i zapadnom alpskom prostoru ostavljajući svoj dokumentarni spomen u toponimu Mustafina Klada.

Tragovi rimske kulture nađeni su u Moslavini na više mjesta, u Kutini, Popovači i drugdje. Rimljani su u taj kraj prodrli već u četvrtom deceniju stare ere (oko god. 34-33 prije Krista). Malo kasnije, početkom nove povijesne ere, u doba cara Klaudija, na prisojnim obroncima humovite podgorine zasađeni su vinogradi. Tada, u rimsko doba, gora se po caru Klaudiju zvala *Mons Claudius*, od čega je kasnije, prema kajkavskom govoru, planina dobila prijevodno ime *Zaprta gora*, jer latinski *claudere* znači zatvoriti ili kajkavski *zaprti*. Takvo je toponomastičko objašnjenje pribilježio (pored ostalih i) poznati stari planinar i prirodoslovac Dragutin Hirc u svom »Prirodnom zemljopisu Hrvatske« (Zagreb 1905, str. 288). Današnje ime Moslavačka gora znanstvenici povezuju s rimskim *Mons Claudius*.

U srednjem vijeku podignuto je u Moslavačkoj gori nekoliko utvrda, među njima i kašteli Garić i Jelenska. Garić-grad, kasniji posjed zagrebačkih biskupa, spominje se već 1256, a zagrebački biskupi nose pored ostalih

svojih naslova i naziv *comes de Garich*. U 14. stoljeću Garić-grad je postao vlasništvo obitelji Babonića. Kasnije ga drže Čupori Moslavački, a 1492. dobiva ga znameniti Tomo Bakač. Posljednji feudalni vlasnici grada i dvorca Moslavine bili su grofovi Erdödy s plemićkim dodatkom moslavačkih gospodara »od Zaprte gore«. U moslavačkom ambijentu Garić-grada živjeli su i djelovali u srednjem i početkom novog vijeka pavlinski »bijeli fratri«, samostanski red koji je ostavio vrijednih kulturno-historijskih svjedočanstava u povijesti Hrvatske.

Područje Moslavačke gore bilo je u narodnoslobodilačkoj borbi jedno od najznačajnijih partizanskih uporišta. Pored monumentalnog betonskog umjetničkog ostvarenja na brisanom prostoru podgarićkog proplanka, o heroizmu moslavačkog življa u krvavoteškom ratnom kolopletu tog epohalnog povijesnog razdoblja najuvjerljivije svjedoče deseci spomenika s mnogim stotinama urezanih imena poginulih revolucionarnih boraca i žrtava fašističkog terora. Takvih spomeničkih dokumenata ima širom Moslavine, pa i navrh same Hunkle.

Nakon obilne (i bogami »teške« Gjurekovićeve moslavačke) večere u staroj lugarnici kod šumskog raskršća, noćenje na improviziranom slamnatom ležištu bilo je ugodno i dobrodošlo. Sjutradan, rano izjutra, osunčana je vedrina i planinska svježina ubrizgala eliksirsku injekciju radosti, zadovoljstva i dobrovolje. Profesor Bubanović, kao najodličniji poznavalac te gore, nešto se posavjetovao s prijateljem Tućanom i uputio lugara, našeg vodiča, kuda i kako nam se valja kretati, a on će nas u dogovoreno vrijeme s drugim lugarom dočekati na određenu mjestu.

Dokora stigismo do temeljito razrušenih, šćrbastih i posve zanemarenih ostataka gradine Jelenke ili Jelen-града. Nekadašnji posjed grofova Erdödy bio je prije pola stoljeća zaboravljeno sakriven u teško prohodnom guštiku šumskih divljaka. Na žalost, ni danas nije bolje. Vrijeme nemilosrdno rastače srednjovjekovne zidine. Već ih je gotovo posve uništilo i jadno izgledaju kameniti svjedoci moslavačke feudalne prošlosti. Pljušte naši komentari o nedostatku razumijevanja za čuvanje povijesnih i kulturno-umjetničkih spomenika. Ali, kao što tadašnji naši komentari i žučljivo oštre mladenačke primjedbe nisu ništa pomogle ni koristile, tako ni današnje pomalo rezignirane konstatacije neće ništa izmijeniti. Alko je već uspjelo donekle barem skrenuti pozornost mjerodavnih naredbodavaca na potrebu spašavanja nedalekog Garić-града, ovi ovdje ostaci ostataka starog kaštela Jelen-града nestaju naočigled. I šta se tu može. Kažu: pored nedostatka razumijevanja za starine — nema ni novaca. A, kažu još Zagorci, bez penez nema ni muzike. I — sic transit . . .

Osim kolege Ercegovića, koji je prije svog prirodoslovnog studija i botaničke specijalizacije diplomirao na teološkom fakultetu i

stekao takozvani sveti red i čin svećeničkog zvanja, svi ostali sudionici naše studijske grupe bili smo daleko od ma kakvog religijskog kompleksa. Naši su se pogledi i stavovi temeljili na izrazitoj antidogmatskoj potki progresivnih filozofskih spoznaja. Ipak, postojala je znatna razlika i, rekao bih, svojevršno suptilna iznijansiranost naših misaonih i političkih stavova. Očitovalo se to u nastupu i govoru pojedinaca. Od blagih kompromisnih neutralaca preko otvorenih monističkih bezvjeraca do žustrih marksističkih i žestokih antiklerikalnih bezbožnika. Usprkos tome, među nama je vladalo nepomućeno kolegijalno druželjublje. Temeljnica i dominantna naših osobnih odnosa bijaše načelo humanosti, ljudskog dostojanstva i međuljudske snošljivosti. Načelo: iznad i prije svega **biti Čovjek**.

Zbog toga, usprkos nekim različitostima, bijasmo složna, skladna, kolegijalno prisna i studijski homogena cjelina. Pored našeg osnovnog humanističkog odgoja i obrazovanosti svakako je tome znatan udjel pridonio prirodoslovni studij i naše zajedničko studijsko ekskurziranje. Rado vjerujem, da su tome svoj obol dodali također naši uvaženi profesori, ugledni znanstvenici, svi odreda doktori prirodnih znanosti: Dragutin Gorjanović-Kramberger, Fran Tućan, August Langhoffer, Milan Senoa, Vale Vouk, Lazar Car, Krunoslav Babić, Stjepan Gjurašin, pa nešto kasnije još Ferdo Koch i Marijan Salopek. Njih više nema, istrunuli su već, ali ih se uvijek rado sjećamo s poštovanjem i zahvalnošću.

Naša kolegijalna prisnost i tolerantna pažnja očitovala se uvijek i svuda pa i na ovom izletu. Neka je ilustrira mala, prividno beznačajna slička.

Pentrajajući se po zidinama i okolišu Jelen-града nadosmo živi sag rascvjetalih proljetnica. Bujno se rascvala i grmolika divlja ili pasja ruža (*Rosa canina*) Ubrasmo pun bokor cvijeća. Jer, praznički je dan. Duhovski ponedjeljak. I kao blagdanski dar to cvijeće dadasmo uz duhovitu prigodnu napomenu našem »raspopu« Anti, kako smo u šali dirkali Ercegovića. On je šalu razumio i uvijek bi je još duhovitije i vedro uzvraćao. A »raspop« (koji se stvarno nikad nije raspopio) brže-bolje je cvijeće kavalirski podijelio kolegicama.

Bilo je to uistinu plemenito i lijepo drugarstvo. Posmatrano iz današnje retrospektive ono se ukazuje naivno i bezazleno. Vjerojatno je (možda i zaista) takvo i bilo, ali naši osobni i kolegijalni odnosi bili su adekvatni vremenu, shvaćanjima i prilikama u kojima i kakvima smo živjeli.

Sunce je već visoko odskočilo kad smo napuštajući Jelen-grad priječili uzanim puteljcima, zaraštenim stazama pa i bespućem prema najsjevernijoj točki našeg moslavačkog planinarenja. Malo-pomalo, čas šumom i ugodnom hladovinom, čas krčevinom i čistinom kakvoga proplanka na kome bi sunčana pogača dobroano pripekla, došetismo se navrh

glavice. I — *eto nas na Mjesecu!* Na moslavačkoj koti 357.

Eh, taj Mjesec, mjesječasti šumoviti Mjesec. I roj misli. Asocijacije. *Nekad*, tada, to je, naravno, prvo mogao biti Jules Verne. Da bome, i njegov put na Mjesec u osamdeset dana. A mi sada uistinu šetkamo površinom i prostorom jednog Mjeseca. Smijeh i dosjetke. Puna pregršt dosjetaka. Ali daleko sve to i od same pomisli, da bi čovjek mogao dospjeti do onog pravog, nebeskog Mjeseca i hodati njegovom površinom. Da, bilo je to prije pedeset godina, prije punih pola stoljeća. I što reći o tome **danas**? Ako je uopće moguće i potrebno štogod reći osim ponovljene konstatacije, da je naša pretpolastoljetna šetnja po Mjesecu ipak postojala. Ipak je to bila stvarnost, planinarska stvarnost, usprkos naslovu ove planinarsko-literarne reminiscencije, naslovu, koji se pričinja — izraženo suvremenim rječnikom — kao dobar »štos«.

Dakle, stigismo na Mjesec. I prošetasmo se njime. Malčice smo se i odmorili na njegovome hrptu. Razgledali smo njegovu planinsku fizionomiju. Vidjesmo njegov izrazito šumski značaj, njegovu bujnu vegetacijsku odjeću (visoki, gusti bukvik) i florističku napirlitarnost (uistinu, pravo bogatstvo biljevnih vrsta). Našli smo i nešto malo živca kamena. Od njega čekićem odbismo dijelak za naše sutrašnje i preksutrašnje mineraloške kemijske i mikroskopske fiziografske analize. Udovoljismo radoznalosti i — zbogom Mjesecu. Krenusmo dalje.

Vijugava šumska staza. Neravna, jedva primjetljiva. I gusta, gusta hladovita šuma. Gotovo prašuma. Kad Sunce pali, kad se tijelo obilno znoji, takva šumska hladovina godi. Prolazeći priličan broj godina kasnije tim krajolikom gotovo da ga i ne prepoznah. Nestalo je lijepog i sočnog zelenila nekadašnje guste moslavačke šume. I tu oko Mjeseca, i na Crkvištu, i u Garjavici, Samarici, širom gore Moslavačke. Doduše, ima još podosta šume, ali to nije više ona stara, lijepa, gotovo prašumski gusta moslavačka šuma. Temeljito je to već proriđeno, degradirano, devastirano. Što li čovjek ne učini od nekadašnje gore i šume. Kako li samo promijeni i preobrazi pejzaž. Tako je to manje-više posvuda gdje se pojavi šumsko-industrijski računđžija i eksploator. Da ponovim što već rekoh prije četrdeset i više godina pišući (u nekadašnjem »Hrvatskom planinaru«) o Gorskom kotaru: *tehnika siluje prirodu*.

Malo pomalo i pred nama se rastvori čistina okružena gustom šumom. Čistina zaraštena u bujnu prizemnu vegetaciju povija se i grmolikih zelenica. Iz njih izrastao visok drven križ. Naravno, postavio ga čovjek. Jednostavan, a ipak impresionantan

podsjetnik na Nemčićevu baladu što smo je morali nekad znati naizust u onoj staroj školi učenja: Moslavačkih sred planina samotan se grob sakriva... Na *Kaluđerovu* smo *grobu*. Groba ne vidjesmo, križ visoko strši i bode nebo. a nekoliko nam je velikih crnih kupina zasladilo sjećanje na ilirskog pjesnika moslavačke balade sve to navrh kote 440 m.

Odatle pak nekakvim kraticama i prećamicama, koje je znao samo naš vodič lugar, začas se spustimo u planinsko-šumski kutak kakav se može samo poželjeti. Bistro vrelo. Izvor. I mali slapić. Ispod njega prirodni basenčić. Tu nas je čekao i u dogovoreno vrijeme dočekao profesor Bubanović sa svojim pratiocem lugarom.

Bio je to pravi, originalni Bubanovićev doček. I treba dodati: doček u znaku prastarih moslavačkih običaja kakve je još godine 1854. u »Nevenu« zabilježio ilirac, suosnivač Hrvatskog planinarskog društva i neko vrijeme veliki sudac moslavačkoga kotara Ljudevit Vukotinović u svom prikazu »Gora Moslavačka i njezini vinogradi«. Kažu, a tako napisao i Vukotinović, da su nekad, u vrijeme berbe, pred moslavačkim klijetima bili smješteni kablovi s vinom i svaki namjernik i prolaznik mogao se napiti vina koliko ga je bila volja.

Profesor Bubanović dočekao nas je razdragano i razblaženo. Očito, bio je vrlo zadovoljan. Tehnička mu organizacija moslavačkog izleta niučemu nije podbacila ni zatajila. Sve se odvijalo po planu i programu. Vatra je plamsala kraj izvora, plamteći se razgorijevala i bilo je dovoljno žeravice za početak plemenite vještine kulinarske. Bistro maljušno jezersko okašće, basenčić ispod slapića poslužio je kao izvrstan prirodni hladnjak. U njemu se hladilo nekoliko staklenki s originalnim nektarom moslavačkog vinogorja. Trebalo je poštovati starinska nepisana pravila tradicionalne hrvatske dobrovolje. I tu je trebalo spojiti korisno s ugodnim. Studijski su zadaci bili u cijelosti izvršeni na potpuno jasno izraženo zadovoljstvo glavnog vođe puta profesora Tućana. Na dogovoreno mjesto stigismo točno i, dabome, ni pjesma nije izostala. I raspuknuo se poklič i odjeknulo moslavačkim humljem: Vužgi, vužgi...

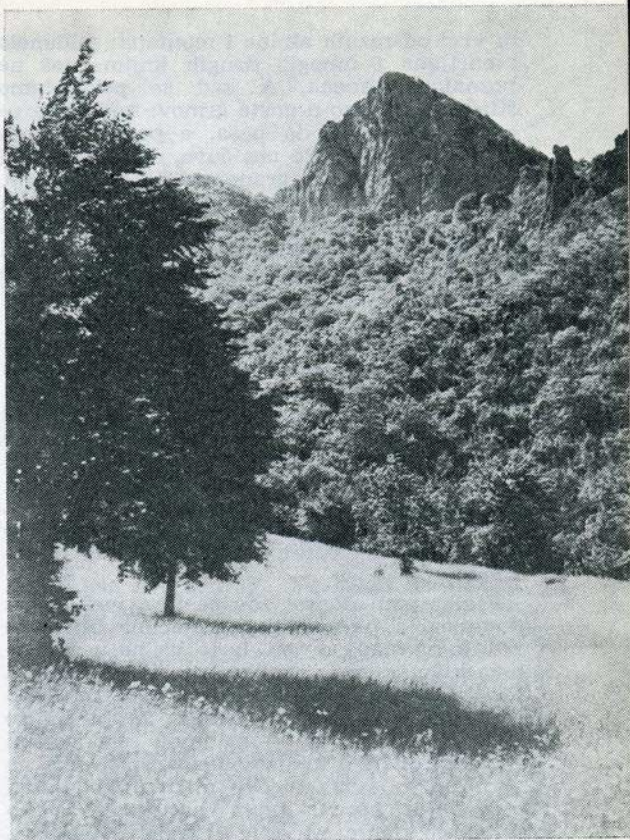
Studijski ekskurs i planinarski posjet Moslavačkoj gori bio je završen. Rastanak uveče na zagrebačkom kolodvoru bio je, kao obično, vedar, veseo, srdačan. Bili smo u Moslavini, na Moslavačkoj gori. Bili smo i na Mjesecu. I tko može osporiti činjenicu, da smo prije pola stoljeća uistinu *šetali po Mjesecu*. Suvišno je još posebno istaći, da su sadašnja pomalo nostalgična sjećanja na taj davnašnji izlet i na moj prvi susret s Moslavačkom gorom, iz današnje retrospektive, u krajnjemu ipak posebno ugodna i draga.

Mala Klečica

Penjački uspon 1917. godine

DRAGO PAULIĆ

ZAGREB

U dvorani kina gdje se tih dana održavala regrutacija davao se komad »I svemu bijaše kraj« s nekom slavnom glumicom kojoj sam zaboravio ime. To je bilo posve u skladu s mojim raspoloženjem, jer su me proglasili sposobnim za frontu i treba da služim cara. Prošla je već treća godina što traje prvi svjetski rat, a još uvijek nije bilo nikakvog rješenja, dapače postalo je sve gušće. S Griča čuje se već mjesecima grmljavina topova sa Soče, a to je bio neki daleki ali stalni memento. Polovicom kolovoza trebao bi nastupiti kod I R 53, pa sad žurim da što više iskoristim još preostalo vrijeme slobodnog života.

Prijatelj moj. Makso Drobac, prati me. I tako se jednog dana popodne vozimo teretnim vlakom prema Ogulinu za Klek. Na poljima voze kola natrpana sijenom, tu i tamo još kose, a visoko iznad svega penju se ševe. Vesele se ljetu. Dan je divan, sunčan, a nama je cijeli vagon na raspolaganje. Vrata smo širom otvorili, sjedimo na podu, a noge nam slobodno vise. Tvrda nas sjedalica tišti, vlak drnda, sopće i čađa nas zasipava, ali sve to nas ne smeta, osjećamo se slobodni. Noćimo u Puškarić-selu na sjeniku nedaleko mlina i

slušajući šum vode i klopotanje mlinskog kola, brzo nas hvata san.

Prije zore smo već na rosnim livadama gdje čaške cvjetova još snivaju, a kad se pojavilo rumeno sunce na istoku, prima nas duboki hlad visoke šume. Nigdje ni žive duše — potpuna je tišina. Visoko gore kruže jastrebovi, a od vremena do vremena čujemo klik taj crne žune i tupi zvuk njenog kucanja na šupljem drvetu.

Ne govorimo — svak od nas zaokupljen je svojim mislima, svojim brigama. Njega štite od fronte visoke godine i položaj, a ja sam se dosad izvlačio, ali su me konačno ipak zakvačili. Nije me strah, ali mrzim krutu vojničku stegu i disciplinu. Osjećam, bit će velike borbe, jer slomit se neću dati — nikako.

Brišem te ružne vizije, radije se prepuštam uživanju tog divnog svježeg šumskog zraka i hodanja kud nas je volja. Sve me danas dvostruko veseli u toj netaknutoj divljini visoke šume ispod bijelih stijena kamenog grebena Kleka.

Ne žurimo nikamo, ne zamaramo se, gdje nam je lijepo ostajemo. Na točilima i nanosima bujice nailazim na guste jastuke kampanule s nježnim modrim cvjetovima, sve

tu vrvi od raznih alpina i montana: soldanela i encijana i mnogih drugih kojima još ne poznajemo imena. A kad se prihvaćamo stijena, zalazimo u guste grmове rododendrona visokih nam do pasa, a punih crvenih cvjetova. To grmlje nas čuva, držimo ga se i hvataemo za tanke grane na našem usponu, izlazeći sve više iznad vrškova šiljastih tamnih jela i širokih krošnja starih bukava. Ta prividna mekoća guste šume nas umiruje i daje nam sigurnost, pa drsko izlazimo sve više u besputne lomne krške stijene.

Svladali smo već dobar dio uspona i pred okomitom stijenom na početku široke raspukline odmaramo se prvi put. Toliko je malo mjesta u hladu, gotovo bismo se morali osigurati navezivanjem. Svud naokolo pod nama je ocean zelene šume iz koje vire kredne glavice Bijelih stijena. Bjelolasice i Samarskih stijena, a desno od njih u dalekom plavetilu bliješti kao kameni kristal Risnjak. Osjećamo se kao na krmi podrtine broda što luta sred uzbibanih talasa zelenog mora šume.

Vjetar nam donosi zov pastira, meki zvuk dvojnica, a na sočnim pašnjacima bijele se raštrkana stada ovaca. Iz te visine u nemirnom kršu teško ih razlikujemo od kamenja, i tek kad ih pastir pozove, sve to prividno kamenje oživi i seli se dalje. Javlja mi se misao i stvara želja — ne javiti se u vojsku — ostati ovdje u tom savršenom miru kud ne dopire grmljavina topova niti surovi glasovi podivljalih horda, silom natjeranih u to sramotno klanje. Ali gdje tu živjeti? Znam na južnoj strani podno stijena dobro zaklonjenu spilju, ali tko bi izdržao bez hrane i vode, a i selo je previše na dohvat u zelenih perjanica.

Nastavljamo uspon, ali uskoro zastajemo jer se raspuklina, koja nas vodi prema vrhu suzuje sve više i na koncu gubi pred posve glatkom stijenom. Skidamo sav teret sa sebe, tu treba biti oprezan i savjesno osigurati jedan drugoga, jer provalija svršava u bezdan. Vjetar već šiba oko nas, talasa u šumi, a vrhovi drveća kao da krile ruke i zovu nas u dubinu sebi u zagrljaj. Ali mi se ne damo, ne toliko da prkosimo opasnosti, tjera nas naprijed onaj vječni nagon što se javlja kod svakoga uspona u stijeni: naprijed i samo naprijed, a i povratak uvijek je opasniji i riskantniji.

Skidamo i tešku obuću, te bosu u čarapama jurišamo na glatku stijenu. Na meni je red da idem prvi. Lakši sam i skoro pripijen sav uz stijenu pomičem se oprezno na više, od prihвата do prihвата. Stijena je sve okomitija, ali već vidim na vrhu kako iznad mene leluja tanka trava vlasulja. Za mnomo stiže po malo i Makso, osiguravamo se i tako mi on prilazi tik ispod mene, da mu mogu stati na ramena. Sav spljošten priljubim se uz glatki kamen koristeći svaku izbočinu i tako mi uspijeva rukom dohvatiti gornji rub stijene i prebaciti se na vrh Male Klečice. Osiguravam brže uže oko korjena žilave klekovine, dovlačim prvo naš prtljag, a po tome pomažem svome drugu do vrha.

Gore smo. Bit će da smo prvi na tome vrhu. Tu na rubu stijene leže ostaci tek nedavno napuštenog gnijezda jastreba, a on traži samo vrlatna nepristupna mjesta. Sva trava je samo gusta visoka vlasulja. Jedva hodamo propadajući duboko u taj netaknuti meki čilim, koji nas udobno prima, umorne i iscrpljene od uspona.

Lak povjetarac zanosi nam kosu u lice, desno od mene sagiba glavu crveni planinski ljiljan, neka cvate — ne ubirem ga. Ta ovdje je najdivniji prirodni cvjetnjak. Ima tu već ocvalih tragova primula i ranih encijana, a u stijeni, već na početku uspona, probijali smo se kroz grmове rododendrona. Našli smo na puno toga nama još do tada nepoznatog cvijeca — tek runolista, tog plemenitog alpinca, kojeg su pune Bijele i Samarske stijene, ovdje nema — nismo mu našli traga.

Uživamo satima u miru. Ne mislimo na ništa — gledamo u bijele pamučno meke oblake što ih struja lake burice nosi iznad naših glava — skuplja ih i razdvaja, spaja i raznosi, da podalje na drugom mjestu stvori nove oblike, nove vizije. Prožimlje nas uzvišen osjećaj radi svladanih opasnosti i uspjeha našeg podviga. Ta još smo pred pola sata bili na rubu života i smrti, ko na oštrom bridu noža gdje nas je kršljivi kamen mogao svaki čas izdati, odlomiti se pod rukom ili popustiti pod nama. Imali smo snage i hrabro srce — ali nadasve sreću. To nas toliko zaokuplja pa ni ne mislimo kamo ćemo dalje i kako ćemo dolje.

Sati nam prolaze brže nego što to mislimo. Pred nama je još uspon Velike Klečice, cijeli greben do vrha, pa besputni silaz s njegove glavice. Nešto nas goni da okušamo nakon prvog uspjeha postići još više. Dižemo se s našeg dječičanskog mirnog otoka, sred valovitog mora ličke prašume.

Sa svih strana je okomita i previsna stijena i tek na sedlu Velike Klečice nailazimo na prolaz. Ispočetka ide još nekako, ali onda nam uklješten kameni blok zatvara put. Treba li preko njega ili ispod njega. Pokušam gore, ali osjetim kako se pomiče. Tako odlučimo podvući se ispod njega. Uspjelo nam je. Bilo je prilično tjesno — osjetili smo to ne samo na leđima i koljenima, već ponešto više i pri srcu. Nedajbog maknuti ga iz njegova ležišta, da isklizne, spljoštio bi nas kao listove.

Slijedila je još kosa glatka stijena i opet smo na sigurnome. Velika Klečica je neopasna, tek jedan silaz kroz sjeverni kamin, nad samim dubokim ponorom, traži oprez i sigurnost. Grebenom dalje do vrha bio je užitak.

Silaz lijevo od glavice na sjevernu stranu donio nam je dosta iznenadjenja i neizvjesnosti. U kasno popodne opet smo na cvjetnim livadama i zelenim pašnjacima, koje smo još prije nekoliko sati gledali s kamenih vrhova Klečica.

Dojmovi sa Zelengore

OBRAD BERDOVIĆ

DUBROVNIK

Naša grupa planinara iz PD »Dubrovnik« otputovala je autobusom preko Trebinja, Bičeca i Gackog do Čemerna. Dalje cesta tada nije ni postojala.

I, evo, nalazimo se na 1329 m nadmorske visine. Predviđeno je prenoćište pod šatorima koje smo sa sobom ponijeli, ali, pošto smo dosta kasnili i već je bio jedan sat iza ponoći, odlučimo da šatore ne postavljamo.

Neki se smjeste u privatnoj kući, nekolicina u autobusu, a nas petorica podosmo do milicijske stanice i zamolismo za prenoćište. Komandir stanice susretljivo nas primi i dodijeli nam jednu sobu. Večerasmo i dogovorismo se za sutrašnji izlet u okolne planine. Dr Đuro Orlić, docent dr Petar Kostić i ja odlučimo da se u 5 sati uputimo preko Vite bare na vrh Zelengore. Ostali, sa Stjepanom Premužakom, odluče poći kanjonom Sutjeske do Graba i dalje prema Tjentištu.

Ustali smo u zoru, umili se i na brzinu obukli. Najpotrebnije i hranu spakovasmo u jednu naprtnjaču koju ćemo naizmjenično nositi.

Pripravni tako za polazak, zastadosmo na čaš da malo damo oduška našem oduševljenju nad veličanstvenom šumovitim kotlinom obasjanom prvim zracima jutarnjeg sunca koje tek što je obgrlilo vrhove Maglića i Lebršnika. Kud god pogledaš — prostranstvo, raskošna divljina i netaknuta ljepota. Ne možeš da se smiriš. Ustreptiš. Postaješ nemiran i sve bi to da odjednom obuhvatiš. Sve, sve, i da ti ništa ne izbjegne. A i zaželiš da ti ta ljepota stalno ostane u sjećanju. Bolje reći: želio bi da to na neki način sabereš i smjestiš u prekrasno klupče doživljenih osjećaja pa ih kao životnu radost zauvijek u svojoj duši pohraniš.

Ovoj divnoj panorami po prostranstvu ljepoti i bogatstvu na daleko ravne nema. A dalje, u klisuri, duboko, duboko u krilu tog prostranstva razuzdana i bučna rijeka Sutjeska, što za jesenjskih i zimskih dana divlja pa valja drvlje i kamenje, sada u ovo ljetno i sušno doba vijuga istančana — kao na izdisaju.

Napokon se uputismo. Da ne bismo na vremenu gubili skrenusmo s puta prečacem preko prolanka kroz visoku travu i raskošno poljsko cvijeće, te kroz kratko vrijeme stig-nemo na puteljak kod zaseoka Gredalja.

Koristimo jutarnju svježinu. Ubrzavamo hod da se, prije nego što sunce pripeče, domognemo šumske hladovine.

Rijetko susrećemo po kojeg seljaka. Na pedesetak koraka udaljenosti od nas, užurbano je, uz tek pokošen čair, prošla grupa

seljanki iz toga kraja. Od ovih jednu vitku i stasitu izvanredno ukrašavahu jednobojne dimije što od struka sezahu u pravim linijama, postepeno se šireći u skladnim naborima do iznad gležanja, pa se naglo i koketno sužavahu do iznad cipelica. Preko bijele košulje namakla je, kao za prkos, vezen jelek. Lijepu je glavu povezala šamijom ispod koje provirivaše kao zift crna kosa. Najstarija među njima u povodu držaše malog živahnog brdskog konja. I sve to bijaše zanimljivo: i ti ljudi i priroda koja nas okružavaše.

Nastavljamo put. Za kratko vrijeme stigismo u Lukavicu do stočne stanice. Posjedamosmo da se odmorimo i porazgovaramo s osobljem ove zadruge. Pokazaše nam prostori-je zgrade — čiste i uredne. Ponudiše nas mlijekom. Dr Kostić u međuvremenu ode da slika čobane, stado ovaca i goveda koje je u blizini paslo. Zahvalismo za ljubaznost. Pred polazak nam pokazao put što kroz starodrevnu šumu vodi prema Previji.

Koračamo bez odmaranja starim puteljkom, utrim tek za konja i čovjeka. Puteljak se provlači kroz gudure i klance. Nejednak, izrovan. Često se spušta u dolinu, pa se uspinje i izvija na visoravan, proplanak ili čistinu. I sve tako nejednako spuštaš se i uspinješ. Preskačeš preko brzih i bistrih potočica što neprestano žubore i čavrljaju bez kraja do u vječnost. Pokraj puta leže povaljane velika stabla: bukve, jele, oglodane, sasušene, trule. Poneka se nakrivila i bori se još sa životom — a one snažne prkose olujama.

I za čudo, za svo vrijeme našeg pješčenja prema Vitoj Bari, prolazeći pokraj gustih šipraga i stoljetnih stabala, ne susretosmo niti vidjesmo opasnih zvijeri. Zapravo, mi ih opazili nijesmo, ali više je nego vjerovatno da su one nas opazile. Jer, čim stigismo na neki mali sjenokos, uz sami rub provalije, iznenada kao da se sve prolomi i kao da neka nevidljiva sila ruši sasušene grane stabala, kroz provaliju odjekuje puketanje i lom, kao da je nekoliko nesložnih pušaka zapucalo. Vjerovatno se uplašio vepar ili srndać ili više njih ili pak neka druga zvjerka, pa u bezumnom divljem trku ruše sve pred sobom.

Za nepunih pet sati napornog pješčenja stigismo preko Vite Bare do podnožnja Zelengore. Trebalo je da se ovdje odmorimo, ali se nama žurilo. Jedan za drugim otpočesmo uspinjanje stazom, što se kao glomazna bjelušavo-smeđa zmija vijuga uz ponešto kamenito tlo planine. Uspinjemo se stalno ujednačenim koracima. Uspoj je naporan, a po katkad puteljak prolazi između okomitih grebeni.

Penjemo se i na svakih desetak koraka zastajkivamo da odahnemo. Sunce pripeklo. Kao za pakost prži. Nestalo nam vode. Žeđ me mori, a i noge me sve slabije služe. Nekako su teške, olovne. Na ovoj surovij pustoši nema izvora.

Popesmo se već na 1500 m, pa odavde skrenusmo strmim grebenom — napuštamo puteljak da bismo što prije prečacem stigli na Sedlo. Pogriješili smo jer nam je u ovom predjelu napola sasušena i polegla trava nevjerojatno otežavala uspon. Često smo u opasnosti zbog klizavog travnjaka. Pridržavamo se za busenje i visoku travu. Teško i sporo napredujemo i stalno smo u opasnosti i da se okliznemo u provaliju. Ipak, oko pola dana popesmo se na hrbat do prvog prijevoja.

Mnogo smo razočarani terenom. Zamišljali smo visoravan s ravnim padinama a sada, eto, mi se nadosmo na krševitom i valovitom tlu s dubokim uvalama, pa nije bilo drugog izlaza nego produžiti put, silaziti u duboke doline i ponovno se uspinjati i sve tako, po nekoliko puta.

Odalnusmo kad smo stigli na Bregač. Sjedosmo da se odmorimo na visini 2015 m ili bolje reći: ispružismo se poleđuške po tvrdoj ledini. Sunce prižeglo, dok laki povjetarac stalno piri, miluje, poigravajući se visokom travom. U naokolo sve čudno odiše, kao po nekom određenom ritmu isprekidane planinske tišine, a tamo nešto podalje, po mnogim brežuljcima i proplancima, pasu kao biser razasuta krda ovaca.

Leškaram tako, a pogled mi zasta nad raskošnom Carevom gorom — Halugom (1032 m), prepunom ljepote i jezive strave. Promatram ovu ogromnu šumu, zapravo, praiskonsku prašumu. Često sam puta, kao mališan, ponešen strašću, švrljao ovom prašumom. Jurio bezazlenu divljač, osluškivao jeku divovskih planina na uzubnu strašnih zbivanja. Prijetila je ovdje stalno smrt, vrebala žrtvu i... eto, prenosim se u mislima u to moje rano djetinjstvo kada sam se i po okomitim stijenama i provalijama Tovarnice i Uglješina vrha pentrao, niz točila sklizao i po čairima leškarao. I, sjećanja se nižu kao ispreturani snovi...

Da bih dočarao predodžbu iz običaja i života katuna na planini Tovarnici (1800 m), to ću jedan mali detalj od toga ovdje opisati. Imao sam tada nepunih pet godina starosti, a ipak su mi sjećanja na to jasna. Oko 200 m od okrajka Haluge, na zapadnoj strani Gornjih Bara, na ravnoj padini Glibavca, imali smo dosta prostranu drvenu kolibu — gradili su je majstori Drinjaci po uobičajenoj osnovi planinskog stila ovih planina — čvrsto i ukusno. A za nepunih 50 koraka razdaljine nalazila se, pored hladnog i bistrog izvora vode, ista ovakova koliba susjeda N. Čečura.

Približavao se i već pomalo nazirao prvi sumrak. Stoka je pridolazila s paše, a čobani su nastojali da je što prije sprate u torove, pa hitro donesoše kablove za mlijeko. Dva čobančeta iz velikog krda ovaca i koza znalački su

pronalazili muzare i dodavali onima što sjede na struzi i muzu. Pomuženo mlijeko ponesoše u kolibu, procijediše i izručioše u veliki kotao koji okačiše na primitivne komastre nad vatrom, i za kratko vrijeme ga uzvarioše.

Večerasmo. Starija čeljad otpoče ozbiljan razgovor, a čobani se nakon kraćeg šaljivog i veselog razgovora pripreme za spavanje, jer izjutra moraju rano ustajati da nastave svakodnevnim naporan posao čuvanje stoke. Noć ova bijaše neizvjesna. Bljesnu i negdje u daljini sukobiše se munje. Udari grom. I samo što još da otpočne padati sitna hladna kiša. Nastupala je jedna od onih burnih i teških planinskih noći.

Hladna je noć. Tmurna. Pa ipak se, kao kroz neku crnu koprenu, sve nazire. U naokolo miruje sve i ni otkud se glasa ne čuje. Jedino psi, kao iz dosade ili navike, poneki put zareže i po koja prehladena ovca zakašlje.

Odjednom, kao po nekoj komandi, zalajaše psi: snažno, krupno i resko, prodornim i sve jačim i jačim i sve bržim i bržim glasom. Istrčaoše iz kolibe ljudi (istrčah i ja), a ono, otprilike na pet koraka razdaljine od kolibe uzdignute glave stajaše vuk. Učini mi se ogroman — siv. Stoji tako, kao ukopan, a dva svijetla oka upiljio u nas. Ne miče se i ne plaši se. Valjda od nevolje i gladi oguglao. Neodlučan je pa se valjda razmišlja: bi li ili ne uskočio u tor, tek za dva njegova skoka pred njim. Ali ovaj ne uskoči — vjerojatno je izviđač? Psi navalili pa silovito laju, neprestano i uporno, a ipak se ne usude sasvim približiti. Oblijeću i štekću poizdalje. Pokatkad poneki od njih i nasrne, pa kao lopta od straha odskoči, a šarov, krupan pas, rutav, stalno vreba zgodu da zaskoči. Neko od nas snažnim glasom zavika: a..a...! Vuk se naglo okrenu i nagna bježati, a za njim psi. I izgubiše se u noćnoj tami.

Izgledalo je da će se sve smiriti. Ne potraja dugo, a ono osluškujemo grozno, krv se ledi, urlanje i jezivo zavijanje vukova sakupljenih na okrajcima haluge, svega oko 200 metara od nas. Čopor, ko zna kolik, gladnih i nezasićenih vukova urla. Sad jedan, sad drugi, pa treći i četvrti, naizmjenično, a ponekad i više njih zajedno zavijaju kao u nekom luđačkom horu. To se ujedno dozivlju, okupljaju se za zajednički i krvavi pohod.

Uskomeša se sve. I neka čudna stravična psihoza zavlada, a iz koliba istrčaoše ljudi vični svakoj nevolji. Stoka se ustalasa, uznemiri i instinktivno osjeti nesigurnost. Strčava se i kao bez glave juri tamo amo po torovima, zbija se u strahu. Začaktaraše čaktari, a muklo zarikaše goveda. Priskočiše hitro ljudi, pa oko torova, otprilike na svakih pedesetak koraka, naložiše velike vatre. Dim suklja i silan se plamen diže, a u čvrstim košćatim rukama ovih gorštaka glamlje se, kao crveni plameni jezici, njišu i trepere.

I već je otpočelo hrvanje na život ili smrt. Vukovi zaskaču, a po koji i uskoči u tor među stoku i munjevitom brzinom hvata i

razdiren sve. Dočekuju i u koštac se s njima hvataju psi ovcari, a ljudi ognjenim glamljama i snažnim povicima odbijaju navalu očajnih izgladnjelih zvijeri — do u kasnu noć.

Sjetih se i vedrih dana i u tim danima vratolomne trke na plamenu hatu. Poznam mnogobrojne teško prohodne staze i dva zelena jezera — bez dna, i surog orla i kao da čujem krič što beskrajnu divljinu prolama. Svega se toga sjećam i sve je to u mojoj davnoj prošlosti bilo.

Odmorivši se pripravljamo se za daljni put. Uпитasmo jedno čobanče da nam pokaže najpreći put do Javorca. Nije nam znalo tačno objasniti, pa se uputismo do jedne grupe čobana, dva mladića i dvije curice što na obližnjem brežuljku šćučureni i u krugu nešto veselog raspravljahu. Pridosmo i pozdravismo se, a oni nam pokazahu put prema Javorcu.

Nastavljamo hod preko pašnjaka, brežuljaka i kamenitih vrleti. Dva gavrana proletješe, a zlokobna vrana zagrakta, sijekuci plavetni prostor. Otpočeše kružiti — nadvijaju se. Neumorno kruže pripravnici na svaki plijen. Graknuše i izgubiše se u daljini.

I sve se na časak smiri, a tamo, posve u daljini, nazire se golobradi Durmitorski masiv. Strši ogroman, strašan i strog u svojoj divovskoj ljepoti. Neumoljivo. Oko nas sve bruji. Bezbroj skakavaca kao trava zelenih. Sve brekti pod teškim teretom siline. Grudi se šire. Halapljivo udišeš miris — a mi, užurbano odmičemo po paprati i napola sasušenoj visokoj travi. Sklizemo niz ogoljele brežuljke, razdragani, zagrijani i zaokupljeni željama, i tako sve do izvora vode obraslog blusturom i ševarom.

Ogledamo se, sve se oko nas talasa u raskoži. Mi se, eto, žurimo — a vječnost i beskrajna ljepota nam se osmjehuje. I, evo nas na proplanku Javorcu (1714 m). Odahnusmo. Proplanak je jedinstven i po samom položaju. Tek pokošen davaše dojam prostrane okrugle zelene plohe. Istočno dosežahu do haluge. Sa sjevera je ukrašen strmim obroncima, a zapadna strana prekrasnim vidicima. U sredini proplanka posjedasmo. Zapravo, pridružismo se nekim seljacima iz obližnjih sela. Već je 15 sati, a mi tek ovdje sjedosmo da ručamo. Umorni, izglednjeli, a i zabrinuti, jer, noć nije daleko, mi tek ovdje na Javorcu, a treba da u naš logor na Čemernu stignemo do 18 sati. U nevezanom razgovoru zapitasmoo ove ljude do kojeg bi doba mogli stići na Čemerno ako prođemo kroz halugu i dalje preko Tovarnice. »Do pola noći«, glasio je odgovor jednog od njih. Šta da se radi? Uvidjesmo da smo mnogo pogriješili što se nijesmo bili odlučili za naš prvi plan da se s Čemerna spustimo u dolinu Sutjeske (Trnova luka) pa prema Grabu kanjonom preko Prosjebenice. U blizini Suhe pregazili bismo rijeku Sutjesku lijevo, pa uz gusni put popeli se na Tovarnicu — Donje bare. Dalje kroz šumu do Gornjih bara pa preko bujnih pašnjaka i

pokraj čarobnih jezera do haluge; a potom natrag istim putem.

Istina, u ovom slučaju ne bismo vidjeli Zelengoru, ali bi zato vidjeli i doživjeli snažne dojmove prirodnih ljepota Tvoarnice.

U zadnji čas odlučili smo se za plan preko Zelengore, nadajući se da ćemo imati dovoljno vremena za povratak na Čemerno do 18 sati preko Tovarnice. Ali, nažalost, bilo je nemoguće jer je već 15 sati, a kroz halugu pa preko Tovarnice i dalje kanjonom Sutjeske mi bismo u najboljem slučaju stigli u logor oko 24 sata — kao što onaj drug reče. Moramo, dakle, silom prilika odustati od Tovarnice, jer bi nas noć zatekla u najdivlijem njenom predjelu. Odustali smo, teška srca, ali nije bilo druge, ali ovim putem proći to bi tek bio doživljaj koji se ne zaboravlja. Istina, opasan doživljaj, tim više ako smo bez oružja. Pa ipak, sa svim tim, da nijesmo zakasnili, mi bismo kroz halugu prošli makar šta se desilo jer, na kraju krajeva, planinar mora biti na sve pripravan: izdržljiv, hladnokrvan i nevolji vičan, pa, ako je u teškoj situaciji, i smrti u oči pogledati. U ostalom, mi smo namjeravali po danu kroz halugu proći, a rijetki su slučajevi da u danu zvijeri napadnu ljude. Pretežu su preko dana u svojim brlozima i jazbinama. Bilo bi jedino opasno susresti razjarenog vepra ili medvjeda mesoždera.

U ovoj praiskonskoj prašumi, ako vas kad put navede, vidjet ćete gorostasna stabla s ispreturanim ogromnim krošnjama i granama zagrljenim, što čuvaju vječiti hlad u prijatnoj tek primjetnoj tami. A, ako vam se, putniče, prohtije iz dosade, objijesti ili pak nevolje — a vi podviknite ili snažno dozivajte, pa ćete slušati vaš vlastiti glas kako se odbija i odzvanja. Ako ste kuražni i želja vas vuče, a vi zađite u dubinu, u srce prašume — Careva gora. Ništa vam se neće dogoditi. A kad iznesete živu glavu, vi ćete svakako biti samozadovoljan i doći do prijatnog saznanja da ste očeličeni.

Još jedan pogled na Bošiju glavu (1710 m) i halugu i, eto nas ispod Uglješina vrha (1858 m), smještenog uz sami rub haluge. Zapravo, ovaj je vrh u sklopu Jabuke i Tovarnice, izrastao isturen kao nezgrapn div nad rubom Tovarnice iznad Sedla, odakle se planine povezuju preko proplanka Javorca sa Zelengorom

Ovaj jedinstveni lanac Tovarnica — Jabuka — Zelengora sa zapadne je strane okomit, strogo povezan, sazdan i sjedinjen iz ogoljelog kamenjara, a jugoistočni od masiva i kukova sa strmim provalijama, odronima i točilima gdje samo vitka divokoza skače zapanjujućom elegancijom i lakoćom s kose na kosu. Ljudska noga ovdje do danas nije kročila. Na ovaj glečerski masiv ni jedan planinar pa ni alpinist nije ni pokušao uspeti se i savladati ga.

Istina, ja sam se peo na Uglješin vrh s Gornjih bara, konjskim putem dosežao i vrhove ovih kukova i komova, ali to s ove

strane nije neki uspon niti podvig koji se traži od smjelog alpiniste. Onaj koji bi svladao uspon uz okomite stijene što strše iz kanjona Sutjeske, zaslužio bi pažnju a i divljenje.

Oko 16 sati napuštamo Javorak. Prešli smo i Sedlo. Zastadosmo na čas kod izvora hladne vode, tako hladne da kad je piješ za nekoliko trenutaka zatrnu zubi. I, evo nas pod strmim hridinama Jabuke. Oprezno se spuštamo puteljkom za dvije stope tek širokim. Prođosmo kroz malu šumicu, pa ponovno lijevom stranom. Puteljak je okomit i spušta se pripijen tik uz stijenu, zatim naglo zaokreće niz točilo. Puteljak je pretežno razrovan pa se na pojedinim mjestima tek nazire. Svaki korak je naporan, pa ipak sidosmo ili, bolje reći, skotrljasmo se niz točilo do u podnožje planine u blizini malog čarobnog mlina.

Ispod planine je nadolazila plaha izvorska voda, pa skrenuta na duboka dva drvena korita, nadolazila je i snažno se sručivala na jednostavno drveno veliko kolo mlina, a na oko dvadeset koraka razdaljine slijevala se u rječicu Jabučnicu. Odlučismo da se ovdje odmorimo, hladnom vodom operemo i rashladimo. U međuvremenu se dogovorismo za daljnji naš put. Dogovor je bio kratak sa slutnjom i saznanjem da će ovaj naš put biti naporan i neizvjestan.

Noć se približavala, a mi užurbano koračamo. Živci ponešto popuštaju i snaga pomalo izdava, ali ne toliko od fizičkog napora nakon već 12-satnog neprestanog uspinjanja i spuštanja, koliko od duševnog zamora. Ljuti nas i sama pomisao da ćemo možda i zamrknut u ovoj pustoši bez šibica i busole. To smo na nesreću zaboravili uzeti sa sobom. Treba stići u naš logor do 19 sati, već je 18 sati — a mi se tek probijamo kroz gusto šipražje. Držimo se stalno toka rječice Jabučnice da ne bismo zalutali. Žurimo ovom prostranom kotlinom s mnogo stoljetnih stabala, s dosta izvora, zelenila, blustura i šipraga u koji i nehotice pogledavam, svijestan da u tim gustišima pretežno obitavaju opasne zvijeri. Opazih ostatke rastrgane ovce, a nešto podalje, u koritu rječice, još jednu u već raspadajućem stanju. U naokolo se širo nesnosan zadah.

Put je zanosan. Ponekad izbija na posve uski puteljak. Čas nas vodi uz rječicu, pa preko dolinica kroz žbunje, pa ponovno koritom napola sasušene Jabučnice.

Evo nas u prostranom koritu rijeke Sutjeske. Prelazimo preko rijeke na desnu stranu, pa na lijevu, kako nas puteljak vodi. Idemo, tako, brzim i nervoznim koracima i — izgubimo orijentaciju. Trebalo je da skrenemo na pravi put uz obronak Čemerna, zapadnim usponom, međutim, mi podosmo preko rijeke i produžismo put jugozapadnom stranom. Nažalost, u ovim predjelima tada nije postojala markacija. Skrajnje je opasno za planinara

ako zaluta, pa ako ga još zateče i mrkla noć u ovom šumovitom gustišu. Svakog časa može da ga napadne čopor vukova, vepar ili medvjed. Tu vlada zakon divljine.

Eto, i tako mi na nesreću produžismo pogrešnim smjerom. Istina, put ne bijaše mnogo razrovan, pa odmičemo dosta brzo kroz gustu šumu. Nakon kratkog vremena stigosmo u neku malu dolinu. Dalje se put nije produžavao, pa zaobidismo dolinicu i nadosmo se na drugoj strani, ali ni ovdje se put nije produžavao. Zastadosmo. Razmišljamo. Znači: put je isprekidan i nije više u saobraćaju. Šta sad? U dvojbi smo. Dosjetih se da je ovo nekadašnji stari put koji je vodio ispod Lebršnika preko Pleča k Ulinju, a kojim se prolazilo prije 35 godina. U teškoj smo situaciji, a već je i noć. Smrkava se. Izgubismo svaku nadu da ćemo se ove noći izvući iz šume. Jedino možda nekim nenadanim sretnim slučajem. Razmišljamo kako bi bilo da ovdje u šumi prenoćimo. To zapravo, donekle, ne bi bio težak problem da smo imali šibice ili upaljač: sakupili bismo sasušene grana, naložili vatru i tako kao uz neku logorsku vatru, bez velike opasnosti prenoćili. Ovako, što nam preostaje, nego se uz neku staru bukvu šćućuriti i dočekati ili ne dočekati zoru, stalno pripralni na goloruku jezivu borbu i groznu smrt, ako nas opasne zvijeri napadnu.

Ipak odlučismo da ne ostajemo već da dalje idemo, pa šta bilo da bilo. Izadosmo na povisok brežuljak i na naše veselje nadosmo se kraj neke kuće, pa upitasmo ukućane da li smo na pravom putu za Čemerno. Rekoše nam da smo skrenuli s pravog puta i zalutali, pa nas uputiše da se preko obližnjeg brda spustimo do nekog potoka, pa dalje uspnemo do prvih kuća, gdje će nam neko od ukućana pokazati put prema Čemernu.

Iz našeg logora na Čemernu otputovali smo oko 5 sati, sada je već 21 sat, a mi se, evo, premoreni, oznojeni i do posljednje granice iscrpljeni i dalje krećemo. Od ovih 16 sati što penjanja, što pentranja i spuštanja niz točilo Jabuke, imali smo samo dva i po sata odmarnja. Vjerovatno će netko, prema ovom, reći da smo svjesno srljali u avanturu neizvjesnosti i iscrpljenja, ali mi smo, kako rekoh, zalutali bili i zamrkli u šumi oko rijeke Sutjeske i tako izgubili više od dva i po sata na vremenu.

Ostali planinari, koji su se nalazili u bazi na Čemernu, stalno i uznemireno su nas iščekivali i dozivali, u nadi da ćemo se neka-ko snaći i probiti do logora.

Premoreni i kao u nekom polusnu, teškim koracima, napokon stigosmo u logor oko 22 sata.

Eto, tako je to sve bilo, ono što se kaže, i jezivo i divno.

Nakon pola sata otputovali smo autobusom za Dubrovnik.

Ta želja i ta vatra što nas vuče

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Strujanje vjetra preko gorskih kosa, gušter u travi i mravlja kolona na stazi dragi su susreti što vuku naprijed, što hrabre i zovu na nove dolaske. A jastreb krikom nad planinom razbija stišanu jednoličnost podneva i raspliće misli oko svih onih što žive na velebitskim prostranstvima. Najviše se misli svijaju oko požutjelih pašnjaka i njihovih stanovnika koji ih godinama posjećuju i koriste, susreću nas i pozdravljaju kao stare prijatelje. No mi smo s njima dan ili dva i povratimo se rjeđe ili češće, a oni ovdje ostaju i ponovno dolaze, vraćaju se s ljetima i suncem, ulaze u legende i priče i nikada ih ne ćemo izbrisati iz sjećanja i srca naših.

A susreti s njima, to su susreti sa starijima prijateljima što nas nose preko planina i dolina i za njih se živi dio života. Zato smo pomalo tužni što ih ovoga puta nećemo vidjeti, rujanski mrazevi već su ih potjerali na dalmatinske nizine, no naša planina nas kao i uvijek prima u svoje krilo. I vodimo joj danas nove prijatelje iz daleka.

Ranom maglenom zorom približavamo se Velebitu, onom njegovu dijelu gdje počinje južni mu dio. S asfalta skrećemo u selo Rizvanušu na putu prema Zovincu ispod Visočice. Mladi zagrebački »vihoraš« vodi beogradske planinare preko južnog velebita da osvoje posljednje žigove VPP-a. Samo dvojica od njih bili su u ovim prdjelima na sletu planinara Hrvatske 27. srpnja 1957. godine, ali im iznenadna kiša nije dopustila da uživaju raskoš velebitskog ljeta. Stari, ali dobar autobus PD »Poštara« iz Beograda povezo je i nas trojicu Gospićana da im budemo vodiči i pokažemo sve obilje velebitskih ljepota. Posljednji ljetni dan ovdje se ne osjeća, jesen je već dobro zakačila u visine. U Mrkovcima ostavljamo autobus nastavljajući stazom preko lomljiva kamena zvanog Pijesak. Iznad Pijeska je prvi zastanak, prema natrag je lijepi pogled na jedan dio Ličkog polja, zapadno od Gospića; zatim još malo i već smo na Jandrinoj poljani, onom njenom višem dijelu koji više ni ne postoji, jer je preoran buldožerima pri gradnji ceste, koju smo maločas ostavili i koja se je serpentinama popela ovamo nastavljajući se prema sjevernoj strani Visočice. Ubrzo nailazimo na oznaku: Gojtanov dom 30 minuta. Već dobro zagrijane dočeka nas sunce prosijavajući kroz maglu iza vrha Visočice. U jutarnjoj tišini Gojtanov dom stoji kao straža na granici šumskog pojasa i sjeća nas na gospićkog planinara, odvjetnika Gojtana, koji ga je zamislio i velikim dijelom svojim sredstvima izgradio još 1929. godine. I ne samo dom, nego i mnoga skloništa diljem

Velebita. Ne treba se čuditi što je imenovan počasnim članom bivšeg HPD-a iz Zagreba, što se i danas o njemu pričaju priče pri večernjim planinarskim vatrama i što ovaj dom nosi njegovo ime. Upravo je nedavno prošlo 32 godine, kako je 9. rujna 1940. dom izgorio, no opet je obnovljen 1962. godine.

Svake ga godine planinari iz Gospića održavaju pridodajući uvijek nešto novo da ga što bolje sačuvaju. Prije nekoliko dana stavljeni su željezna ulazna vrata radi zaštite od južnog vjetra koji je dosada kišom kvasio predsoblje. Slijedeće godine na redu je uređenje fasade i dotjerivanje skloništa i tako iz godine u godinu...

Pred domom je kratki odmor, a zatim stazom prema vrhu Visočice. Požutjela trava prignula se po stazi i jutarnja rosa bliješti sa travki rasipajući se pod našim nogama. Naša kolona se rastegla po stromoj stazi, ali vuče nas vedro nebo nad nama i vrh što otkriva široki vidik na sve strane. Magla je prekrila Ličko polje i pretvorila ga u magleno more, koje se uvlači u velebitske kotline ostavljajući gole vrhove da strše u vis. Na jednom smo od najljepših velebitskih vrhova, nije mnogo visok, ali usamljen i zato pogled luta nesmetano otkrivajući nove ljepote i nove želje. A Velebit, naša najveća želja, pružio se u luku kao da izranja iz golemih šuma što ga obraštaju s ličke strane i kao brana oblacima što s jedne na drugu padinu donose i radost i tugu. Naši gosti, prekaljeni i iskusni planinari, posjetioci mnogih naših i stranih planina, zadivljeni su što s jednoga mjesta vide toliko različitih predjela — od sredine Jadrana sve tamo do Kleka, Plješivice, Dinare i Bosne.

Silaz ka Selinama je težak po stromoj južnoj padini Visočice, a onda opet s prijevoja oštar uspon. Od ovog prijevoja, gdje se na desno odvajaju staza na dolinicu Jelovca, Ribnička vrata i Kruščicu, u planu je uređenje kratice prema Gojtanovu domu, no za sada je ta izohipsa samo označena. Nadamo se da će se urediti slijedećih ljeta, ali će mnogi onda propustiti nezaboravne poglede sa vrha.

Ovo brdo pred nama, što izvlači znoj kroz svaku poru, Ličani zovu Mala Visočica i treba im to potvrditi, jer su oni ovuda stoljećima stočarili, ali ga mnogi zovu Seline, kako piše i u specijalnim kartama 1:50.000. Vjerojatno se ovaj drugi naziv odnosi na nekadašnje stanove u dolinici prema blizom Jelovcu (1602 m). Kroz sitnu šumu spuštamo se s Male Visočice prema tim stanovima. Odmah ispod njih mali je izvor koji stvara dvije lokvice. Tu se nekada napajala stoka, a i danas može poslužiti, jer ovdje više ne dolaze stočari.

Seline na južnom Velebitu s Visočicom u pozadini

Foto: Perica Korica

Ovdje je mali odmor. I odnekud zacvili violina i pjesma odmah zatreperi planinom, na ovom mjestu sigurno prvi put uz pratnju ovakva instrumenta. Nekada su ovdje pastiri frulama i tamburicama skraćivali vrijeme i dugočasovna nađanja boraveći daleko od svojih bližnjih. A sada nam violina stvori ugodno raspoloženje za nastavak puta preko Rudina, divnih pašnjaka s kojih se može stazom sići u selo Počitelj. S lijeva Počiteljski vrh (1551 m) sjeća nas na prijeratnu zrakoplovnu tragediju u kojoj je nastradao čuveni pilot Striževski i svi putnici. U olujnoj noći sačuvao se samo dio jednog krila i, još godinama svijetleći na suncu, označavao to mjesto.

Gusta šuma prostire se sve do dviju velikih ponikava; to je pašnjak Janjčarica, gdje su se u prijašnja vremena odvajali janjci od ovaca kad su već bili dosta narasli. I opet golema dugačka dolina Oglavinovac, nakon što smo iza Janjčarice prošli jedan šumoviti prijevoj. Ovdje i sada dolaze redovito dalmatinski stočari u svoje ljetne stanove. U slučajnom sjećanju ostade nam djevojka Zorka i događaj od prije nekoliko godina. Naime, ona se nije htjela slikati s jednim mladićem iz našeg društva. Ne, nikako ne, jedino u položaju kad je ona stala s jedne strane oveće bukve a on s druge, jer se još nijedna djevojka iz Kruševa od Obrovca nije slikala uz strana mladića. Eto, i to je dio one postojanosti koja ih je održala na ovom tvrdom kamenu.

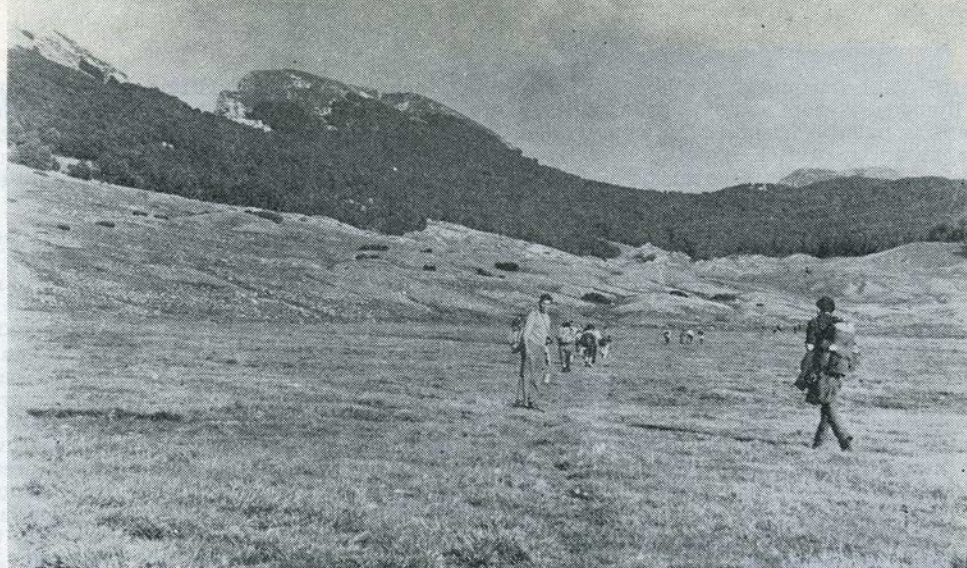
Dugačka, grubo valovita dolina smjestila se između vrhova, a na najnižem dijelu obvezna je lokva na nepropusnom tlu. Nekad su ovuda pasle tisuće ovaca, a danas samo nekoliko stotina. Izumire ovaj način stočarenja, jer mladi svijet pronalazi lakši način zarade, makar i u tuđini. Sa zapadne strane doline, desno prema moru, odvaja se staza u Veliko Rujno, nekada stalnu ljetnu neseobinu

s crkvicom Gospinom, oko koje su se 15. kolovoza skupljali svi ondašnji stočari na proštenje. Danas dobro označavamo ovo raskršće, jer ovdje tvrdi ovčji papci brzo ostružu niske markacije, no od slijedećeg ljeta gosički planinari redovito će označavati ovu stazu sve do Struga, do onih izvrsnih markacija što ih tamo uredno održava PD »Paklenica« iz Zadra.

Poslije ručka i odmora prelazimo Oglavinovac kao mekani sag satkan od požutjele trave. Samo ponegdje kakav otporni cvjetić daje svojim živim bojama nešto više života pospanoj dolini, a naši glasovi ne mogu poremetiti tišinu što miruje nad bregovima. Sunce ugodno grije u leđa, dosta je jako, iako je ovdje jesen počela već prije nekoliko tjedana. Duge noći kasnog ljeta stvaraju hladne povjetarce oko visočina koji se ujutro smiruju ostavljajući ledne kristale na travi. Sve to onda otjera stočare u niže dalmatinske predjele, a gola brda svake noći očekuju prve snježne pahuljice.

Novi pojas šume i, evo nas na Javorniku, također velikom planinskom pašnjaku. Preko njega i lijevo prema Lici nagnuo se Badanj (1639 m) kao da jedva drži svoje stijene. S ove strane šuma ga prekrila do pod vrh, a rubovi mu svijetle rumenilom ranog predvečerja. Čudan je taj Badanj; gledajući ga s različitih strana uvijek je drukčiji i uvijek lijep. Sada je sličan starcu s teškom torbom na plećima, iz Metka mu izgled opravdava ime, a gledajući ga s one strane, s Marasovca-vrela, to je vitka gola piramida. S njegove lijeve strane nanizani su Badanjski visovi, a još više lijevo obli i goli vrh Janković Stojana, tako ga barem zovu stari stočari sa Javornika.

Badanj je blizu staze, ali je uspon strm. Sumrak se već hvata, no grupa neumornih želi ga osvojiti. S vrha promatramo Liku

Javornik pod Badnjem na južnom Velebitu

Foto: Perica Korica

kako polako tone u noć, dok na zapadnim padinama Velebita izgara posljednji odsjaj sunca iza mora. Po mraku silazimo niz Badanj i Štirovačku kosu i do kraja protresamo sve mišiće, a zatim sa doline Štirovac desno desetak minuta do doma pod vrhom Štirovcem. Upravo ovih dana planinari iz Metka uz pomoć PSH prekrivaju ga limom, da ga što bolje sačuvaju. Uz vatru i večeru opet se čuje violina i pjesma se razliježe domom. Naši gosti su zadovoljni. Zadivljeni su raznolikošću pejzaža i vidicima i svim onim što je vezano za najstariju povijest ovih krajeva, a što smo im usput uspjeli ispričati.

Pjesme i priče nastavljaju se jedna na drugu do kasno, razveseljuju i skraćuju sada već prvu jesensku noć.

U vedrom ranom jutru slijedećeg dana sva trava sleđena je mrazom, snježni ledeni kristali obhrvali travke prignuvši ih na zemlju i, kao čipkastim velom što sija na suncu, prekrivaju pašnjak do pašnjaka. I tako iz jutra u jutro slijega se trava ka zemlji i naskoro je neće ni podnevno sunce otopliti.

Današnji cilj je Sveto brdo i silaz u Borisov dom. Ali stariji dio ekipe želi da se preko Marasovca, Struga i Buljme spusti u Veliku Paklencu i tamo da se opet svi nademo. Dvojica koji će voditi ovu grupu tvrde da dobro poznaju put, a to zbilja nije teško, ali — oni su bili ovdje samo jednom i to prije 15 godina. Vjerovali smo im i zato je sve bilo drukčije, ali sretno.

»Svetobrdaši« su za čas kod izvora Marasovca, tu se opskrbljujemo vodom, jer je nema sve do Malovanskog jezera, to jest više od tri sata hoda. Napredujemo kroz goli kamenjar najviših velebitskih vrhova, a ovako je sve do Sv. brda. Rosa iskri s kamenja, pa izgleda kao da se biserje rasulo po padinama, svaki čas u nekom drugom smjeru. To je ona ljepota što nas ustavlja na

prijevojima da pogledom na sve strane upijemo još više slika što ostaju u sjećanju kao uspomena na jednu dragu planinu. Na Vaganskom vrhu smo bez mnogo napora i tu je predah, tu na krovu Like. Sada je tu kamena piramida u obliku runolista sa spomen-pločom. Sve je napravljeno 21. svibnja ove godine kada su planinari Zadra, Otočca, Metka i Gospića sudjelovali u akciji »Uspom na 80 vrhova«. A pod jednu kamenu ploču u blizini planinari Gospića ostaviše aluminijsku pločicu i svaki put kada dođu ovamo upišu se i na taj način lakše zbrajaju uspome na najviši velebitski vrh. Preko vrha, tog zaobljena i širokog pašnjaka što ne odiše velebnom svojom visinom, prelazimo šebući se i neobično tiho, kao da nas se ne tiče ova visina. No već novi pogledi otkrivaju daljine u sumaglici sve do polovice Bosne, more, i Velebit otraga u cijeloj njegovoj dužini. Pred nama se nižu lijevo od staze Segestin, Malovan, onaj drugi Babih vrh i na kraju Sveto brdo, desno neimenovani neki vrhovi, a uz stazu Zapadni i Istočni malovanski stanovi, sada napušteni i prazni sve do slijedećeg lipnja. Oko Malovanskog jezera još pasu dalmatinski konji, sami, nečuvani, nema tu zvižeri a ako neka i naiđe, oni će se znati složno obraniti. Kažu da se oni pred takvom opasnošću od vuka ili medvjeda svi skupe u krug, okrenu noge prema van i teško onome tko naleti na njihova tvrda kopita.

Odmah iza jezera na suhozidu Istočnih malovanskih stanova kontrolna je točka i žig Vaganskog vrha. To je stan obitelji Vrkić iz Kruševa od Obrovca od pamtivijeka. U kutiji žiga nema, no slučajno ga pronalazimo u blatu ispod kutije i zamjeramo nepažljivu posjetiocu što ga nije spremio kako treba, jer je malo trebalo da se izgubi.

Ostavljamo puste Istočne malovanske stanove u njihovoj 1.600 m visokoj dolinici i zatim

četiri velike usputne ponikve. Iza ponikava s lijeva sa stazom se spaja prilaz od Bunovca, velikog pašnjaka ispod Malovana i Segestina, na kojem se uvijek u obilnim vrelima nađe čiste i hladne vode. Ovo raskršće zovu pastiri Solilo, jer se tu na kamenim pločama odvajka-davala ovcama sol. Bunovačka stazica presijeca naš put i odmah silazi prema Paklenici.

A pogled odavle otkriva početke obih Paklenica, Ravne kotare i more u daljini. U igri boja i sjena po šumama i kamenjaru sve do kraja obzorja oči se napajaju jedinstvenom ljepotom skladne raznolikosti, u prividnoj i utajenoj tišini, koja ovako sita, nepromijenjena dočekuje znane i neznane posjetioce, prijatelje uvijek mirom, a neprijatelje, poznato je, otporom što niče iz svakog korijena i svake škrape.

S lijeva upopriječio se lovinački Babin vrh (1746 m) i njegova moru okrenuta skoro okomita ravna i kamena padina, čiji se dio ne bez razloga naziva Zala ploča, a staza od 1948. godine vodi preko nje.

Zala ploča, ta priča za sebe, taj dio života obitelji Vrkić izaziva uzvik i divljenje: koliko je trebalo udaranja da se savlada ova strma kamena padina i tako stvori brži prilaz od Dušica na velebitske pašnjake. Jer prije su oni obilazili Sveto brdo s ličke strane, što je bilo mnogo duže i dalje. Baš na njoj susrećemo dvojicu Dalmatinaca, oni danas idu po konje što pasu iza nas. Slute snijeg i zimu, pa je red da svoje blago prigone kućama. Ovdje, na kraju Zale ploče, ostavljamo naprtnjače da ih ne vučemo dalje, jer sa Svetog brda opet se vraćamo ovamo na putu prema Paklenici.

Na vrhu smo, drugom velebitskom po visini, možda najčuvanijem, jer se mnogo legende i priče pletu oko njega i njegova imena, a mnogim književnicima bio je inspiracija. Zajedno s Dušicama, velikim pašnjakom na istok odavde, bojište je vjetrova i oblaka, tu se sudaraju topli jugo i lička bura. U tim sudarima stabla su samo lomne grane, pa desetljećima podsjećaju na prohujale vihore. A iz tih sudara kišne bujice survavaju se padinama sve dok snijeg od nekoliko ljudskih visina ne donese mir. Ostaju samo sjećanja na gromove i njihov bljesak, na udare munja što stvorište mit oko ovog vrhunca. Ovdje je i Milka koja se rodila u nedalekom Kruškovcu u blizini Metka, i Jelena i mnogi drugi, pa i bata Rade, jer mu srce junačko ne daje mira da nas u podnožju dočeka. Eh, svaka mu čast, kao i onom vojniku što upisa u kontrolnu bilježnicu čvrstim, ne mnogo školovanim rukopisom: Vojnik Zlatko Dikić posjetio Sveto brdo u čast svoje mladosti. Hvala ti mladiću što si došao ovamo i jednostavno zapisao ono što si taj trenutak smislio. Možda si negdje iz nizina i boraveći ispod Velebita čuo gromove kako udaraju o kamenje i vidio munje kako plamte iznad planine kao nigdje drugdje, možda su te privukle bijele snježne padine što još u svibnju caruju Dušicama i Bunov-

cem, kad već vrištine ličkih polja pospe proljetna cvjetna modrina, a možda te je privukla želja da s visina ugledaš rodni dom. Ta želja i ta vatra što i nas vuče povukla je i Bata Radu da svojom rukom upiše u bilježnicu i ovaj uspjeh.

Lagana bura rastjerava oblake nad nama. Silazeći sve manje je osjećamo i zato smo sve rječitiji. Gosti iz Beograda zadivljeni su što ih na svakom koraku čeka nešto novo. Primit ćemo se Paklenicama i ovdje kod Ivinih vodica vjetar, zrak i šuma odišu toplim dahom Mediterana. Kod skloništa na toplom suncu posljednji je odmor. I prebranje uspomena iz posljednja dva dana. Zatim silazak niz potok Paklenicu do Borisova doma. Zabrinut dočeka nas planinarski predsjednik Đuro Perić iz Zadra. Naše druge grupe, što je trebala krenuti preko Struga, nema, a mi smo mislili da je već davno stigla. Našu tjeskobu poveća i noć što se spusti. Pred njih! I uskoro krenu jedna grupa s odmornim Zadranom na čelu. Srećom za sve, ubrzo ih sretoše kako se umorno spuštaju. Pogriješili su, krenuli prema Stajinama i kad su ugledali Ličko polje onda im je i svanulo i smrklo se u isti mah. Zato su se morali vratiti k domu i tek onda krenuti pravim putem. Tako su zapravo prešli isto tako težak put kao i »svetobudaška« grupa, iako su ga htjeli izbjeći, sasvim opravdano obzirom na godine i kondiciju pojedinih starijih članova. U nesreći bilo je i sreće, rekosmo zadovoljni svi skupa što je sve dobro prošlo, no priča o ovoj dogodovštini skraćivat će još dugo večeri u planinarskim domovima. U lijepom Borisovu domu ugodno provodimo večer. Nas gostiju više je od trideset, a ima dosta zadarskih planinara. Uostalom, kad njih nema u njihovu domu? Ipak ima dosta mjesta za odmor i zabavu, a također i za noćenje. Nedavno domaćini uvedoše novi običaj: svatko tko želi može na silasku iz planine ponijeti malo borovo drvašce i posaditi ga na zaravnatom prostoru ispred doma. Nije to šteta jer ih u planinskim borovim šumama ima mnogo što kržljaju u sjeni, samo treba sadnicu iskopati i ponijeti sa busenom u kojem je rasla, jer za sadnju potrebna zemlja u Paklenici je rijetkost. Tako će svatko moći pratiti »svoj« bor u njegovu rastu i stvaranje ovog svojevrsnog parka pred domom.

Ujutro trećeg dana silazimo k moru. Među stijenama je sjenovito kao da jutro nije podmaklo. Plitak paklenički potok i staza uz njega teku uporedo između stijena što s obje strane paraju nebo sve do Crljenog kuka. Ispod Aniča kuka i uspravnih hridina sa svih strana samo jedan je prolaz i prolazeći njime rađa se u nama samo jedna želja: plavo, naše plavo more...

Planina nam ostade iza leđa, iako su nam još uvijek na usnama i u očima njezini pašnjaci, vrhovi i staze, a u srcu će nam biti zauvijek. Ostavljamo je gledajući morsko plavetnilo što nas podsjeća na plavo nebo iznad nas i iznad planine.

Na Solunskoj glavi

ŽIVKO ARSOVSKI

SKOPJE

Slika: Planinarska kuća Ceples

Foto: E. Rakoš

Davna želja nas, nekoliko planinara, bila je da prodemo Slovenačkom transverzalom. Ali šta ćemo, ona je daleko od nas. U pitanju je novac, a i vrijeme. Treba nešto drugo smisliti u ovom zaparnom kolovozu. Kamo ćemo? Makedonija je isto tako bogata planinama i vrhovima. Čak, od dvanaest najviših vrhova Jugoslavije sedam ih se nalazi u Makedoniji. Valja poduzeti neku dobru turu. Možda po nekoj zamišljenoj »Makedonskoj transverzali«? Ideja je tu. Ali nemamo karte, nema mnogo planinarskih domova na terenima preko kojih smo zamislili naš put, a oni su povrh toga i slabo nastanjeni. Koliko nam je bilo poznato, nitko nije dosad sve to prelazio u jednoj turi. Posljednje dvoumljenje je nestalo kada smo u »Novoj Makedoniji« pročitali kratku vijest da su dva bitolska planinara došla pješice preko planina do Skopja. Najzad smo se odlučili! Idemo na turu Skopje — Ohrid, ali tako da povežemo postojeće planinarske kuće gdje bismo mogli spavati, da osvojimo najviše vrhove na ovom putu, Solunsku glavu i Pelister, i da posjetimo historijska i turistička mjesta Kruševo. Pretor i Oteševo na Prespanskom jezeru, te drevni Ohrid na Ohridskom jezeru. Ucertali smo sve to u dvije stare karte s kojima su se valjda služile još srpska i bugarska vojska u Balkanskim ratovima, a koje su otprilike pokrivale naš put.

Prvo je trebalo skupiti ljudstvo. Zaustavili smo se na broju četiri, jednostavno zato što nismo mogli naći ili privoljeti još nekoga. Svi oni koji su čuli o našoj namjeri bili su skeptični, a neki su izražavali i bojazan pa su nas odvrćali od puta. Možda su donekle bili u pravu. Istinu govoreći, kod kuće smo morali pretrpjeti malu kanonadu, ali je ona

praktički ostala bez rezultata, jer smo čvrsto odlučili da ne odustajemo. Razumije se, učinili smo i jedan kompromis, ali o njemu poslije...

Svaki od nas je nosio naprtnjaču dupkom punu, prije svega hranom i obucom, te svim onim »sitnicama« potrebnim jednom planinaru za ovakav put. Tu je bio i šator za četiri osobe, bez konstrukcije, što je poslije posebno zadavalo muke.

Dan polaska započeo je s pripremama, pa smo tek oko podne, po tmurnom vremenu, pošli iz Skopja. Strpali smo se zajedno s opremom u jednog fiću koji je stenjao pod težinom. Siroti »Bambi«, kako smo ga zvali, morao nas je odbaciti do naše polazne točke na Preslap (1000 m), ispod vrha Kitke (1569 m) a nedaleko od planinske kuće (1359 m). Za one koje zanima prilaz Preslapu reći ćemo da do Dračeva, prigradskog naselja Skopja, vodi asfaltna cesta, ustvari ulica, duga 12 kilometara, a odande se put penje uz serpentine obroncima Kitke još dvadeset kilometara. Inače, do vrha Kitke pješice se najbrže može stići, skrenete li od puta Dračevo — Preslap na lijevo kod sela Donje ili Gornje Količane i ako pođete stazicom na jugoistok. Poslije jednosatne vožnje evo nas do polazne točke. Preslap, što znači prijevaj, travnata je zaravan, recimo kao činovnička livada pod Sljemenom. Tu se nalazi novi ugostiteljski objekt i sabirna stanica seoske zadruge, a u okolici sve više niču vikendice. Ovo mjesto sigurno će postati turistički rekreativni centar Skopja, kada bude dovršena brana na Kadinoj reci, akumulirano jezero i izgrađen put do sela Aldinci. Aldinci je prvo i posljednje selo sve do Solunske glave. Tek s druge strane se nalazi selo Nežilovo, a to je

petnaest i više sata hoda, bez ikakvih čovječijih nastambi, osim dviju planinarskih kuća i jednog skloništa.

Od Preslapa put vijuga kroz hrastovu šumu silazeći do Kadine rijeke kod jedne vodenice, pa se strmo penje, sad već stazicom, do sela Aldinci. Ovo selo je nastanjeno muslimanskim življem. Na putu sretosmo jednog od njih. Nosio je na ramenima veliku vreću s paprikama. Bili smo iznenađeni kad nam je rekao da to nosi u selo, jer se obično takovi proizvodi nose u obrnutom smjeru. Aldinci su veoma pasivno selo na čijim se siromašnim njavama može gajiti jedino krumpir, a od voća tek šljive. Njegovi muškarci većinom su na sezonskom radu u Skopju, ljeti kao građevinski radnici, a zimi najčešće kao »cepači«, ljudi koji sijeku drva. Ženska čeljad slabo se školuje i uglavnom ostaje na selu.

Iznad sela napravimo zaokret na istok. Sumrak polako pada. Žurimo se prema planinarskoj kući Karadžica (oko 1400 m). Stižemo nakon dva sata hoda od Preslapa. Noć je već pala. Isto je onako oblačno kao i kada smo pošli iz Skopja, a tu pada i kiša. Inače se ovdje zvijezde, osobito Mlječni put, znadu itekako dobro vidjeti kroz kristalno čisti planinski zrak. U domu nas primi naš stari znanac Aćif iz Aldinca. Ova je kuća dobila ime po istoimenom vrhu masiva Jakupice, drugom po visini (Karadžica, 2479 m). Dom je po svojoj unutrašnjosti jedan od najprostranijih i najljepših u Makedoniji, međutim ovdje još nema struje. No, kako je rekao Aćif, ovdje će uskoro poteći 220 volti. I pored toga što ovu kuću vodi planinarsko društvo »Prazna torba« iz Skopja, dom je dosta dobro snabdjeven.

Kakvo iznenađenje: u kuhinji, pored zidane peći, sjede dva naša dobra znanca koji su tek stigli iz suprotnog smjera, sišli su sa Solunske glave. Njihova je priča za nas bila vrlo zanimljiva zato što se ticala puta koji ćemo mi sutra pokušati proći. Tri druga krenula su iz doma Čeplez (1430 m) oko podne. Sa sobom su nosili i džepni teleskop koji uvećava 50 puta. Htjeli su da promatraju nebo u idealnim visinskim uvjetima. Međutim, negdje na visini od oko 2200 metara, baš kada su izašli nad Nežilovske stijene, uhvati ih ljetna oluja s gromovima, pa su se na pola puta do meteorološke postaje na vrhu, u magli koja ih je obavila, odlučili da se vrate. Sutradan jedan od njih, ne želeći da sve to opet pretrpi, odustaje od puta. Ovo dvojie pak, na putu dovde, opet u magli ispod vrha, zamalo da nisu nabasali na neki »neidentificirani mumljajući stvor« koji im je pomogao da otkriju svoje trkačke kvalitete. Ova priča je za nas bila dosta obeshrabrujuća. A još kada smo im rekli kamo sve idemo, odmjeriše nas i s osmjehom rekoše: »More, budite sretni ako se popnete na Solunsku glavu i čitave glave izvučete. Hm, namjerili ljudi da se sunčaju u planinama i kupaju na jezerima«. Eto, tako je počelo. Rekli smo Aćifu da nas sutra probudi u pola četiri. Planirali smo da oko pola pet pođemo, tako da prije podne budemo na

vrhu, a potom, za jedno dva i po sata stignemo s druge strane u dom Čeplez. Morali smo računati i na ljetnu oluju na koju je Solunska glava kao preplaćena. Sutradan počeli smo sa spremanjem već oko tri sata. Tumarajući po mraku, mi probudismo Aćifa. Dobro prezalogajimo i napokon u pet krenemo. Bila je lijepa zora bez i jednog oblačka. Najsvjetlije zvijezde još su sijale, ali su i one postepeno nestajale pred žarkim sunčevim diskom koji se rađao na istoku. To je bio sada i naš smjer.

No već smo na putu za Solunsku glavu, a nisam vam još predstavio svoje drugove. To su Jordan, Bore i Radica. Dva maturanta i jedan mladi novopečeni radnik. Moram priznati da na ovom putu ženski član nije zaostajao skoro u ničemu, kako u pogledu izdržljivosti, tako i u pogledu hrabrosti. Zene nisu samo dobri šoferi ili piloti, nego i planinari.

Gazimo po još vlažnoj travi blagih padina. Uskoro nailazimo i na torove, koji se ovde zovu »trla«, a zapravo su dijelovi livade ograđeni prućem. To je ljetni bivak za ovce. Prije nekoliko dana ovdje je skoro cijelo stado bilo pogođeno gromom. Kompaktno stado ovaca a i radi vune pune elektriciteta odlična je i česta meta gromova u ovim krajevima. Tu istočni smjer smijenismo s južnim. Dosad je nagib bio sasvim blag. U daljini se kuća na Karadžici polako gubila iz naših pogleda. Odjednom spazismo pred nama dvije prilike koje su polako išle našim putem. Stigosmo ih. Bila su to dva mališana iz okolnih sela, s nekim čudnim predmetima u rukama u obliku kutije s nazubljenom ivicom. Dječaci su išli da na padinama Solunske glave beru tek sazrele borovnice. Prodaju ih zadrugi i s time poboljšavaju mršavi porodični prihod. Iako ne pohađaju školu, bili su to veoma bistri dječaci. Njihovi očevi jednostavno su ih ostavili kod kuće da bi pružili pomoć u seoskim poslovima. Nažalost, to je sudbina više ovakvih dječaka i djevojčica, inače željnih znanja. Njihova je krivica jedino u tome što su se rodili u zabačenim planinskim krajevima.

Uskoro poče bjelogorična šuma. Mi se držasmo njene ivice, radi bolje preglednosti i bržeg napredovanja. Odjednom nas obuze nemir. Preko vrha Solunske glave, koji se za čitava puta odlično vidio i služio nam kao putokaz, polako se počеше gomilati oblaci. Isprva su bili prozirni i pahuljasti da bi poslije nekog vremena postali gušći. Za neupućenog u meteorologiju možda to i ne bi bilo značajno, no mi smo znali da je ovdje svako jutro kristalno čisto bez i jednog oblačka, ali da podne donosi promjenu, koja često završava s olujom. munjama i gromovima. Nismo htjeli da se nađemo u ovom grotlu stihije, pa ubrzasmo tempo hoda. No baš je sada strmina postajala sve veća. Padina po kojoj smo grabili obrasla je klekovinom, a između te guste klekovine bili su veliki mravinjaci. Hvata nas umor. Preklinjemo se što smo uzimali toliko tovara.

Osvježavamo se »tetrapakom«. Visina 2000 metara, stoga nema šume, nema grmlja. Osta neka opojno mirišava trava. Napolisjetku stižemo na vrh padine, na prijevoju iza kojeg je ravnica. To je ustvari velika visoravan, dijelom močvarna, odlična za ispašu, a k tome i zaštićena od vjetrova. Iza nje sasvim blizu vidi se kupa Solunske glave. Silazimo s druge strane prijevoja i uskoro se sve naokolo bijelilo od ovaca. Zvono predvodnika stada odjekivalo je od okolnih vrhova. Kakvog li nastorala! Tu su i ovčari. »Tunga tjeta, dobar dan, kako ste?«, bili su naši pozdravi. Rukujemo se s tim jakim žilavim ljudima, opaljenim od sunca i vjetera. Tu su i psi šarplaninci koji se jedva dadu smiriti uzbuđeni zbog susreta s nepoznatim dvoonošcima.

Odmaramo se stojeći i ujedno pričamo s ovčarima, nudeći ih cigaretama. Ovo mjesto poznato je pod imenom »Begova kuća«. Tu se nalazi neki kućerak koji je nekada valjda bio policijska postaja. Uz malo preuređenije i mnoge dobre volje ona bi mogla postati dobro sklonište za planinare i ove ovčare. Uskoro počinje posljednja i najteža etapa do Solunske glave i uspon na sam vrh. Biramo »najbrži smjer«. Počinjemo trku s (ne)vremenom i maglom.

Već je pet sati penjanja. Po krševitoj udolini dolazimo do jedne zaravni, ispod same kupe Solunske glave. Magla. Ne vidi se ni na dvadeset koraka. Povremeno je vjeter rastjera, ali i ponovo nanese. Sada smo na najtežoj dionici. Do vrha je još 400 metara visinske razlike. Nagib 45 do 50 stupnjeva. Svima je teško. Uzimam naprtnjaču od Radice koja na to jedva pristaje. No uskoro i ja posustajem pa joj ga vraćam. Uzimam dah punim grudima, no zraka nema.

Dijelimo se u dvije grupe po dvoje, na razmaku od stotinjak metara. I pored toga što se zaustavljamo svakih deset koraka, nitko se poduže ne odmara. Da bi nam bilo lakše, pokušavamo sve. Idemo u zavojima, pa opet »diretissimo«. Nastaje tiha trka tko će prije da prekrti svoje muke. Čak i svaka riječ umara. Vrh je u našoj mašti nedostizan. Pijemo sokove. »Još malo, samo još malo, pa eno kuće, već se vidi, sve bliže je. Nije li to možda fatamorgana? Ne, nemoguće. Dečki, pa tu smo!«

Stojimo na koti 2540 metara iznad mora. Solunska glava. Kakve li promjene. Snaga se vraća. Razdragani smo. Za dvoje od nas ovo je bilo prvo »krštenje« sa Solunskom glavom, za jednog drugo, za mene treće. Ipak su »novajlije« sve ovo teže podnijetli. Tu je objekt s televizijskim repetitorom, veza Pelister — Apulija, koji se kao stup učvrstio u stijeni, prkoseći svim prirodnim silama. Kao da hoće reći da su ipak čovjekova sila i moć veći. Ovaj vrh je zaista »krov Makedonije«. On dominira cijelom Vardarskom Makedonijom zapadno od rijeke Vardara.

S njega se u lijepim danima vidi kotlina Skopja na sjeveru, Šarplaninski lanac sve do albanske granice na zapadu, na jugu ravnica Pelagonije i još dalje granične planine na

grčkoj granici. Neki čak pričaju da se u izvanredno prozirnim noćima dalekozorom vide, daleko na jugu, neka svjetla i pretpostavljaju da je to luka Soluna na Egejskom moru. Malo je vjerojatnosti da se radi o Solunu jer do njega ravnom linijom ima najmanje 160 kilometara. Međutim, ostaje činjenica da je vrh dobio ime po tom gradu, koji je prije samo šezdeset godina bio glavni grad slavenske Makedonije. Što se tiče »glave«, ovaj vrh je to i zaista prema okolnim visovima. Ta se glava dobro uočava sa titoveške strane, odakle se vidi cio lanac Nežilovskih stijena, visokih 800-1000 metara. Iznad njih dominira kupa Solunske glave visinom od nekih 400 metara. Na Nežilovskim stijenama nalaze se najduži i najteži alpinistički smjerovi u Makedoniji. Ove stijene pravi su Eldorado za alpiniste jer osim nekoliko registriranih »prvijenaca«, sve ostalo je još nenačeto. U vezi s nazivom Solunska glava treba spomenuti da se on ustalio i da pod njim podrazumijevamo ne samo vrh već i okolne visove i visoravan. To sve je ustvari dio velikog masiva, poznatog pod imenom Jakupica, iako se u planinarskom rječniku to ime rjeđe upotrebljava.

Poslije kraće okrijepe u »releju«, silazimo na drugu stranu. Krupno kamenje svuda naokolo. Razumljivo da je na ovoj visini prisutan i vjeter. Opet magle. Srećom, jednom smo već prolazili ovaj put pa znamo kako treba ići. Inače bismo mnogo riskirali hodajući pored same ivice Nežilovskih stijena. S naše lijeve strane je ponor. Zakržljala trava, koja raste u busenima, otežava hod. Svuda naokolo korenje, nijemi ostaci leda i zime. I s ove strane, stotinjak metara ispod vrha, susrećemo stado. Poziavamo ovčara da skupi pse koji navaljuju na nas. To je sada jedan Makedonac iz sela Orešje. Nalazimo se na tlu Titoveške općine. Stari čiča s naboranom kožom na licu, obradova se, ali odmah nas upita, nismo li možda neki geometri. Izgleda da su oni dosta nepopularni među ljudima seoskih krajeva jer vazda nešto uzimaju od seoske zemlje. Bilo mu je čudno i nerazumljivo da zbog čistog zadovoljstva krstarimo planinama. To je bio pouzdani znak da ovdje rjeđe zalaze planinari. Od njega smo saznali da općina namjerava na ovolikoj visini sagraditi pojišta za ovce i tako unaprijediti ovčarstvo. Opraštamo se.

Slijedimo drvene stupove. Uskoro ćemo napustiti bilo i početi silazak. Magla se odjednom diže i ispred nas iskrsava nezabornim vidik: naokolo vrhovi, a tamo dolje, u dubini, kao iz aviona, nekih 700 do 800 metara dublje, velika je zelena površina u kojoj se jedva razaznaju pojedine krošnje. Makedonska Perućica. Određujemo smjer snuštanja kako bismo došli do jednog izvora u podnožju, odakle se nailazi na stazicu što ulazi u šumu. Silazimo po jugoistočnoj padini Solunske glave, prema Babjoj rupi i zaravni nazvanoj Solunsko polje. To je vrlo naporno

poskakivanje niz strmu padinu od nekih 55 pa i 60 stupnjeva. Klizavo je, a kamenje se kotrlja. Zato idemo u streljačkom stroju i biramo travnate dijelove padine.

Noge posustaju. Teški teret na ledima vuče dolje. Tijelo je kao razdrobljeno, kao da je svaka kost i žila izašla iz svog ležišta, kao da se cijela utroba diže i spušta. Staza je slična onoj kada se silazi sa Triglava preko Praga u gornjem dijelu smjera, s tom razlikom što ovdje nema nikakvih pomoćnih sajlji ili neke utabane staze. »Skidamo« metar po metar visine ali kao da nema kraja. Podižemo poglede sad prema gore. Tamo su ostali samo orlovi. Četrnaest sati. No, evo nas pored izvora. Sada prema planinarskoj kući Čeplez. Put se gubi prvo u crnogoričnom gustišu, a niže u visokoj bjelogorici za koju se može

reći da je »kroz granje nebo«. Ovaj dio puta stvara najveće poteškoće u orijentaciji. Tu planinari često gube put i teško nalaze kuću. Ona kao da se nalazi na nekom začaranom otoku koji veže s kopnom tek uska vrpca zemlje. A ono šta ga okružuje, to su dvije duboke doline obrasle šumom. Najčešće se griješi u tome što se skreće lijevo ili desno od one uske vrpce. Postoji svega nekoliko markacija na markantnijim stablima.

No mi smo sve ovo sretno prošli i, evo, izlazimo na čistinu obraslu papratima, a eno i planinarske kuće s čardacima i bijelim limenim krovom. Visina 1430 metara! Raskomotimo se umorni i iscrpljeni, jer danas je bilo tisuću metara gore i tisuću metara dolje.

Legli smo sretni što je Solunska glava bila već iza nas.

Biti kao planina

Kad Sudbina, čije postojanje mi samo zamišljamo, odluči da s nama učini ovo ili ono, mi se borimo s njom: »Ja hoću da bude po **mojoj** volji!« I samo povećavamo svoje patnje.

Jer kome je sebičnost ikada pomogla? Želiš li se zaista ukloniti nesretnoj sudbini, prikloni se u stranu i dozvoli da Nevidljiva moć uradi sve umjesto tebe.

Tko je Nevidljiva moć? To je Planina. Kad uđeš u nju i kad te ona obuzme iznutra i izvana, tada sudbina postaje nemoćna i odstupa. Neizmjereno je i svemoćno carstvo Planine!

Ali glavno je pritom da ti ne miješaš svoj sitni, bijedni »ja«, svoj mali lični interes u Veliki posao Planine!

Skloni se sa svojim željama i nadama i potisni svaku sebičnu misao, tako da budeš čist, da te Planina može stvoriti ponovno onakvim kakvim želi: Nesebičnim!

Kad te tvoj vlastiti mrzovoljni i uobraženi Ego obuzme i namjери da te prokocka za neki mali dobitak, sitnu željicu ili prolaznu slast, ne oklijevaj ni časa — otidi u Planinu prema njenom Vrhui!

Promatraj tada nepristrano Sebe, nakon što si iskorijenio svaki sebični nagon, i što se budeš više penjao tako će čudna ali divna Preobrazba ovladati cijelim tvojim bićem. To je Nevidljiva moć Planine.

To je čas u kojem nestaješ ti, svijet i svemir, a ostaje samo neizrecivo, neiskazivo Ono što je sreća, zadovoljstvo, vedrina i mir.

A to je pravi, slobodni Sebe koji je Sebe Planine, Tebe, svemira i Beskraja.

Jer svi ste vi zajedno jedno, neprolazno, Vječno, kojeg je priroda blaženstvo nezaspjeno Sudbinom što je tek bijeda Sebičnosti.

Ako doživiš sve kako ovdje stoji, moći ćeš družiti, napokon oslobođen, zauvijek reći: »Našao sam Sebe!«

Čvrsto i nerazdvojivo jedinstvo s Planinom, lutanje njenim stazama, gušticama i stijenama, uskrsava u nama dubok doživljaj, najdublju usredotočenost i mi se izručujemo onome, što nam je najmilije: Planini! A kao nagradu nalazimo Sebe!

Predaj sve životne brige i jade Planini i ona će ih zaista uzeti i nositi. Zapravo to je neodrediva snaga Planine koja priznaje svoje ljubimce i koja ih održava u potpunosti bezbrižnosti.

Zašto bi tada morao brinuti, ožalošćen i mučen mislima i sebičnošću? Predaj ih Planini i ona će ti pokazati Put do vrha!

Predaj se sasvim, bez riječi i misli Nevidljivoj moći i steći ćeš njenu snagu: Biti kao Planina!

To je tajna koju mi je Planina otkrivala svakim šušnjem lišća, štopotom kamenja pod umornim nogama ili fijukom i bjesnilom svojih oluja. Ali zar sustati? Zar pobjeći u času koji je najodlučniji? Ne, ostati sam sa Planinom zauvijek, to je uvijek prava planinarska deviza! Jer to je jedini način da se konačno pronađe svoj Sebe.

Ot. IŠ.

Nikola Aleksić

U povodu 10-godišnjice profesionalno-amaterskog planinarskog rada

Veoma su rijeki ljudi kojima je hobi i profesija identičan pojam i koji na taj način čitav svoj život posvećuju jednom jedinom području djelovanja. Jedan od takovih ljudi je izborni i profesionalni tajnik Planinarskog saveza Hrvatske Nikola Aleksić, poznatiji pod nadimkom Ale.

Premda u našem časopisu nije uobičajeno donositi biografije mladih planinara, ma koliko oni bili zaslužni, učinit ćemo ovaj put iznimku i čitaocima ukratko predstaviti njegovu ličnost, jer je ona već čitavo jedno desetljeće aktivno prisutna u središtu planinarskog života naše Republike. Od 1. ožujka 1963. godine kad je Ale došao u Savez na mjesto instruktora pa sve do danas, gotovo je nemoguće zamisliti neku važniju planinarsku akciju ili skup bez njegove prisutnosti.

Počelo je to zapravo mnogo prije. Prvi put je došao u dodir s planinarstvom 1954. u rodnom gradu Osijeku (rodio se 24. veljače 1937.). Intenzivno je nastavio planinariti po dolasku na studij u Zagreb kao član PD »Zagreb« (sada je član PD »Vihor«). O njegovoj marljivosti i sposobnosti najbolje svjedoči činjenica da je postigao naslove vodiča-instruktora, gorskog spasavaoca i skijaškog učitelja, a u Danskoj je završio tečaj za trasere orijentacijskih natjecanja. Svoje sposobnosti i stečeno znanje uvijek je požrtvovno prenosio na mlade. Sudjelovao je kao instruktor ili vođa na mnogim ljetnim i zimskim tečajevima vodiča i omladinskim planinarskim školama i seminarima. Trasirao je i vodio šest republičkih orijentacijskih prvenstava, isto toliko natjecanja »Janko Mišić« i nebrojeno manjih natjecanja, a već deset godina sudjeluje u organiziranju orijentacijskog prvenstva Jugoslavije. Osim toga i sam se povremeno javlja kao natjecatelj.

Prvu ugledniju funkciju u planinarskoj organizaciji dobio je u Komisiji za omladinu PSH prije 15 godina. Uskoro joj je došao na čelo u svojstvu predsjednika i s tim postao i član Izvršnog odbora PSH. Njegova sposobnost i požrtvovnost ubrzo je uočena te je 1. ožujka 1963. došao u Savez za profesionalnog instruktora i na tom mjestu ostao četiri godine. Bile su to vrlo plodne godine u kojima je Ale solidno svladao sva planinarska znanja i stekao organizaciono iskustvo. Njegov planinarski razvoj bio je temeljit i pravilan, ali i brz zahvaljujući tome što se stalno kretao među našim najboljim planinarima. Nakon diplomiranja na Pedagoškoj akademiji (smjer Fizički odgoj) i odsluženja vojne obaveze, izabran je na mjesto tajnika

Saveza. Budući da je u to doba ukinuto mjesto instruktora, Ale je na sebe preuzeo dvostruki zadatak: on je postao administrativac i operativac u jednoj osobi. Kao administrativac poznaju ga svi planinarski aktivisti u našoj republici, pa o toj njegovoj funkciji ne treba trošiti mnogo riječi. Naglasit ćemo samo da u njemu imamo živi leksikon novijeg hrvatskog planinarstva i da on temeljito pozna svu našu planinarsku problematiku. Kao operativac pokazuje energiju koja je upravo neiscrpna i izraziti je terenski radnik.

Poznat je kao planinarski predavač, fotograf, organizator i vođa kvalitetnih tura i pohoda. Obišao je sve planinske masive u Jugoslaviji i sve planinarske objekte u našoj Republici, ali se najviše posvetio Velebitu, održavanju VPP-a i organizaciji tura po njemu. Izvan Jugoslavije penja se na Dolomite, Etnu, Visoke Tatre, Grossglockner, Mont Blanc, Ararat, Musalu i Olimp, da nabrojimo samo najvažnije vrhove. Dakako, on ni svoj godišnji odmor ne može zamisliti bez planina. Pa i svoju suprugu Biserku upoznao je u planini.

Slobodno možemo reći da je Aleksiću planinarstvo opsesija, da je on svoj život posvetio planinarstvu i da bi se teško mogao zamisliti uspješan rad Saveza bez njega. Sjećamo se kad je kao mlad i poletan omladinac došao u Savez. Već u početku zalagao se za povjerene zadatke svim srcem ali i vidnom oštrinom. Danas je on izgrađen planinarska ličnost, a zahvaljujući velikom iskustvu i stečenoj rutini lako rješava zadatke. Njegovu nekadašnju žustrinu zamijenilo je mirno i trijezno razlaganje, ponekad možda čak i preozbiljno za njegove godine. Možda čak i odviše otvoreno pa i kruto stavlja uvijek na prvo mjesto probitke planinarstva i planinarske organizacije zapostavljajući kod toga sticanje simpatija za sebe osobno.

U svakom slučaju PSH može biti bezbrižan dok god je njegova duša čovjek koji u toj organizaciji živi dvostrukim životom: za radnog vremena profesionalnim, a poslije toga amaterskim. Sve to dakako nije ostalo bez priznanja. Spomenimo samo najuglednija: odlikovan je srebrnim znakom PSJ, zlatnim znakom PSH i zlatnim znakom PS BiH. Izvršni odbor PSH i SFKH nagradili su ga posebnim nagradama u povodu navršenih deset godina požrtvovnog rada. Čestitao mu taj mali jubilej sa željom neka mu planinarstvo i nadalje ostane što i do sada: i briga i veselje.

Dr. ŽELJKO POLJAK

Zelena planina Kovač

Ing. SVETOZAR KOVAČEVIĆ

PLJEVLJA

Planina Kovač obrasla je prostranim crnogoričnim šumama. Istoimena šumarska jedinica Kovač obuhvaća šume od 2.849 hektara, koje pripadaju slivu Čehotine i Pobračnice, odnosno Lima. Prema uređajnom elaboratu u Kovaču može se godišnje sjeći 8.500 kubika četinarske, 2.500 kubika lišćarskog drveta. U Kovaču snabdijevaju se drvetom pored mještana obližnjih sela i stanovnici iz sela Male i Velike Krče, Brvenice, Kotlina, Gotovuše i drugih sela.

Vododjelnica od Pijevčeve glave kod Vraca do Stražbenice — najvišeg vrha Kovača (1.533) — dijeli Kovač na dva slivna područja koja se odlikuju blago nagnutim stranama s manjim ili većim uzvišenjima, zaobljenim kosama i glavicama. Unutar ovih uzvišenja nalaze se manje zaravni, padine i udoline.

Čitav teren isprekidan je brojnim potocima koji od glavnih prevoja idu u pravcu juga i sjevera. Tekuće površinske vode otječu u Čehotinu i Pobračnicu, odnosno Lim.

Na sjeveroistočnoj strani planine Kovač od nekoliko potoka stvara se rječica Pobračnica kojom vode dalje otječu u Lim. S južne strane planine površinske vode otječu direktno u Čehotinu. Kovač planina je obrasla vrijednim vječno zelenim crnogoričnim šumama. Neda-leko od automobilske puta koji prolazi preko Kovača za Čajniče nalazi se više studenih vrela kao što su Savina voda, Pašina voda, Vrelo kod Vraca i druga.

Na samom Kovaču, na zelenom proplanku, je naselje od nekoliko kuća, a nešto dalje, također u šumi, je Karovića poljana. Planinska tišina, miris šume i trave u otkosima na Kovaču snažno krijepi i ugodno osvježava. U podnožju šume, u bližjoj okolini Kovača, su sela i zaseoci Kulkavice, Đule, Raišići, Ulica, Tupan, Zorlovići, dok se u slivu Pobračnice nižu sela Dubrava, Skenderovina, Osoje, Burići, Prisoje, Dekare, Kreća i druga. Sela pokraj Pobračnice imaju zajednički naziv Pobrače. Poviše Pobrača, na mjestu Zelena glavica, je tromeđa Crne Gore, Srbije i BiH (1.337 m). Odavde se pruža prekrasan pogled na Stakorinu, Zaborak, planinu Javorje i sela duž Pobračnice.

U Dzulima su utvrđene znatne količine barita. Uskoro bi trebalo da se nastavi sa istražnim radovima, a zatim prijede i na iskorištavanje. Stanovnici obližnjih sela oko Kovača nestpljivo očekuju da se otpočne sa vađenjem barita.

Kovač je po svojem reljefu i romantičnosti jedna od ljepših naših planina. Bez mnogo napora lako se može doći do svakog mjesta u Kovaču. Postoji automobilski put Karovića poljana — Djule u dužini od 9 kilometara, a u izgradnji je automobilski put od Vraca do Metaljke u dužini od oko 9 kilometara. Kada se završi i ovaj put, automobilom će se moći proći najvećim dijelom Kovača.

Metaljka je neveliko naselje na 1.200 metara visine na granici Crne Gore i Bosne. Prije rata Metaljka je bila veoma poznato odmaralište. Danas tu strše ruševine u ratu spaljenih zgrada i odmarališta. Ovdje gotovo kao da nije bilo obnove spaljenih zgrada. Podignute su svega dvije-tri zgrade za prodavaonice i toliko kuća za stanovanje. Mjesto gdje su bili sanatoriji je zaravan opkoljena crnogoricom i neobično je povoljno za odmaralište. Nekada su ovdje ispred sanatorija bile uređene staze, izgrađeni bazeni i zasađeni drvoredi lipe, divljeg kestena i platana. Kako je sve to bilo lijepo uređeno i kultivirano, a sada je sve pusto! Prije rata Metaljka je bila poznato izletišta Sarajlija. Vrijedno bi bilo ispitati mogućnost da Metaljka ponovo postane turističko mjesto jer za to ovdje postoje vrlo povoljni uvjeti.

Planina Kovač i cio šumoviti kraj od Boljanića do Metaljke i dalje do Čajniča ima izuzetno optimalne uvjete za razvoj turizma. Prirodne ljepote zelene planine Kovač, planinski izvori, šumske ceste i divna panorama obližnjih planina Srbije, Bosne i Crne Gore čine ovaj kraj vrlo atraktivnim za turizam. Naš geograf Jovan Cvijić ovako je ocijenio uticaj geografskog položaja predjela na ljude: »Nema sumnje da na ljude djeluje vedrina i providnost neba, ili nebo sa lakim oblacima svijetlih odblesaka, veličanstvenost i boje pri zalasku i izlasku sunca, oblici i boje oblaka, promjenljive nijanse boja, rijeka, jezera i mora, riječni tokovi sa svojim meandrima koji kao da se odmotavaju i nadaleko kao zmije vijugaju kroz polja i njive.

Na ljude utiču raznoliki izgledi prirode u toku godišnjih doba, raznovrsnost i bogatstvo cvijeća, listopadne šume sa velikim krošnjama, ili četinarske krstate, uvijek zelene, sa mnogo pravilnijom i finijom arhitekturom i vrhovima koji se kao strijele dižu pravo u nebo, ili šume mediteranskog drveća i žbunja sa niskim čvornovitim stablima i kvrgavim granama«.

Kroz Istru

VALENT HOFER

RIJEKA

Slika: Suma i stijene iznad Istarskih toplica

Bio sam jednom na Slavniku (1028 m) i s njegova vrha vidio mnoštvo vrhova i kosa, što se poput uzburkanog mora nižu prema jugoistoku do Planika (1273 m) i Učke (1396 m). Tog dana — poslije jake kiše — bio je nadaleko jasan vidik. Gledajući to obuze me neodoljiva želja da prođem kroz taj divni kraj i da ga tako upoznam.

Kako tunel kroz Učku još nije prokopan, to valja ići okolo zaobilaznim putem, jednom od dolina (ili prijevoja) Čičarije. Čičarija se diže od zapada prema istoku u visini od 500 do 1273 m (Planik). To je izrazito kraški kraj izgrađen od kamena vapnenca. Ovu mikroregiju dijeli od južne mikroregije, flišne Buzeštine, tektonska pukotina, odsječena kao zid, slična tektonskom jarku u Vinodolu.

U Čičariji ima najviše livada, pašnjaka i šuma, naselja su zbijenog tipa, a osnov gospodarstva je stočarstvo. Klima je prilično oštra. Povremeno puše bura. Pašnjaci i livade nisu dovoljno iskorišteni. Najviše padalina ima selo Vodice: 1774 mm.

Evo, u taj kraj, koji sam sa Slavnika promatrao ko na dlanu, uputismo se koncem siječnja Karlo i ja jednim riječkim autobusom. Vozimo se širokom valovitom, prilično pošumljenom dolinom pored Žejana i Muna prema Vodicama. Naš krajnji cilj su Istarske toplice i Motovun.

Dolina postaje uža. Vozimo se kroz šumu, iza koje nam se na desnoj strani ukazuje dugačka kamenita barijera. Dolina se opet proširuje i ulazimo u kraško polje u kojem se smjestilo malo neugledno selo Vodice, svega nekoliko starih kuća i jedna crkvice. Ipak se i tu našlo nešto putnika za autobus. Selo je 1944. godine spalio okupator.

Krenemo lijevo kroz krasne borove šume, mnogim zavojima stižemo u veliku kotlinu sela Dane. I to je selo spaljeno 1944. godine. U selu je krčma pred kojom stadosmo

desetak minuta da protegnemo ukočene udove i da malo razgledamo selo i okolicu. Cijeli ovaj kraj podsjeća me na dolinu Trente kod Kugyjeva spomenika. Nad kotlinom dominira stožasti vrh Žbevnice (1014 m). Vidim i stazu koja u blagom usponu vodi kroz šumu na travnati vrh. Meni se ova kotlina s vijencem crnogoričnih šuma neobično sviđa i planiram da taj mali raj posjetim i temeljito upoznam tokom ljeta.

Nailazi drugi autobus, iz suprotnog smjera, ali ne staje, jer ovdje nema putnika za Rijeku. Selo ima spomenik palim borcima, česmu i presušeno korito malog potoka. Karlo i ja razgovaramo s jednim starcem koji nam se tuži da u selu nema ljudi sposobnih za rad. Pokazuje na svog unuka od 10 godina i veli da će i on otići u grad.

Iz kotline sela Dane ide cesta uzbrdo na valovitu krašku visoravan. Lijevo imamo divan pogled prema istoku na čitav masiv Učke koja odavle sa zapada izgleda veličanstvena. Opet prolazimo kroz veliku borovu šumu iza koje nam se na desnoj strani ponovno pokazuje vrh Žbevnice. Ulazimo u selo Brest. Ono je 1944. godine bombardirano. Ima svega nekoliko kuća. Sve je u nekom sivilu, bez živahne djece na ulici, kao da je kuga pomorila ljude. Dugačka jaruga iza sela ima nešto sličnog sa Vranjskom dragom.

Kroz borovu šumu spuštamo se sve niže i niže. Na istoku se opet pokazuje Učka i pozdravlja nas sa svojim televizijskim tornjem. Dolazimo na autobusnu stanicu sela Slum, ali selo ne vidimo. Svuda se prostiru mršavi travnjaci i rasuto kamenje. Tipičan predio krasa. Došavši na prugu kod željezničke stanice Buzet imamo vidik na cijelu južnu barijeru Čićarije. Ne znam kuda bih prije gledao. Da li na Buzet, što se ponosno koči na brijegu visokom 153 metra, ili na velebnu barijeru Čićarije? Sve me se snažno doima. Ovdje je Istra uistinu lijepa. Gvorim sam sebi: Dio Čićarije od Vodica do Buzeta moram što prije proći pješke.

Pogled mi pada na livade oko Buzeta gdje su se 1897. godine utaborili seljaci iz okolišnih hrvatskih sela i čekali da glasaju i biraju svoje predstavnike u buzetsku općinu.

Sa Čićarije stigismo oko devet sati u Fontanu, u suvremeno predgrađe Buzeta. Više nismo na krasu, nego u flišnom području rijeke Mirne, koja nedaleko izvire.

Autobus stoji pola sata. Sjedimo u restauraciji i pijemo čaj. Ja šutim i razmišljam.

Da! Veseli me mnogo što se Buzet ovako lijepo razvija i napreduje, ali se ne mogu pomiriti s tim da sela Vodice, Dane, Brest i Slum propadaju i naprosto nestaju sa lica Zemlje. Ako su tu u prošlosti mogli živjeti njihovi preci, zašto se stanovnicima tih sela ne bi omogućilo da i danas ostanu i žive na svojoj djedovini i očevini? Zašto moraju bježati u grad? Ljudima u tim selima treba omogućiti normalan život i razvitak. Preci tih seljaka svojom su krvlju natopili ovu zemlju. Zar to ne svjedoče imena palih boraca na spomenicima iz prošlog rata? Onima koji i dalje žele ostatiti na zemlji, trebalo bi dati odgovarajuće pogodnosti i olakšice. Mogla bi se tu na primjer osnovati farma ovaca i proizvoditi sir za hotele istarske rivijere.

Izgleda da se za ovaj goroviti dio Istre baš nitko ne brine. Zato u ovim selima i nismo vidjeli ni jednu novu ili bar obnovljenu kuću. »Sveti Birokracije probudi se i pomozil!« Planinari Rijeke, koraknite malo dalje od planinarskog doma na Lisini! Popravite u selu Dane jednu napuštenu kuću i uredite je za smještaj i doček planinara! Tako ćemo najbolje proslaviti 400-godišnjicu Seljačke bune i dokazati da nam je taj seljak uistinu mio i drag.

Iz tog mog razmišljanja probudi me Karlo, gurnuvši me u rebra uz povik: »Polazak!«

Sjedamo u autobus i nastavljam vožnju prema Istarskim toplicama. Desno vidimo krasne stijene i pećine (Kamenita vrata), poput onih u Vranjskoj dragi. Tu Mirna teče kroz sutjesku do Istarskih toplica. Teče mirno i sporo, jer joj je slaz samo 1‰. Izvor Mirne kaptiran je 1931. godine. Iz njega teče voda kroz Istru vodovodom dugim 100 kilometara. Impozantna je to građevina od armiranog betona. U daljini nam se pokazuje gradić Motovun na brijegu visokom 277 metara. Skrenemo desno u sumporno lječilište Istarske toplice. Kupališne zgrade nadvisuje divna stijena visoka 84 metra s ruševinama crkve sv. Stjepana na vrhu. Trebalo bi to fotogra-

firati, ali autobus kreće odmah dalje. Vozimo se uz Motovunsku šumu. U 10 sati stižemo u mjesto Livade, odakle idemo makadamskom cestom pješke u Motovun.

Ne žuri nam se. Oko podne već smo kod kaštela i šetamo ulicama razgledavajući dogradskim vratima uklesan je mletački lav, ali Jože«. Međutim, Velog Jožu uzalud smo sadašnjim prilikama. Smetaju mu u prvom redu novi nazivi ulica, npr. »Prolaz Veli bro sačuvane kuće i javne zgrade. Na svim tražili, nigdje ga ne nadosmo.

Nakon dobrog objeda u hotelu »Kastel« i kupovine lijepih razglednica podosmo kraćim prijemim putem u dolinu Mirne. Ali, jao! Smrznuta zemlja otkrivila se i mi se s teškim cipelama punim blata jedva dovukosmo na cestu. Put do Istarskih toplica bio je prilično naporan, pa sam se u sobi odmah izvalio na krevet da se odmorim. Karlo mi ostavi svoji prtljag i odmah požuri na veličanstvenu strmu stijenu iznad kupališta da je »prepe-nje« prije mraka.

Ubrzo se smračilo i kad smo poslije večere pošli na spavanje, iznenadio nas je snijeg. Padao je u sitnim vlažnim pahuljicama i zabrinuo nas, jer nam je pokvario plan izleta. Noću se probudim i pogledam kroz prozor. Okolišno mnogorično drveće i cijela krajina sva je u bijelom, a na vedrom nebu mjesečev je srp u zlatnom sjaju. Ova nagla promjena vremena nije nam se ni malo svjđjela. Kako ćemo kući? Službenica u recepciji rekla nam je da jedan autobus vozi ujutro, a drugi popodne. Ustanemo rano i pođemo u određeno vrijeme na autobusnu stanicu. Tlo je prekriveno snijegom i smrznuto, a cijelu je krajinu pritisnula gusta magla.

Čekamo strpljivo neko vrijeme na autobus. Naide neka žena i kaže nam: »Danas autobus ne će doći, jer je na cesti poledica«. Prođe i neki čovjek s lopatom na ramenu i s drvenom tablom sa natpisom »Poledica«, vjerojatno cestar.

»Ovo ne sluti na dobro!«, progundam gledajući Karla. Iznenada mi nešto sune u glavu i ja dreknem: »Vadi rezervne čarape!«

Povuci, potegni, rastegni i s nešto muke navukosmo na cipele debele vunene čarape. Tako riješismo problem poledice. Fučkajući melodiju pjesme »Hajdmo u planinare«, uputimo se bezbrižno glatkim zaleđenim asfaltom u smjeru Buzeta. Bijela snježna krajina, gusta magla i savršen mir na cesti bez vozila, podsticali su nas da izdržimo i ove poteškoće zbog obustave prometa.

U Fontani, predgrađu Buzeta, malobrojni građani na ulici čudno pogledavaju na našu obuću, no mi se na to ne obaziremo. Okrijepivši se u restauraciji toplim čajem i doručkom, natavimo put do željezničke stanice Buzet. Oko 11 sati sjednemo na vlak. Pogledamo kroz prozor vagona i — vidi vraga! — sunce se iznenada probilo kroz maglu i smije nam se šeretски u lice. Baš nas je nasamarilo! No mi se i ne ljutimo ozbiljno, jer to nije svojstvo planinara. Poslije obilnog ručka u Divači, stignemo kući u Rijeku u 17 sati.

Deset godina poslije bjelašničke tragedije

Ing. MILUTIN KLJAJIĆ

SMEDEREVO

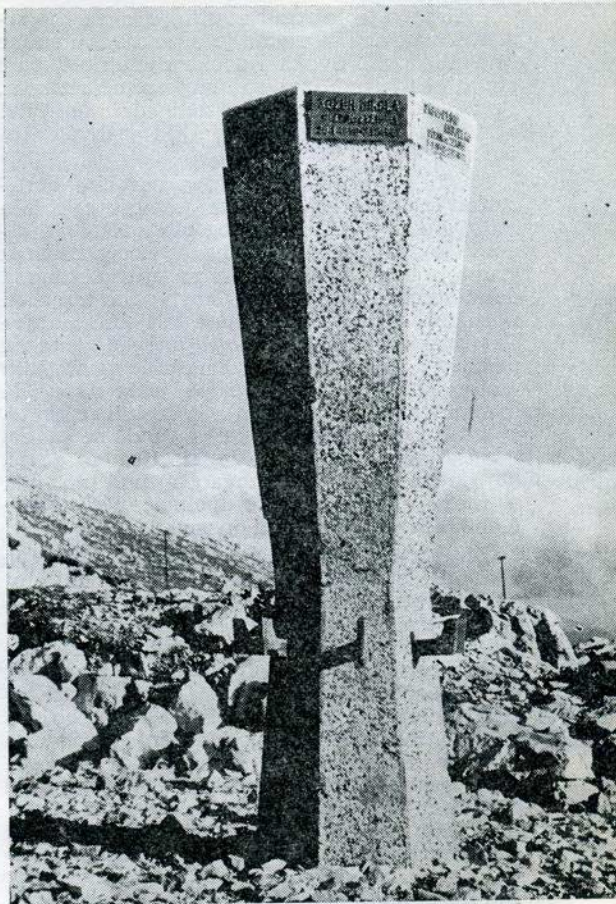
Navršilo se punih deset godina od kako se na Bjelašnici dogodila najveća tragedija jugoslavenskog planinarstva. Tada je na Bjelašnici — gdje se sudaraju kontinentalna i sredozemna klima i zbog čega ona po klimatskom ponašanju ne odražava svoju visinu — bjesnio orkan, ledeni vjetar koji je prodirao kroz kosti i pravio kovite milijona ledenih iglica po bijelom bespuću, pri veoma niskim temperaturama. Bio je to pravi pakao koji je odnio sedam vrlo mladih tek započetih života. Sva jugoslavenska štampa, prepunjujući svoje stupce, više je prostora tada posvetila planinarstvu nego skupa od rata ili čak i od početka organizovanog planinarenja kod nas, pa do danas. Naročito ona senzacionalistička, u znaku: »smrzli se ljudi na planini, vjetar im počepao garderobu«... i drugih efekata koji naginju ka misticizmu.

Gdje su ti novinari da pišu o našim pravim podvizima, primjerima izdržljivosti, plemenitosti, snalažljivosti, zašto neko od njih nije kasnije došao da vidi šta se čini u znak sjećanja na bjelašničku tragediju, odnosno šta se čini da se ova tragedija uopće i pred javnošću otrgne od zaborava. Može se to smatrati i nekim dugom štampe. A čini se vrlo mnogo. Dvije godine po tragičnom događaju osnovano je takmičenje planinara Memorijal »Bjelašnica 62«, koji i danas živi i podsjeća da je sedam vrlo mladih planinara izgubilo živote 1. i 2. decembra 1962. godine na Bjelašnici (vidi NP 1972, 245 i 1973, 35).

Suđenje Prvanoviću

Bilo ih je 11, četiri su ostala živa, a među njima i vođa Miodrag Prvanović (31 god.) koji je godinu dana proveo u istražnom zatvoru, branio se, znamo i kako, vrlo neuvjerljivo i ne s mnogo planinarske etike, kako se inače i na terenu ponašao, ali se i obranio pred sudskim vijećem Okružnog suda u Sarajevu.

Da se kratko vratimo na to suđenje. Doslovce epilog jednogodišnjeg gotovo maratonskog procesa izgledao je ovako: 17. decembra 1963. u prepunoj sudnici Okružnog suda u Sarajevu ispred sudskog Vijeća petorice, kome je predsjedavao sudac Meho Muratbegović, izrečena je presuda, kojom se Miodrag Prvanović oslobađa optužbe da je svjesno izložio deset svojih drugova smrtnoj opasnosti na Bjelašnici u kojoj su sedmorica nastradala. Obrazlažući presudu, predsjedavajući je rekao:

Spomenik poginulim planinarima na Bjelašnici
Foto: Milutin Vasiljević Lilo

1. Na višednevnom pretresu sud je stekao uvjerenje da Prvanović nije bio vođa grupe koja je kolektivno donosila odluke.

2. Grupa je obišla na izlet, a ne da snima dokumentarni film »Bela smrt«, kako se tvrdilo u optužnici.

3. Čak i da je Prvanović bio vođa grupe, istakao je Muratbegović, njegovi postupci nemaju obilježje krivičnog djela.

4. Na polasku grupe sa Sitnika nije bilo nevjere, a upozorenja planinara davana su na osnovu ličnih opažanja, a ne na osnovu naučnih meteoroloških dokaza kojima se nevjere na čudljivoj Bjelašnici ne može predvidjeti.

5. Grupa nije napustila markaciju radi postizanja filmskih efekata, kako se u optužnici tvrdi, već zbog toga što je zalutala u magli i pretpostavljala da će lakše dospjeti do opservatorija, nego da se vrati na Sitnik.

6. Nema također ni jednog dokaza da je u planini zanočeno radi snimanja. Optužba, po nalazu suda, također nije pružila dokaza da je Prvanović ostavio drugove u planini da bi se oslobodio neželjenih svjedoka.

7. Tragedija je rezultat stihije, a ne propusta Prvanovića — rekao je u zaključku sudac Muratbegović. Svaka ljudska djelatnost, pa i sport, skopčani su sa izvjesnim rizikom. Prema tome, onaj ko želi da se bavi planinarstvom, spreman je da prihvati taj rizik.

Ovakvom odlukom suda, a naročito obrazloženjem, naš planinarska javnost nije bila zadovoljna. S planinarskog stanovišta Prvanović je bio vođa puta, koga je i organizovao; grupa je bila na izletu, ali i na njemu snimala dokumentarni film »Bela smrt«; tko bolje od upućenih planinara poznaje vrijeme na jednoj planini i tko je to uopće mogao grupi na terenu da daje upozorenja na osnovu naučnih meteoroloških dokaza; grupa jeste napustila markaciju radi postizanja filmskih efekata, kako se tvrdilo u optužnici, a što da se kaže o ponašanju Prvanovića, najstarijeg u grupi, koji je inicirao i organizovao taj put, bio vođa u njemu i svojim postupcima vrlo mlade članove doveo u smrtnu opasnost.

Činjenica je da je Bjelašnica vrlo ćudljiva planina, da su klimatske promjene na njoj nevjerojatne, da je kritičnog dana tamo bilo zaista veoma teško, pa bi i svaka mnogo jača grupa imala dosta problema, ali posve slabo opremljena grupa, sa slabim vođom, uz nesretne okolnosti, doživjela je pravu tragediju. Želeći da pomogne iznalaženju objektivne istine i, konačno, donošenju pravedne presude, svoje usluge sudu nudili su naši najeminentniji dugogodišnji visokogorski planinari, inače ugledni univerzitetski profesori. Bili su odbijeni s motivacijom da su stručnjaci za Alpe, ali ne za Bjelašnicu.

Lik Zorana Ivanišina

Dužnost mi je da spomenem veoma svijetao lik Zorana Ivanišina, 19-godišnjeg studenta tehnologije iz Zemuna, koji je htio da pobijedi stihiju i izbavi svoje drugove. Preživjeli uglavnom njemu mogu da zahvale. Nažalost, za samog sebe nije ostavio toliko snage da se otrgne iz pakla. Premoreno i iscrpljeno tijelo podleglo je stihiji. Našli su ga naslonjenog na jednu stijenu i ugušenog u položaju u kome je svakako htio da predahne, pribere još koji atom snage i nastavi rvanje sa nemani. Ali sva snaga je već bila istrošena, nije za njega ostalo ništa. A jadni vođa puta, čim je počelo da biva opasno, pobjegao je niz planinu ostavljajući stihiji drugove koje je poveo. Kasnije je utvrđeno da je Zoran Ivanišin na vrlo jedinstven način izgubio život, vjerovatno i jedini planinar koji je tako nastradao. Naime, eksperti su se vještačenjem složili da kada se licem okrenuo ka stijeni, od siline vjetra koji je duvao, našao se u zrakopraznom klinu u kome se i ugušio. A uistinu bio je najjači u toj grupi, kako fizički tako i po znanju o planini, i sigurno se daleko najlakše mogao spasiti. Upravo se počinjao baviti i alpinizmom; u januaru 1962. godine, devet meseci prije tragedije, završio je zimski kurs alpinistike Planinarskog saveza Srbije ne Vršiču. Tako-

der se bio počeo baviti i planinarskom fotografijom. U junu 1962. godine, na izložbi »Kroz planine« u Beogradu, u organizaciji Planinarskog saveza Srbije, bio je zapažen sa slikom »Kolona«.

Dugo se naše planinarstvo nije moglo oporaviti od ovog teškog udara i svega što je tada izrečeno na njegov račun, a naročito ko sve i kako organizira izlete i ko može biti vođa puta. Dugo su roditelji opterećeni strahom zabranjivali svojoj djeci i da se učlanjuju u planinarska društva, a pogotovo da odlaze na izlete. I to još na kvalitetnije.

Memorijal »Bjelašnica 62«

Osnovali su ga planinarski radnici iz Zemuna i Beograda, iz PD »Naša Krila« i PD »Partizan« želeći da sačuavaju živa sjećanja na nemile događaje, da ih otrgnu od zaborava, želeći da se Bjelašnica više nikada ne dogodi. Održava se svake godine sredinom juna na Avali i to redovno kod kuće »Čarapićev Brest«, a 1972. godine kod kuće »Obilić«, na Vodičkom Brdu. U nedjelju 18. juna održano je orijentacijsko takmičenje planinara, a prije proglašenja pobjednika učesnicima je ispred roditelja pročitala svoje pismo majka pokojnog Zorana Ivanišina, Bosa Ivanišin.

Osim pehara, pobjedničke ekipe su dobile i velike bombonjere, dar roditelja, i njima poslužile sve učesnike. Zatim su svi učesnici autobusom i kolima prebačeni s Avale na zemunsko groblje gdje je na zajedničkoj grobnici, čije je podizanje pomogla zemunska općina, položena svježe nabrano planinsko cvijeće i održana komemoracija. Na njoj je predsjednik PD »Naša Krila«, Branivoj Đurđević, rekao:

»Dragi planinari i roditelji!

Kao i ranijih godina, tako i danas, poslije održanog takmičenja na Avali, dolazimo ovamo da se poklonimo grobovima naših dragih planinara, naših mladića koji se nalaze pod ovim mramornim pločama.

Dolazimo ovamo da im kažemo da još uvijek volimo planine i odlazimo na njih, kao što su i oni voljeli planine, odlazili na njih, ali se jednog dana nisu vratili. Dolazimo ovamo da ih uvjerimo da i dalje gajimo drugarstvo među nama, kao što su to i oni činili do posljednjeg svoga daha. Dolazimo ovamo da im dokažemo da nikad nismo napustili puteve i ciljeve planinara, kojima su i oni išli i stremili, ali ih nisu završili.

Deset godina je prošlo od tog tragičnog dana, kada su naši dragi i mladi planinari bili pokošeni uraganskom snagom vjetra na padinama Bielašnice. Skoro deset godina je prošlo od dana nadčovječanske borbe sedmoro mladih ljudi na samom vrhu Bjelašnice protiv stihije — magle, snijega, vjetra i hladnoće koje njihova mladalačka snaga, volja, upornost, krajnje zalaganje i požrtvovanost, nisu mogli savladati. Skoro deset godina traje žalost njihovih roditelja, braće, sestara, prijatelja, školskih drugova i svih planinara za izgubljenim našim uzdancima, našim mladim neustrašivim planinarskim borcima.

Vrh Bjelašnice zimi

Foto: Milutin Vasiljević Lilo

Njihova tragedija ostaje duboko u sjećanju svih mladih i starih, svih planinara Jugoslavije, a posebno planinara Beograda i Zemun, odakle su ponikli. Tako je od tada prošlo skoro 10 godina, naša sjećanja i uspomene na njih nisu nikada prestale i niti će ikada prestati. Zato su planinari Beograda postavili ovaj Memorijal »Bjelašnica« kao stalan susret planinarske omladine, da kroz takmičenje obnavlja uspomenu na naše nezaboravne drugove, da im bude stalan podstrek u postizanju ciljeva kojima svi idemo i za kojima su išli i naši nastradali drugovi.

Još 1964. godine Planinarsko društvo »Partizan« iz Beograda organizovalo je prvo takmičenje i dalo prelazni pehar za Memorijal »Bjelašnica«, a od 1967. godine ovo takmičenje zajednički organizuju PD »Partizan« i PD »Naša Krila« iz Zemun i to svake godine u mjesecu junu na našoj najbližoj planini Avali.

Do sada su slijedeća društva osvojila prelazni pehar:

- 1965. PD »Mladi Geolog« iz Beograda.
- 1966. PD »Bjelašnica« iz Sarajeva.
- 1967. PD »Geolog« iz Beograda,
- 1968. UPD »Akademik« iz Novog Sada.
- 1969. PD »Avala« iz Beograda.
- 1970. UPD »Akademik« iz Novog Sada (po drugi put)
- 1971. PD »Avala« Beograd (po drugi put) i
- 1972. PD »Avala« Beograd (po treći put).

Naša želja je i nastojanje da ovo takmičenje obuhvati što veći broj planinarskih

društava, kako iz naše republike, tako i iz ostalih republika. Ono se već po tradiciji održava svake godine u junu mjesecu na Avali, gdje aktivni planinari svojim učešćem u takmičenjima odaju svake godine dužnu poštu svojim nastradalim drugovima u znak trajnog sjećanja na njih.

A poslije održanih takmičenja dolazimo ovamo svake godine, ne samo planinari, nego i njihovi drugovi, prijatelji i poznanici, da zajedno sa njihovim roditeljima, okitimo cvijećem njihove grobove i da im ovdje kažemo da ih nikada zaboraviti ne ćemo.

Grobnica inače ima dominantan položaj na Zemunskom groblju, vrlo lijepo je projektirana i urađena od naslaganih mramornih pločica, lučno radijalnog oblika, tako da liči na branu neke hidroelektrane na kojoj su postavljena poprsja nastradalih.

Poslije komemoracije na groblju, sve učesnike su vrlo ljubazni i topli domaćini odveli na skromnu zakusku u društvene prostorije PD »Naša Krila«.

Opet da reknemo da su Zemunci sve ovo bili zaista izvanredno dobro organizirali. Dužni smo da i na ovom mjestu reknemo: svaka im čast! Kad smo polazili, poručili su nam: »Nikada nemojte zaboraviti Memorijal Bjelašnica i opet dođite!«, a neutješana i uplakana majka Zorana Ivanišina, Bosa Ivanišin, rekla je: »Učinimo sve da se tragedija na Bjelašnici više nikada ne dogodi«.

Skijaši - planinari, gdje ste?

ING. LOTA ARH

ZAGREB

Dok se Zagreb gušio u gustoj magli, na Medvednici je osvanuo divan dan. Vrhovi borova zasjecali su plavo nebo, a snijeg divan bijel-bjelcat bljeskao je na suncu. Iako još zimski ugodaj, osjećao se već dah proljeća i kao da su to već i ptice osjećale, jer su veselo lepršale oko doma na Puntijarki. U blizini planinarskog doma nalaze se dvije prosjeke kroz šumu. Pripremljene su za skijaše koji još nisu zaboravili ili koji su se naučili skijati po dubokom još netaknutom pršiću, snijegu koji zahtijeva drugu tehniku skijanja od spuštanja po specijalno prepariranim skijaškim pistama.

Taj uvod neka stvori u vama ugodaj koji smo proživljavali na planinarsko-skijaškom natjecanju za Memorijal »Ivan Pačkovski«, sedmi po redu, a koji je prošao nečujno, iako je bilo na Medvednici fotoreportera što su se, međutim, također zadržavali samo u centru centra te planine, a to je 500 m lijevo ili desno, gore ili dolje od žičare. Ove se nedjelje moglo doći čak automobilima po ispluženoj cesti na domak spomenutih spustova, popularno nazvanih »S« i »južni« spust. Bilo je veselo i uzbudljivo kao što je to obično prilikom natjecanja. Omladinke, omladinci, pionirke i pioniri s naprtnjačama na leđima, određene težine. Terensko trčanje odvijalo se na osam-kilometarskoj, odnosno četirikilometarskoj stazi koja je vodila kroz tunele od zasneženih grana, po šumskim planinarskim stazama, po blagim usponima i spustovima. Kontrolori na pojedinim mjestima budno su pazili da se sve odvija prema propozicijama. Bilo je padova po dubokom snijegu i otkopčavanja skija, ali planinarska upornost nije dopustila da se odustane iako možda nije bilo izgleda za dobar plasman — glavno je bilo stići na cilj. Naime, samo oni koji su učestvovali u sve tri discipline (terensko trčanje, slalom i spust), bodovani su po određenom sistemu (podaci u rubrici Vijesti). Bilo je plača, smijeha, oznojenih i užarenih obraza — slika zdrave mladosti. Sve je to tako bilo, ali malo je bilo te naše zdrave omladine. Zato pitam gdje ste planinari-ski-jaši?

Skijaški sport se u posljednje vrijeme i kod nas jako razvio, ali i komercijalizirao. Današnja omladina vozi perfektu tehniku, ali samo po prepariranim stazama i uz dobro opskrbljenu tehniku, tj. vučnice, »sedežnice« itd. Malo je onih koji žele da se potrude i

pomuče da se popnu na vrhove vlastitim snagama i da tako upoznaju snježnu tišinu i nezaboravne ugođaje po planinama izvan uobičajenih skijaških staza. Možda to ne možemo očekivati od vrhunskih skijaša koji nisu ujedno i planinari, pa zato i nemaju smisla za ljepote prirode, ali zakazali su nažalost i planinari kojima skijanje ne bi trebala biti svrha već samo sredstvo da se i zimi mogu sigurno kretati po planinama.

Grad Zagreb ima oko 6000 članova upisanih u 14 planinarskih društava. Ima dobro organiziranu Gorską službu spasavanja (GSS) koja također djeluje uz skijaške spustove i žičare. Ali niti iz tih redova nije bilo natjecatelja za ovo amatersko natjecanje koje organizira PDZM u spomen svoga dugogodišnjeg i zaslužnog predsjednika, pokojnog Ivana Pačkovskoga. Neka razmisle o tome svi sportski radnici kojima je stalo do odgoja tjelesno i duševno zdrave omladine i koji se bave problemom rekreacije.

U susjednoj Austriji se već nekoliko godina sistematski istražuje razvoj skijanja i posljedice tog naglog razvoja. Tako je u 1972. godini bilo 88.000 ranjenih na skijaškim terenima, više no u cestovnom prometu. Prema procjeni na 1000 skijaša dolazi 1-2 loma kostiju i 5-7 ranjenih. Još do pred godinu dana računalo se na 10 posto nesreća uslijed sudara skijaša, a ove godine je zabilježeno da je svaka šesta nesreća na skijaškim terenima posljedica međusobnog sudaranja skijaša.

Ove je godine za vrijeme zimske sezone boravilo u području Alpa oko 20 milijuna skijaša, a do godine 2000. očekuje se oko 60.000 milijuna skijaša.

I Jugoslavija je alpska zemlja, stoga je potrebno da se zamislimo nad tim brojkama. Planinarske organizacije bi trebale zajedno sa skijaškim forumima usmjeriti rad na populariziranju turnog skijanja i terenskog trčanja. Jasno je da ne želimo ići natrag, da treba graditi žičare, ali one trebaju kao i automobili služiti samo kao sredstvo da se brže stigne do mjesta sa kojega se može masovno skijaša raziti u širinu. Natjecanja kao što je Memorijal »Ivan Pačkovski« djeluju u tom smjeru kao i skijaške škole u organizaciji planinarskih društava koje trebaju podučiti mladež ne samo u modernoj tehnici skijanja, već i u njima razviti smisao za ljepotu usamljenih planina.

Jankovac opet u opasnosti

Šumsko gospodarstvo »Krnđija« iz Našica nedavno je predložilo skupštini općine Slavonska Orahovica da se zaštićeno područje Jankovca na Papuku drastično smanji kako bi se moglo prići eksploataciji šume. U prijedlogu se među ostalim predviđa i tzv. »oplodna sječa«, što drugim riječima znači: sječa svega što raste iznad površine zemlje. Prijedlog se potkrijepljuje stanovištem da park-šumu treba voditi kao posebnu obračunsku jedinicu s vlastitim prihodima i rashodima, što bi drugim riječima značilo »samostalno financiranje park-šume«, daka-ko, u prvom redu na bazi sječe šume.

Mi planinari energično se protivimo ovom prijedlogu Šumskog gospodarstva te smo spremni poduzeti sve zakonske mogućnosti kako bismo spriječili smanjivanje zaštićenog područja. Jankovac je posljednji donekle sačuvani prirodni kutak Slavonije, klasificiran kao rezervat prirodnog predjela i zaštićen Zakonom o zaštiti prirode. Iz dosadašnjih iskustava dobro znamo da su takvi prijedlozi proziran plašt pod kojim bi se legalno oštećivalo zaštićeno područje. Sličan prijedlog iznijela je prije nekoliko godina uprava nacionalnog parka »Risnjak«, ali smo takvu namjeru uspjeli spriječiti zajedničkim angažiranjem Republičkog savjeta za zaštitu prirode i Republičkog zavoda za zaštitu prirode.

Što za Šumsko gospodarstvo »Krnđija« znači oplodna sječa, najbolje nam ilustrira današnji izgled doline Kovačice nedaleko Jankovca koja je mjestimično ogoljena do kamena i izgleda kao nakon nuklearne eksplozije. Prkasa nas je podučila da bi trebalo, naprotiv, zaštićeno područje povećati. Svijesni smo činjenice da je orahovička komuna pasivna, ali bi bila kratkovidna

odluka da se ekonomski problemi Šumarije rješavaju žrtvovanjem posljednje prirodne oaze Slavonije.

Poznaći su nam također slučajevi nekih slavonskih šumarija koje su zahvaljujući pustošenju šuma sagradile upravne zgrade poput palača, a jedna od njih redovito priređuje izlete u evropske metropole za svoje osoblje uz smiješnu cijenu od 200-300 dinara, ne misleći na budućnost i na sve probleme koje izaziva takvim štetnim djelovanjem. Sjetimo se samo bujica koje su lani opustošile Požešku kotlinu jer su obronci požeških planina ogoljeli uslijed prekomjerne sječe, ali ni jedna šumarija nije zbog toga pozvana na odgovornost.

Suprotno gledištu Šumskog gospodarstva »Krnđija« mi smatramo da se park-šuma Jankovac nipošto ne smije izdvajati kao posebna obračunska jedinica i zahtijevati da se »samostalno financira«. Brigu oko park-šume treba da vodi ona šumarija koja eksploatira šumsko područje oko Jankovca, a iz prihoda ostvarenih u tom području. Naime, briga šumarije treba da bude ne samo eksploatacija nego i uređivanje šuma, pa su joj u tu svrhu i povjerene šume na upravljanje.

Članovi naše organizacije imaju prilike vidjeti na svojim izletima da se iskorištavanje šuma obavlja veoma marljivo, za razliku od njege i uređivanja. Šumsko gospodarstvo »Krnđija« ne bi smjelo u šumi gledati samo izvor prihoda i ne bi mu smjela biti zadnja briga čuvanje prirodne okoline čovjeka. I previše je šteta počinjeno u našoj zemlji zbog zanemarivanja zaštite prirode i njenog žrtvovanja kratkovidnim ekonomskim apetitima.

Dr. ŽELJKO POLJAK

Više brige o zaštiti prirode

STANOJE JOVANOVIĆ

VOGOŠĆA

Mnogi ljudi najradije provode sve svoje slobodno vrijeme u prirodi, bilo kao planinari i ljubitelji prirode ili kao lovci i ribolovci. Ovakav ili sličan oblik izleta u prirodu vrlo je koristan i za zdravlje preporučljiv, jer se čovjek tako kreće, boravi na svježem uzduhu i konačno, promatrajući život u prirodi, odmara se od svakodnevnog posla. Naučnici su izračunali da čovjek bez hrane može da

živi oko pet nedjelja, bez vode nekoliko dana, a bez uzdaha svega nekoliko minuta. Ako imamo u vidu i to, da čovjek za 24 sata prosječno troši 1 kg hrane, 2,5 litre vode i oko 13 kg zraka, onda nam je jasno da je najvažniji čist zrak. Mora se disati bez obzira da li je vazduh zagađen ili nije, da li je otrovan ili čist.

Poznato je da se vegetacija Jugoslavije odlikuje velikom raznovrsnošću i bogatstvom vrsta. Ovakav njen krakter uvjetovan je nizom činjenica, prije svega geografskim položajem, historijskim razvojem i specifičnim ekološkim uslovima. Prema izvjesnim statističkim podacima pod šumom Jugoslavija danas ima ukupno oko 8,926.000 hektara površine. Znači, po bogatstvu šume naša domovina spada među prvih šest zemalja u Evropi. Mislim da nije potrebno napominjati od kolike je važnosti ovo bogatstvo.

Jugoslavija obiluje prirodnim ljepotama i rijetkostima. Nema ni jednog kutka u našoj zemlji da na svoj način ne privlači prirodnjake ili turiste, ali i nepoželjne goste koji svojim ponašanjem u prirodi nanose veliku štetu. Nije mali broj onih izletnika koji u šumi naprave pravu pustoš bilo iz neznanja, iz obijesti, ličnog zadovoljstva ili koristi. Putem predavanja, javnog informiranja, literature i na sličan način trebalo bi posvetiti mnogo više pažnje nego do sada, kulturi ponašanja u prirodi. Cilj ovog napisa i jeste da se istakne potreba za većom brigom o zaštiti prirode i čuvanju zelenila, a naročito prirodnih rijetkosti u Jugoslaviji.

Danas, u jeku industrijalizacije, stambene izgradnje i urbanizacije dolazi do naglog smanjivanja zelenih površina. Ako ovo promatramo sa zdravstvene strane i gledamo očima prirodnjaka, onda ni u kom slučaju nije to ispravno. Ali, ako gledamo sa općejugoslavenskog stanovišta, onda treba tako biti i ništa nam drugo ne preostaje nego da se pomirimo s tom činjenicom. Zadnjih nekoliko godina govori se, a nekad i piše, o smogu, o zagađenosti pojedinih naselja. Problem zagađenosti atmosfere vrlo je važna aktuelna stvar i pravilno je što joj se pridaje velika važnost. Održavaju se razni skupovi posvećeni zaštiti ove ili one rijeke, planine, čovjekove sredine itd. Drugim riječima, radi se ponešto na zaštiti prirode, ali sporo. Dok se, na primjer, za rijeku Taru, jednu od najčistijih rijeka u Jugoslaviji i Evropi planiraju razne mjere za očuvanje od otpadnih materija, ona može postati zagađena.

Nedavno je održana u Beogradu osnivačka skupština Savjeta za zaštitu i unapređenje čovjekove okoline Jugoslavije čiji je pokrovitelj bio drug Tito. Između ostalog, Edvard Kardelj, kao izaslanik predsjednika Republike na ovom impozantnom skupu, naglasio je da svi društveni faktori treba da podrže pokret za zaštitu čovjekove sredine. Učenik Miloje Miković, predsjednik Doma pionira u Beogradu, u jednom listu piše (»Goran« — list pokreta gorana BiH, Sarajevo, br. 18 od 10. III 1973. — »Glas najmlađih«):

»Biljke, životinje i ljudi udišu danas talase dima koji kuljaju iz crne utrobe dimnjaka i koji ne dajupticama da pjevaju i lete, a nama mute plavetnilo neba i sjaj sunca. Umjesto rijeka i mora, koji odišu svježinom, i

potoka s muzikom proljeća, gledamo talase otrova i jeda, grobnice riba i korala. Tužni su sada morski sprudi i misle, dok se sječaju plavetnila mora: »Uništiše vode ovi nerazumni ljudi«. Tehnika je čovjeka dovela dotle da sebe naziva divom. Ona mu na koljena baca sunce, vrijeme, sam život, ali čovjek ne shvata njene moći. Atomi su stvorili novi svijet, ali on hoće njima da uništi i sebe i budućnost. Čovjek ne zna da koristi tehniku, ona mu prijeti samouništenjem. Mi osvajamo druge svjetove, a zpostavljamo naš svijet, oazu svemira. Divimo se kraterima i prašini mjeseca, a ne divimo se zemaljskim planinama, rijekama, šumama, morima. Posljednji je tren da se probudi svijest čovječanstva. Mi, mladi, želimo svijet bez rata, mirisno cvijeće, zrak koji miluje pluća, rijeke i mora, melem za umorne oči.«

Slično stanje je i kod čuvanja naše faune. Osobito je izložen uništavanju ptičji svijet. To uništavanje najčešće se čini zračnom puškom koja vrlo često dospije u ruke nedoraslim dječacima. Jednom je prilikom neki veliki ljubitelj prirode sasvim ispravno rekao, da ne treba uništavati nježne ptice, te velike umjetnike u pjevanju, nego treba uživati u njihovoj ljepoti i upoznati njihov način života.

Pojedina divljač je nerazumnim lovom i promjenom životnih uvjeta danas postala rijetkost u našim jugoslavenskim krajevima. Baš zato su ljubitelji prirode, okupljeni u razna društva za zaštitu prirode, preuzeli na sebe brigu o ugroženim životinjama i biljkama, nastojeći da spriječe njihovo istrebljenje. Znamo i to da je zakonskim propisima zabranjen lov u vrijeme razmnožavanja divljači. Preko zime lovcima se brinu o prehrani divljači. Za vrijeme poplava i drugih elementarnih nepogoda sklanjaju ugrožene životinje na sigurno mjesto. Kao i kod lova, tako je i kod ribolova zakonskim propisima regulirano kad se šta može loviti. Tako je za vrijeme mrijestjenja pojedinih riba ribolov zabranjen. I ulov riblje mladi je zabranjen. Ako ribolovac ulovi ribu koja nema određenu dužinu, mora je vratiti u vodu.

Slično bi trebalo učiniti i kod zaštite biljnog svijeta. Istina, postoje zakonski propisi za sječu i njegu šume. Određeno je šta se i kad smije sjeći bez obzira je li društveni ili privatni sektor, ali se ovi propisi uvijek ne poštuju. Prema procjenama godišnji priraštaj drveta kod nas u Jugoslaviji je oko 14 miliona kubnih metara. Stručnjaci kažu da se ni u kom slučaju ne bi smjelo više sjeći nego što je priraštaj. Međutim, ta cifra je ipak premašena. Ovaj podatak je važio do unazad nekoliko godina, ali on je i danas približno isti. Nesumnjivo bi pošumljavanju i održavanju šuma trebalo posvetiti veću pažnju, a postojeće zaštitne mjere izmijeniti, odnosno proširiti ih na cjelokupnu floru, a ne samo na eksploataciju šumskog drveta.

Dvadeset godina planinarstva u Sesvetama

Koncem prošle godine proslavilo je PD »Lipa« u Sesvetama 20-godišnjicu svog rada. Članovi ovog simpatičnog društva, koje djeluje gotovo anonimno u sjeni jakog zagrebačkog planinarskog središta, tihim ali marljivim i požrtvovnim radom stekli su visok ugled u našoj organizaciji. Redovno su prisutni na svim republičkim planinarskim akcijama, a zagrebački planinari imaju im biti zahvalni što je istočni dio Medvednice, na Lipi, dobio svoju planinarsku kuću, jedini planinarski objekt sagrađen na Medvednici u posljednjih gotovo dvadeset godina. Ipak, PD »Lipa« je u našem časopisu sticajem okolnosti ostalo prikraćeno: na prste se mogu nabrojiti reci koji su mu posvećeni. Društveni jubilej daje nam priliku da ispravimo taj nedostatak i »Lipu« predstavimo javnosti. Donosimo ovdje tajnički izvještaj pripremljen za svečanu proslavu jubileja. S naše strane neka to bude skromno priznanje za golem trud koji su članovi »Lipe« uložili u korist naše zajedničke stvari.

Urednik

Kad se danas, nakon 20 godina, sjećamo prvih koraka planinarske organizacije na području općine Sesvete, moramo najprije spomenuti Planinarsko društvo »Prigorac« koje je okupljalo sve planinare s područja ondašnjeg kotara Zagreb. U to je društvo bilo učlanjeno i dosta planinara iz našeg kraja a najviše iz Sesvetskih Sela među kojima se posebno isticao Franjo Fuček, zaslužni funkcioner »Prigorca« i vođa puta na brojnim izletima što ih je spomenuto društvo organiziralo.

Osnivanjem općina Sesvete, Remetinec i Zaprešić PD »Prigorac« prestalo je s radom, no pretnodno je donesena odluka da se u navedenim općinama organiziraju zasebna planinarska društva. Bila je sretna okolnost što je oduševljeni planinar i član »Prigorca« Vinko Smalcelj premješten u Sesvete gdje je odmah pokrenuo osnivanje planinarskog društva. Sazvan je sastanak inicijativnog odbora na koji su došli brojni planinari iz Sesvetskih radnih organizacija: »Sljeme«, »Badel« i »TUNT« (sadašnji pogon EU »Rade Končara« u Sesvetskom Kraljevcu).

Dogovoreno je da se izvrši agitacija za osnutak planinarskog društva u Sesvetama i odlučeno je da se osnivačka skupština sazove za 3. rujna 1952. godine. Toga dana osnovano je PD »Lipa« u Sesvetama. Nakon osnivačke skupštine izabrani je upravni odbor izvršio konstituiranje. Za prvog predsjednika izabran je Mijo Ribarić, za tajnika Vinko Smalcelj, dok su članovi toga prvog upravnog odbora bili Josip Bradarić, Stjepan Kordek, Karlo Bartol, Milan Rogić i Drago Budić. Tajnik Vinko Smalcelj posebno je još bio zadužen za koordinaciju rada s drugim planinarskim društvima, za vezu s Planinarskim savezom Hrvatske kao i za organizaciju prvih izleta. Osim spomenutih odbornika posebno su se svojom požrtvovnošću u prvo doba života i rada našeg društva istakli Ivan Sajković, Branka Slavečki i Franjo Fuček.

U prve značajne uspjehe društvenog rada treba svakako ubrojiti činjenicu da je broj članova od 49, koliko ih se upisalo kod osnutka, porastao do kraja 1952. godine na 105, kao i nastojanje odbora i članstva da se odmah — iako je bilo jesen a na pragu i zima — organizira što više izleta. Kraći

izleti upriličeni su u Vugrovec, na Sljeme i Oštrc, a na prvi dalji izlet pošlo se na Dan Republike 1952. godine. Cilj puta bio je Petehovac kod Delnica. Na tom — za naše društvo historijskom — izletu bili su Mijo i Zora Ribarić, Vinko Smalcelj, Josip i Božena Bradarić te Drago Budić. Navedeni veterani planinarstva u našoj općini nisu još tada imali nikakve planinarske opreme i na Petehovcu su — među brojnim Zagrepčanima koji su bili u potpunosti zimskoj planinarskoj opremi — osvanuli u dugačkim zimskim kaputima i s kovčezima u ruci.

Organizacija izleta bila je uopće glavna djelatnost u prvom desetljeću života i rada PD »Lipa« u Sesvetama. Društvo je odmah osnovalo svoju Putnu blagajnu koja je imala svog posebnog blagajnika (na toj se dužnosti posebno istaknuo Lovro Zagajski) i posebnu članarinu, a prema pravilima društva njoj je pripadalo i 50% prihoda od svih zabava koje su se održavale većinom u nekadašnjem sesvetskom Domu kulture. Sjećamo se i nekih zabava pod vedrim nebom (u Sesv. Selima i u bašči pokojnog našeg člana gostioničara Dragutina Budića koji je u svakoj prilici pokazivao izuzetnu susretljivost prema našem društvu). Izletničkoj aktivnosti našeg i ostalih planinarskih društava onoga vremena pogodovalo je nekoliko značajnih faktora. Prije svega valja istaknuti da tada nije bilo ni spomena današnjem automobilizmu, a zatim i to da je željeznica za grupna putovanja davala popust od 50%. Kako je, osim toga, naša Putna blagajna sufinancirala putne troškove svakog izleta na taj način što je plaćala 50% od popusne željezničke ili pune autobusne tarife, izletni su svojom jeftinoćom privlačili brojne planinare. Ako uz to imamo na umu da su i prehrana i spavanje u planinarskim domovima bili nekada uz simbolične cijene, neće nas nimalo začuditi što je naše društvo u svom prvom deceniju održalo preko 100 izleta i što je na pojedinim izletima sudjelovalo i preko 20 planinara, dakle petina ukupnog članstva. Od atraktivnijih tura spominjemo slijedeće: Bijele stijene, Boč, Celjska koča, Cesar-grad, Grintavec, Kalnik, Kozjak-Vidova gora, Lisca, Mosor, Papuk, Pohorje, Strahinjčica, Smohorje, Tolsti vrh, Trebević,

Triglav, Učka i Velebit, uz napomenu da su neki izleti više puta ponovljeni.

U okviru PD »Lipa« — odmah po njegovu osnutku — nikla je Foto-sekcija a stvoren je i foto-laboratorij opremljen aparatom za povećavanje i ostalim potrebnim priborom. Ta se sekcija zdušno prihvatila svoga osnovnog zadatka: da za album izleta snima i izrađuje fotografije. Zahvaljujući entuzijazmu članova Foto-sekcije, a posebno planinarke Marice Skrbina, društvena dokumentacija obogaćena je snimkama s brojnih izleta i brojnih — pokojnih i živih — zaslužnih članova. Ova je aktivnost, na žalost, kasnije zanemarena, laboratorij je rasformiran a oprema prodana. Za današnju svečanu zgodu naša je Marica Skrbina fotografije iz starog oštećenog albuma prenijela i složila u novi album ispisavši ujedno i potrebne legende.

Među početnim i kasnijim uspjesima društva dužni smo spomenuti i trajno prisutnu tendenciju da se, prema svojim mogućnostima, što življe uključimo u sve tokove planinarstva, prvenstveno u našoj republici, a onda i u Jugoslaviji kao cjelini. Sudjelovali smo tako gotovo na svim planinarskim sletovima, na mnogim orijentacionim takmičenjima i na štafetama u čast Titova rođendana, slali smo svoje članove na različite planinarske tečajeve, raspućavali smo planinarski tisak i povremeno se u njemu javljali, surađivali smo s ostalim planinarskim društvima i našim planinarskim forumima i sl.

Slika životnog puta PD »Lipa« iz Seseveta ne bi, međutim, bila potpuna kad uz uspjehe ne bismo spomenuli i teškoće, bez obzira jesmo li ih ili nismo uspjeli svladati.

Osnovna, najveća i najdugotrajnija teškoća bila je u tome što društvo ni u vrijeme svog osnutka ni kasnije nije imalo vlastitih prostorija. Odbor se stoga sastajao i članovi su se povremeno okupljali u prostorijama stare i nove općinske zgrade jer je među članovima društva uvijek bilo uglednih službenika i funkcionera Općinske skupštine. Ovo bolno pitanje tek je nedavno uspješno riješeno o čemu će u ovom izvještaju još biti riječi.

Drugi krupni problem u prvom desetogodišnjem razdoblju bio je Planinarski dom nad Vugrovcom. Ta bivša kaptolska kurija predana je nakon oslobođenja na korištenje SRZ u Vugrovcu. Kad je zadruga raspuštena, korisnikom zgrade postalo je PD »Prigorac«, a s prestankom njegova rada kuću je preuzelo naše planinarsko društvo. Svečano otvorenje obavljeno je u prisutnosti 30 naših članova i 50 gostiju — 16. studenog 1952. Na zabavi koja je tom prilikom održana svirala je i limena glazba, no financijski efekat nije bio nikakav jer su režijski troškovi bili veliki, a odaziv gostiju vrlo slab. Pod nesretnom zvijezdom započeto — »vlasništvo« nad planinarskim domom u Vugrovcu u tom se smislu i nastavilo. Premda smo taj dom (uz pomoć i stručne savjete naše općine i pojedinih iskusnijih planinarskih društava i foruma) uredili kako smo najbolje umjeli i znali, on je ipak sve više propadao jer je preuzet u vrlo dotrajalom stanju, temeljiti popravci stajali bi nekoliko milijuna dinara, a to je u ono doba za naše neko društvo značilo nedostižnu svotu. Kako je i prema doma bila oskudna (nešto kreveta, ostalog namještaja i posteljine naslijedeno je od bivšeg PD »Prigorac«), dolazak planinara i ostalih gostiju sve je više podbacivao, i uskoro je jedini prihod doma ostala zakupnina za travu. Stoga se ni opskrbniku Josipu Duranu nije mogla ujedno isplaćivati više nego skromna novčana naknada i samo njegovu razumijevanju valja zahvaliti što je na tom poslu tako dugo izdržao. I naša Općinska skupština i Planinarski savez Hrvatske savjetovali su nam da dom predamo kojem većem i jačem planinarskom društvu, no mi smo se uporno nadali nekoj dotaciji pomoću koje bismo dom otkupili i adaptirali. Tako je još neko vrijeme 1. točka dnevnog reda svih naših odborskih sjednica glasila: Problemi doma u Vugrovcu — zbog čega smo (po riječima tadašnjeg predsjednika Planinarskog saveza Hrvatske Mlača) zanemarili ostale društvene aktivnosti. Videći jalovost svih svojih pokušaja da dom održimo, napokon smo odlučili zamoliti

Planinarski savez Hrvatske da nam pomogne naći društvo koje bi ga preuzelo. Bilo je to Planinarsko društvo »Slieme« iz Zagreba, koje je dom ne samo kupilo nego i temeljito popravilo i preuredilo, uvelo vodovod, zapuštene podrumske prostorije pretvorilo u koristan prostor i tako ga jednom rječju privelo svrsi. Spomenuto društvo i danas je vlasnik toga doma i mi mu u upravljanju njime iskreno želimo mnogo uspjeha.

Ostavši tako bez vlastite planinarske kuće, u našem se društvu potkraj prvog desetljeća opstanaka javila želja da izgradimo makar skromni svoj planinarski objekt. Tu je želju na redovnoj godišnjoj skupštini održanoj na početku 1961. godine iznio Milan Rogić, i na njegov je prijedlog zaključeno da se naše društvo poveže s Lovačkim društvom »Kašina« i da zajednički izgradimo planinarsko-lovačku kuću na Lipi-Rogu nad selom Planina u istočnoj Medvednici. Delegat našeg društva Josip Rukavina i delegat Lovačkog društva »Kašina« Ivan Sajković zajednički su izvidjeli teren nakon čega je na Lipi 11. travnja 1961. održan zajednički sastanak upravnog odbora PD »Lipa« i Lovačkog društva »Kašina«. Zaključeno je da to Lovačko društvo na svojoj redovnoj godišnjoj skupštini odobri zajedničku gradnju planinarsko-lovačke kuće, fiksirane su obaveze jednog i drugog društva, plan rada i način financiranja te izabran građevni odbor u koji su sa strane PD »Lipa« ušli Milan Rogić, Stjepan Kralj, Matija Kolar i Drago Budić, a sa strane Lovačkog društva »Kašina« Stjepan Baričević, Ivan Sajković i Pavao Novosel. Za predsjednika odbora izabran je Milan Rogić.

Već u istom mjesecu spomenute godine počinju pripremani radovi — uglavnom planiranje terena, odnosno iskop zemlje i kamena. Kako nije bilo prilaznog puta, pod vrlo teškim uvjetima dopremljen je na radilište kompresor. Istovremeno počinje i akcija prikupljanja financijskih sredstava. Većih uspjeha u toj akciji nije bilo, pa je nabavljen samo šljunak. Kako je k tome Lovačko društvo »Kašina« u međuvremenu odustalo od zajedničke gradnje, radovi se na duže vrijeme obustavljaju.

Zahvaljujući upornosti Josipa Rukavine 1966. godine počinje druga — na sreću mnogo uspješnija — etapa izgradnje. Formiran je novi građevni odbor u sastavu: Josip Rukavina, Ante Nikšić, Stjepan Posavec, Blaž Roginić, Matija Kolar, Marko Fabijanić, Pavao Potočić, Ivan Zugičić, dr. Zvonimir Perić i Anka Ledinić. Odlučeno je da se mjesto zidane planinarske kuće izgradi montažna. Izrađuje se plan rada i pristupa prikupljanju financijskih sredstava. U prikupljanju sredstava posebno su se istakli Stjepan Poje, Milan Rogić, dr. Zvonimir Perić, Blaž Roginić, Marko Fabijanić, Josip Rukavina, Ivica Unetić i ing. Ivan Turčić. Prvi značajniji prilog dala je Skupština općine Sesevete u vidu velikog gospodarskog štaglja koji je prodan za 800.000 st. dinara. Slijedili su zatim i značajniji novčani prilozii Planinarskog saveza Hrvatske, SO Sesevete, Auto-moto društva »Sesevete«, SSRN-a općine Sesevete, »Elektre« i »Duhana« iz Zagreba, »Sesvetkog magazina«, »Prigorke« i Doma narodnog zdravlja iz Seseveta, Turističkog saveza naše općine, mjesnih zajednica iz Seseveta i Sesvetkog Kraljevca i mnogih planinarskih društava diljem zemlje. Od 145 darovatelja iz redova građana pojedinaca posebno ističemo Đuru Baričevića, Josipa Plušćeca, Mariju Crmčević, Zvonka Primorca, Dragu Budića i Branka Sabu.

Prikupivši tako lijepu svotu potrebnog novca građevni odbor stupio je u vezu s poduzećem »Krivaja« iz Zavidovića i sklopio s njim povoljan ugovor za izradu i postavljanje montažne kuće. U međuvremenu na Lipi se intenzivno radi: planira se teren, kopaju se i betoniraju temelji. Na tim se poslovima naročito ističu Josip Rukavina, Blaž Roginić, Milan Rogić, Dragica Bosanović, Ivica Roginić, Ivica Unetić, Stjepan Posavec, Marica Lisak, Hrvoje Ožbolt Branko Zagar ml., Ivica Turčić, Marko Fabijanić, Mirko Žiga, Anka Ledinić, Marijan Plasić i Mišo Vasilić te mještani Gornje i Donje Planine Ivan i Stjepan Sajković, Franjo Kelčec, Franjo Kovačić, Puček, Tarandek, Gregurec i mnogi drugi.

Kompletan materijal za montažnu kuću stigao je na željezničku stanicu u Sesvetama 16. listopada 1966. Za prijevoz toga dragocjenog tereta od Sesveta do sela Planina srdačno zahvaljujemo sesvetskim auto-prijevoznicima Slavku Plašiću, Josipu i Stjepanu Kušekoviću, Zeljku Badelu, Ivanu Zugliču, Anti Boriću i Đuri Šemperu. Slijedeći dan prijevoz iz sela Planine do gradilišta na Lipi izvršilo je 45 gospodara iz Gornje i Donje Planine svojim zaprežnim vozilima. Njihova susretljivost i požrtvornost ostat će trajno zlatnim slovima zapisane u analima našeg društva. Veliku pomoć u prijevozu šljunka, cementa, stakla i drugog materijala pružili su Ivan i Franjo Sajković, Mato i Tomo Puček, Ivan Kučko, Antun Hrustić i Đuro Vugrinec.

Montaža kuće počela je 26. listopada 1966. Kad je postavljen krov, radovi su zbog zime prekinuti do proljeća iduće godine. Tada su dokrajčeni, i svečano otvorenje izvršeno je u prisustvu brojnih planinara i građana 18. lipnja 1967. Kad je predstavnik Planinarskog saveza Hrvatske Ladislav Katana proglasio kuću otvorenom i kad je na njoj zalepršala naša planinarska zastava, ponosu i sreći graditelja nije bilo kraja.

Nakon kratkog predaha predsjednik društva Josip Rukavina inicira gradnju spremišta i cisterne uz planinarsku kuću. Opet mnogo brige i još više posla, no zahvaljujući planinarskom entuzijazmu i pomoći Skupštine općine Sesvete, SOFK-e iz Sesveta te Planinarskog odbora grada Zagreba ti su objekti izgrađeni u rekordnom roku i predani upotrebi 1969. godine.

Paralelno s izgradnjom kuće rasla je na Lipi-Rogu i drvena piramida koju su naši članovi izradili i postavili pod vrlo teškim uvjetima i primitivnim alatom. Sto je ta stara drvena piramida zamijenjena novom željeznom, zahvaljujemo ponajprije Planinarskom odboru grada Zagreba, poduzeću »Dalekovid« iz Zagreba i njegovu direktoru, istaknutim planinarskim funkcionerima Stanku Hudoletnjaku i Josipu Rišlaviju, Skupštini općine Sesvete na čelu s predsjednikom Marijanom Kosom te našem popularnom Josi koji je i ovaj put podmetnuo svoja leđa.

Uz kuću je napokon izgrađena i drvarnica veličine 4 x 4 metra, oko kuće postavljeni su stolovi a nabavljen je i agregat, te su tako na Lipi zasjale i žarulje. U tom pogledu naročitu zahvalnost dugujemo predsjedniku Skupštine grada Zagreba planinaru Josipu Kolaru i Sekretarijatu narodne obrane naše Općinske skupštine.

U svim navedenim građevnim pothvatima naši marni članovi i građani simpatizeri, auto-prijevoznici i mještani Donje i Gornje Planine dali su dobrovoljnih radnih sati u ukupnoj vrijednosti od 7.871.516 st. dinara. Ta impozantna svota kao i činjenica da smo na početku gradnje raspolagali samo sa 180.000 st. dinara, a da naši objekti sada vrijede preko 60.000.000 st. dinara, ispunja nas — bez povrede skromnosti — opravdanim ponosom.

Kako, međutim, po riječima pjesnikovim i tisućljetnom iskustvu ljudskog roda u svakoj sreći ima barem kap gorčine, mi se moramo sjetiti i naših zaslužnih članova (dosad spomenutih i nespomenutih) kojih nema više među živima. To su: Đuro Unetić, Šimun Pucak, Drago Budić, Stjepan Kordek, Lovro Zagajski i Franjo Mitak. Za velik prinos koji su dali osnutku, prvotnu i napretku našeg društva neka im je vječna hvala.

Savim je očito da je u drugom desetgodišnjem razdoblju PD »Lipa« u Sesvetama glavni sadržaj rada činila izgradnja naše planinarske kuće i ostalih objekata uz nju. Ipak nisu zanemarene ni druge planinarske aktivnosti. U tih posljednjih 10 godina održano je 156 izleta. Najznačajniji su oni na Bijeले stijene, Blokovo, Durmitor, Grintavec-Krvavec, Gross-Glockner, Klek, u Logarsku dolinu, Pohorje i Švicarske Alpe. Po brojnosti sudionika navodimo izlete na Lipu (73), Kalnik (72), Celjsku koču (42), Zavižan-otvorenje velebitskog planinarskog puta (32 — greškom Planinarskog saveza ovaj izlet nije registriran), Vugrovec (23), Kalnik-Križevci i Ravna gora (po 20) te Cesargrad (17). I dalje smo prisutni na svim sletovima Planinarskog saveza Hrvatske i Jugoslavije. Dan planinara grada Zagreba 1969. godine održan je kod naše planinarske kuće. Naše društvo redovno sudjeluje i u Titovoj planinarskoj štafeti. Treba

zabilježiti i to da su dva naša člana obišla transverzalu »Kroz SR Hrvatsku«, 5 članova obišlo je »Velebitski planinarski put«, 9-orica Planinarski, a 15-orica Partizanski put po Medvednici. Neki članovi obilaze samoborsku, zasavsku i slavonsku transverzalu. Na tradicionalnom »Igmanskom maršu« naše je društvo zastupao Branko Abramović. On je sudjelovao i na skijaškom pohodu smrznutih partizana — Mrkopalj 1972. U okviru akcije »Uspun na 80 vrhova Jugoslavije« upriličene u povodu 80. godišnjice predsjednika Tita naše je društvo organiziralo i izvršilo uspon na Kalnik. Sudjelovalo je 35 naših članova. U posljednjih nekoliko godina organizirali smo i 9 planinarskih predavanja. Najviše ih je održao popularni planinarski predavač Petar Lučić-Roki.

U želji da pomladimo članski sastav društva i da oko planinarske ideje okupimo i mladu generaciju, povezali smo se s Osnovnom školom »Marijan Badel« u Sesvetama. Na toj se školi od 1970. do 1972. godine — zahvaljujući najviše nastavnicima Ivanu Romaju, Zvonimiru Zagaru i Mići Perić — učlanilo u naše društvo 170 pionira i omladinaca. 1970. godine članovima PD »Lipa« postalo je i 36 studentica i studenata iz Zagreba.

Nismo zapustili ni suradnju s planinarskim forumima i bratskim planinarskim društvima. Udruženi smo u Planinarski odbor grada Zagreba, te naš predstavnik redovno prisustvuje sjednicama POZ-a, dok je posebnog spomena vrijedna naša suradnja s PD »Zanatlija«, »Zagreb-Matica«, »Sljeme« i »Zeljezničar«.

Zelimo ovom zgodom naglasiti i vrlo dobru suradnju s Narodnim sveučilištem i Klubom omladine u Sesvetama koji su nam uvijek spremno pomogli u organizaciji predavanja i besplatnim ustupanjem svojih prostorija.

Za propagandu i registriranje društvene djelatnosti u lokalnom, dnevnom i planinarskom tisku mnogo su nas zadržali prof. Mirko Petravić, novinar Rajko Polić i foto-reporter Pavao Cajzek. Od srca im zahvaljujemo i nadamo se da i u buduće možemo računati na njihovo pero i kameru.

S naročitim zadovoljstvom i oduševljenjem spominjemo da je naše društvo uoči svoje dvadesetgodišnjice napokon došlo i do svoga tako duge željenog i potrebnog kutka. Nastojanjem našeg člana, predsjednika Skupštine općine Sesvete Marijana Kosa, dodijeljena nam je u staroj općinskoj zgradi prostorija kojom se služimo od 1. studenog 1971. Od svih čestitaka za naš jubilej ova nam je svakako najdraža.

PD »Lipa« u Sesvetama broji danas 312 članova od kojih je 270 aktivnih, većinom pionira i omladinaca. U proteklim godinama održano je 19 redovnih godišnjih skupština i 1 izvanredna. Dvadeseta redovna skupština nije održana jer je na 19. redovnoj skupštini zaključeno da se skupština održava svake druge godine. Od osnutka društva dosad upravni odbor održao je 142 sjednice a u njemu se izredalo 247 planinara. Najduži odbornički staž imaju Vinko Smačelj, Milan Rogić, Josip Rukavina i Blaž Roginić. Prvi predsjednik — kako je već istaknuto — bio je Mijo Ribarić, a zatim su slijedili Vinko Smačelj (9 godina predsjednik i 1 godinu tajnik), Milan Rogić, Josip Bradarić, Marko Fabijanić i ing. Ivica Turčić (po 1 godinu predsjedničkog staža), Blaž Roginić (2 godine) i Josip Rukavina (4 godine predsjednik, više godina potpredsjednik društva te dugodisniji predsjednik odbora za gradnju kuće). Spominjemo i višegodišnje tajnike iz prvog perioda: Ivana Skrobana, Dragicu Jakšić-Vitez i Iliju Sumunu te višegodišnjeg blagajnika Stjepana Mihovilića.

Izrijeviši tako u ovom letimičnom pregledu prijelomne događaje, uspjehe i promašaje na 20-godišnjem životnom putu našeg društva, želimo izreći iskrenu zahvalnost svim forumima, organizacijama, ustavenom a pojedincima bez čije se pomoći i razumijevanja sigurno ne bismo uspjeli održati a mladim svojim članovima staviti za uzor ustajnost i požrtvornost osnivača i brojnih drugih dugogodišnjih planinara vjernih našem društvu. Zelimo se ujedno svečano obavezati da ćemo svijetle tradicije PD »Lipa« i dalje njegovati te brižno čuvati teško stečenu društvenu imovinu sa željom da uspjesi u budućnosti budu još obilniji i da služe na čast našem narodu, općini Sesvete i cjelokupnom našem planinarstvu.

Transverzanci u Hrvatskoj

EDUARD PAVŠIĆ

ZAGREB

Od posljednjeg članka pod istim naslovom u ovom časopisu (NP 1969, 169) prošlo je dvije i pol godine. Nije veliko razdoblje, ali ima bitnih promjena. Otvoreni su »Velebtski planinarski put«, transverzala »Po planinama SR Hrvatske«, zatim »Put kalničkih partizana« i »Pohod planinara kroz Gupčev kraj« te je za pređene puteve i transverzale podijeljeno preko dvije tisuće novih značaka. Iz svega toga vidi se da je zanimanje za ovu planinarsku djelatnost još više poraslo, a ako imamo u vidu da je za razne transverzale otkupljeno više tisuća dnevnika, to znači da će se o tome još pisati. Samo za »Velebtski planinarski put« i transverzaluu po planinama naše republike izdano je 1.453 dnevnika. U priloženom pregledu ima znatnih promjena u odnosu na pregled iz 1970. godine. Neka su društva zauzela »više mjesto« na ljestvici zahvaljujući »domaćim« putevima. Uopće se može reći da planinari hodaju najviše po bližnjim planinama; izuzetak su zagrebačka društva te »Ravna gora« i »Krnđija«.

Od ukupnog broja od 5.447 podijeljenih značaka otpada na planinare iz 54 društva iz SR Hrvatske 4.551 osvojenih značaka. Od ostalih planinara koje smo vidjeli na našim planinama najbrojniji su Slovenci sa 463 značke, a najbolje društvo je PD »Ljubljana Matiča« (160). Slijede planinari iz Srbije sa 231 značkom, gdje je najbolji beogradski »Željezničar«

sa 98 značaka zahvaljujući svom organizatoru i vodi puta Vlastimiru Janoševiću. Planinari iz bosanskih društava imaju 127 značaka i ta su društva također prikazana u našem pregledu. Od inozemaca koji su bili na našim transverzalama najbolji su Mađari iz Pečuha (15) zatim Austrijanci iz Klagenfurta (10) i dva Čehoslovaka. Na svim transverzalama i putevima našli su se jedino članovi PD »Zanatlija« Zagreb i »Ravna gora«.

U pregledu su pojedine transverzale označene slijedećim rimskim brojevima (u zagradi je broj izdanih značaka):

I »Po planinama SR Hrvatske«	(36)
II »Velebtski planinarski put«	(258)
III »Riječka transverzala«	(86)
IV »Slavonski planinarski put«	(95)
V »Zagorski planinarski put«	(435)
VI »Karlovačka transverzala«	(356)
VII »Samoborski kružni put«	(1110)
VIII »Planinarski put Medvednicom«	(944)
IX »Partizanski put po Medvednici«	(749)
X »Put kalničkih partizana«	(54)
XI »Planinarski put Našice«	(295)
XII »Zagorsko-štajerski put«	(168)
XIII »Pohod tragom I izleta HPD-a«	(636)
XIV »Pohod planinara kroz Gupčev kraj«	(235)

Tabela prikazuje stanje na dan 31. listopada 1972. godine, a nalazi se na zadnjem listu omota.

PRIJEDLOG: TRANSVERZALA PO JADRANSKIM OTOCIMA

U povodu 100 godišnjice planinarstva u SR Hrvatskoj smatram za potrebnim da otvorimo novu transverzaluu koja bi bila veliki dar našem planinarstvu. Naime, otvaranjem otočne transverzale povećao bi se interes ne samo među našim planinarima, nego i među planinarima inozemstva.

Transverzala bi se protezala od Rijeke do Dubrovnika i obuhvatila bi slijedeće otoke: Krk, Cres, Lošinj, Rab, Dugi otok, Ugljan, Pašman, Kornat, Split, Brač, Hvar, Vis, Korčulu, Pelješac, Mljet i Dubrovnik. Na Ugljanu kod Sutomišćice koristio bi se Kamp od PD »Željezničar« iz Zagreba za odmor transverzalaca. Kontrolne točke treba otvoriti na podesnim vrhovima, kojima otoci obiluju.

Za ostvarenje spomenute transverzale dodjeljivali bi se značke za tri dijela: sjeverni, srednji i južni.

Za obilazak jedne trećine dodjeljivala bi se značka od bronzne, dviju srebrne, te kod cijele

zlatna značka. Značka bi trebala imati simbole sa izlaskom sunca iza planine i u podnožju more s otocima.

Sredstva za financiranje troškova oko održavanja transverzale i svega što je vezano za nju, prikupljala bi se od dijela turističkih taksa koje naplaćuju turistički uredi. Naime, o tome bi trebalo izvršiti dogovor PSH — TSH, koji bi trebali imati na umu, da bi otvaranjem spomenute transverzale bio vrlo povećan broj turista.

Vjerujem, da bi ova ideja mogla doći do izražaja, tim više ako je podrže planinari. Zato molim čitaoce planinare, da podrže ovu ideju, te da daju svoj doprinos za njeno ostvarenje, što, smatram, ima opravdanje uz 100-godišnjicu. Otvaranje spomenute transverzale povećalo bi osobito interes među mladim planinarima, te na taj način bilo priloga za mlade.

Josip Sakoman, Zagreb

Pismo uredniku »Naših planina«

Vaše »Misli o planinarstvu« u posljednjem broju prošlogodišnjih NP ponukale su me da Vam uputim ovo pismo. Vrlo je interesantno pratiti misli o planinarstvu što su ih imali planinari u ovih stotinjak godina. Sama od sebe nameće nam se misao: što će buduće generacije reći za ovo naše vrijeme sadašnje. Koju će misao izdvojiti kao karakterističnu?

Istina je da se bitni sadržaj planinarstva ne može do kraja definirati, istina je da varira od jedne društvene sredine do druge, a različit je i unutar jedne te iste društvene sredine. Taj je sadržaj različit i kod jednog te istog čovjeka ovisno o trenutnim okolnostima (dob, novčane mogućnosti, sklonosti). I sâm sam već odavno načistu da planinarstvu ne treba ideologija, tj. tko pod svaku cijenu želi u planinarstvo upregnuti »opće važeće« ideološke koncepcije, taj polazi od neplaninarskih pretpostavki.

Ipak iako je planinarsku aktivnost nemoćuće (a i nepotrebno) svesti u nekakve ideološke kalupe, može se svejedno početi od nekoliko »čvrstih točaka« koje nitko trijezan neće zanijekati. Jedna od njih je činjenica da nema planinarstva bez planina. Ponovno otkrivanje Amerike, primjetit će tkogod! No dopustite mi da slijedim svoju misao: Osim što su planinarstvu potrebne planine, potreban je i čovjek (planinar). Znam, ni to nije nikakvo otkriće, ali na ovako naoko banalne konstatacije sile me činjenice da se mi svi (tko više, tko manje) često ponašamo tako kao da smo izgubili iz vida te dvije notorne činjenice. Ovdje je cilj na okolnost da se mnogi učlanjuju u planinarsku organizaciju iz sporednih, prigodnih, tj. za planinarstvo nebitnih razloga — jedna članarina više nije nikada škodila mršavoj društvenoj blagajni. Ne, ovdje mislim na našu planinarsku organizaciju u cjelini, na njen »sistem funkcioniranja«, na njene programe i planove ostvarenja, na njena angažiranja, na ono što jednom riječju zovemo radom. Kako su ljudima već odavno odiozna teoretska razmatranja bez konkretnih primjera to bi i ovaj tekst mogao doživjeti sudbinu da bude samo pročitan uz slijezanje ramena.

Evo samo jednog takvog primjera: 1974. navršava se jedna stota obljetnica (za koju, usput, još ni ne znamo kako će se »službeno« zvati. Da bi se tako impozantan broj godina dostojno proslavio PSH zamislio je i planirao nekoliko »akcija«. Jedna od tih je i pučki sajam ili, kako se to danas ljepše kaže, slet. Čemu slet? Čemu slet u vrijeme kad nemamo novaca za razbacivanje?! Zaboravili smo da postoji planina, da postoji planinar! Pretvorili smo se u organizacionu mašineriju koja postaje sama sebi svrhom. Zaboravili smo »odakle smo« i »radi čega postojimo«. Pozivam Vas, dragi uredniče, a preko NP i sve Vaše čitaocce, da još jednom pažljivo pročitate upitnik što je još u rujnu 1971. upućen planinarskim društvima i pojedincima. Namjera je sasvim dobra, ali koliko ima planinarskog u tom upitniku? Kad već stoji naslov **Podaci za planinarsku biografiju**, onda bi normalno bilo očekivati da će točke upitnika biti tako formulirane da ne ispuštaju iz vida karakter ove biografije. Sve same nekakve dužnosti u PD, u regionalnim, gradskim i republičkim savezima, o tečajevima i seminarima. Zaboravilo se na planinu i čovjeka u njoj. Traže se samo podaci o nečemu što nije primarno — o članstvu u mjestu u organizacionoj mašineriji. A onda dolazi ona nezaobilazna i za historiju toliko velevažna »aktivnost«. Stavite ruku na srce i tiho (ako se ustručavate ovako glasno i napisano) priznajte sebi gdje su tu planine i gdje čovjek u njima.

Ne želim da me se shvati kao nekog progornitelja tih aktivnosti. Ako nekoga veseli da dabi na glavi, ne treba ga unaprijed okvalificirati kao zgubidana — zar nije bolje pomisliti da taj upravo izvodi jednu jogi vježbu? Zato ako nekoga veseli da »sletuje« i trči kroz šumu s kompasom u ruci — ne smijemo imati ništa protiv toga. Moramo se pobuniti tek onda kad takva aktivnost počima preuzimati maha u planinarskoj organizaciji i kada novci koji bi se mogli upotrijebiti na trajnije kulturne rezultate odlaze u dim s vatre na kojoj su se pripremali banketi.

STANISLAV GILIĆ, planinar, alpinist, planinarski pisac i teoretičar, urednik časopisa »Planinarski list«, glasila PD »Kamenjak« u Rijeci. Rodio se 16. veljače 1932. u Sumartinu u Dalmaciji. Po struci geograf. Živi i radi u Rijeci kao asistent Pedagoške akademije. Planinarstvom se počeo baviti 1947. a 1949. bilježi svoj prvi prvenstveni uspon. Član je PD »Mosor« u Splitu od 1951, član AO »Rijeka« 1954, sada član PD »Kamenjak«. Alpinistički ins-

truktor i predavač, organizator alpinističke aktivnosti na Rijeci, dugogodišnji suradnik »Naših planina«. Alpinist s najdužim neprekidnim penjačkim stažom u Republici. Penjački usponi u Kozjaku, Mosoru, Biokovu, Velebitu, Prokletijama, Kleku, Julijskim Alpama, Dolomitima i centralnim Alpama, među kojima veći broj prvenstvenih uspona. Ur.

Pa onda ona točka 12. Možemo mi i dalje dijeliti značke, diplome i plakete (skoro sam rekao plakate) ako nas to veseli, a moramo ih i primiti ako ne želimo ispasti nepristojni i uvredljivi prema darovateljima ili djelateljima. No zar je to bitno za planinarstvo? To spada u historijsku ropotarnicu a ne u planinarsku biografiju.

U upitniku ima i konstruktivnih točaka, tj. onakvih pitanja koja pogađaju u bit problema. Možda bi prošao bez ovih prigovora da je bio podijeljen na pitanja koja se odnose na osnovnu planinarsku djelatnost te na spored-

ne ili popratne aktivnosti. Moje je duboko uvjerenje da ne bi bilo teško razlučiti koje od tih 13 točaka idu u prvu, a koje u drugu kategoriju.

Svjestan sam da ovim pismom neću zaustaviti lavinu koja se kreće prema proslavi naše stote obljetnice, a koja će imati karakter »sletovanja«. Ipak, ono nije uzalud napisano. Pročitat će ga mladi koji će se za pedesetak godina naći u sličnoj prigodnoj situaciji. Sjetit će se da postoje planine i planinari.

Drugarski Vas pozdravljam!

Stanislav Gilić

ODGOVOR STANISLAVU GILIĆU

Cijenjeći Vas kao zaslužnog planinara, a u osobi urednika »Planinarskog lista« i kao kolegu po planinarskom sektoru, ne mogu odbiti da Vaše pismo objavim u NP, premda nisam baš siguran da će to pridonijeti Vašem ugledu koji ste među planinarima stekli dosadašnjim djelovanjem. Naprotiv, bojim se da ćemo obojica izazvati negodovanje: Vi svojim pismom, a ja zbog njegova tiskanja. Pismo ipak objavljujem smatrajući da možda ima još poneki planinar koji slično misli i kome treba dati objašnjenje.

Vaše nezadovoljstvo s načinom proslave 100-godišnjice osniva se, po mojem mišljenju, na jednom nesporazumu. Mi ne slavimo 100-godišnjicu planinarstva kao što Vi mislite, nego 100-godišnjicu planinarske organizacije, a to dvoje ni izdaleka nije isto. Podsjetit ću Vas da je naše planinarstvo mnogo starije od 100 godina. U NP 1—2/1973 mogli ste npr. pročitati da je jedna naša planinarka »plazila« po stijeni već prije 130 godina, a dodajem da je pjesnik Petar Zoranić doživljavao planinarsku estetiku čak prije 450 godina!

Isto ste tako u zabludi ako poistovjećujete planinara s članom planinarske organizacije. Članova organizacije u Hrvatskoj ima oko 19 tisuća, a planinara, vjerujem, višestruko toliko. Planinarska organizacija ima svoj životopis i kao što Vi možda slavite svoj rođendan, tako ga i ona želi proslaviti. Ni ja nisam prijatelj pompe i patetike, ali sam svjestan činjenice da svaka proslava ima svečani karakter, a svečanosti ne može biti bez okupljanja ljudi. Svečanost treba da bude u neku ruku i prilika za priznanje svima koji su amaterski društveno djelovali (kažem društveno, a ne planinarski), a nije bez vrijednosti i propagandni efekt koji se postiže proslavama i sletovima ili kako Vi to nazivate »pučkim sajmovima«.

Oborili ste se na naš Upitnik za planinarsku biografiju tvrdeći da su bitna samo dva elementa: planinar i planina, a trčanje s kompasom, sletovanje, društveni rad i slične aktivnosti svrstavate u sporedne stvari. I tu se varate. Budući da se radi o proslavi

planinarske organizacije, upitnikom se nastoji utvrditi doprinosi toj organizaciji, a ne individualno planinarenje za vlastiti račun i zadovoljstvo. Prizanjem da je onaj tko se penje makar i bez planinarske iskaznice po alpskim i himalajskim vrhovima veći planinar od onog marljivog crva u nekoj planinarskoj organizaciji koji pola života i sve svoje slobodno vrijeme posveti afirmaciji planinarstva u svom zavičaju ili podizanju skromne planinarske kuće na visini od jedva 500 metara. Ali tvrdim da bi planinarska organizacija učinila veliku nepravdu kad bi prvog cijnila više nego drugoga. Jest da je onaj prvi pravi planinar, ali on za organizaciju nije svojim uživanjem u planini stekao nikakvu zaslugu zbog koje bi mu ta organizacija trebala biti zahvalna. Ono što mi cijenimo i što slavimo to je **društveni** rad u planinarstvu i naši upitnici upravo to nastoje utvrditi. Samo je po sebi razumljivo da planinar ide u planinu i zato se ne slažem s Vama da bi u upitniku trebalo biti najvažnije »planinar i planina«, čak smatram da bi se podaci o planinarenju mogli donekle i zenemariti. To neka bude odgovor na Vaše prigovor: gdje su tu planine i gdje je čovjek u njima.

Jednako ste u zabludi ako smatrate da se značke, diplome i plakete dijele ili bi se trebale dijeliti za planinarenje. Pitam Vas ponovno, što se tiče planinarske organizacije ako netko osobno uživa u planini, zar taj svojim uživanjem stiče neku zaslugu koju trebamo nagraditi? Ne, priznanje se daje za **društveno** planinarsko djelovanje u planini i planinarskoj organizaciji i zato je težište upitnika baš na tim podacima.

A što se tiče planinarskih sletova, priznajem da je to stvar ukusa. Netko voli da kao samotnjak luta od vrha do vrha i uživa u izoliranosti od svijeta, a netko uz to možda kojiput zaželi da se jedanput godišnje sretne u planini sa stariim drugovima ili da s istomišljenicima podijeli radost koju mu planina pruža.

I na kraju, daleko sam od toga da tvrdim kako je u našoj planinarskoj organizaciji sve lijepo i savršeno, ali mi nemamo pravo pozivati nekoga na odgovornost zbog dobronamjernog amaterskog rada. Čak ako i nismo

zadovoljni nečijim doprinosom, trebamo mu biti zahvalni, a jedino na što imamo pravo, jest da mi to isto učinimo bolje od njega.
Planinarski pozdrav!

Urednik

ZAKLJUČNA PRIMJEDBA

Iako u uvodnim rečenicama Vašeg odgovora kažete da me cijenite, a spominjete i moj ugled među planinarima, Vaše su primjedbe na moje pismo tako sročene kao da ste upravo sada prvi put za mene čuli. Prišivate mojim riječima ona značenja koja im ja nisam dao niti bih im mogao dati (to znaju svi koji me iole poznaju).

Ako svi organizatori proslave 100-godišnjice misle kao Vi, tj. dijele planinarstvo od planinarske organizacije, onda je zaista moja primjedba bespredmetna. Samo se onda pitam što bi ušlo u jednu možebitnu spomenicu koju bi trebalo izdati za tu priliku? Da li samo tzv. društveni rad planinarske organizacije? Bila bi to krasna kronologija o gradnji (i propadanju) planinarskih kuća, ali ne i o planinarskom djelovanju radi kojeg su te kuće izgrađene, jer je to djelovanje pojedinaca a ne organizacije! Kronologija o sletovima, skupštinama, sastancima, orijentacijskim takmičenjima i... nastavite sami!

Što se tiče »individualnog planinarenja za vlastiti račun i zadovoljstvo«, onda je ono upravo kod mene bilo skresano na minimum zbog »društvenog rada«. Ako su penjački usponi nekakvo mjerilo »individualnog plani-

narenja« onda sam ih ja u dvadesetak godina alpinističkog staža ostvario onoliko koliko ih sadašnje mlade generacije ostvare za 3 do 4 godine.

O onome da sam ja u zabludi kome treba dijeliti značke i diplome — pogrešno ste ili površno pročitali gornje pismo — najmanje smatram da bi ih trebalo dijeliti za planinarstvo (ovdje podrazumijevamo i alpinističku aktivnost, to su nekada bili sinonimi). Odakle ste to zaključili? Osobno sam protiv svakog ordena (to spada u historijsku ropotarnicu), ali takav stav ne želim nikome nametnuti niti ga za njega pridobiti. Društveni obziri i pristojnost silili su me da ih i sam prihvatim.

Nisam nikoga pozivao na odgovornost, iako i »dobronamjeran amaterski rad« ne isključuje odgovornost (»ili kuj il' ne mrči gača«). Moja je osnovna namjera bila ne čitanje bukvice (kako ste je Vi očitali meni) nego poruka mladima da ne »pletu kotac ko i otac«, da ne zaborave lučiti bitno od nebitnoga. No ako je za Vas bitnija proslava organizacije (i njenog rođendana) od onoga radi čega ona postoji, onda dalje ne možemo o ovome razgovarati.

Stanislav Gilić

Planinarstvo — dobra rekreacija

JOSIP SAKOMAN

ZAGREB

Dobar sport, jeftina rekreacija i odmor, to je neosporno planinarstvo. Ono se prilagođava svim kategorijama građanstva, bez obzira na dobnu starost, te doprinosi jačanju opće narodne obrane naše zemlje. Prema tome smatram potrebnim, da se pridá posebna pažnja planinarstvu. Naime, planinarstvo je dostupno svim kategorijama našeg društva, bez obzira na dobnu starost i fizičku sposobnost. Tko se bavi planinarstvom razvija duh dobrog građanina i ljubitelja svoje domovine. Ima jedna poslovica, koja govori: Voljeti domovinu — treba je prije poznavati. Znači, treba je prethodno obići i upoznati, tek tada postaje voljena.

Pojavljuje se jedan od problema, a taj se odnosi na slijedeće: Razvoj planinarstva iziskuje potrebu za financijskim sredstvima, kako bi se održavali planinarski domovi,

javne manifestacije i razna takmičenja. To dosadašnjim djelovanjem SOFK-e nije bilo omogućeno planinarskim društvima na razini potreba, već simboličnim spominjanjima. Naime, prednost se davala uglavnom nogometu, koji ne okuplja tako velik broj učesnika. Iako ni taj sport ne smijemo zanemariti, treba dati podršku svim vidovima sporta, osobito onima koji najviše doprinose, odnosno, koji se najviše reflektiraju svojim efektima cjelokupnog stanovništva naše zemlje.

Svaki dobar planinar može biti dobar vodič naše obrambene moći, jer više poznaje mnoge staze i prevoje, nego čak mnogi mještani koji žive u tim predjelima, da ne govorimo što se sve postiže kroz alpinizam i speleologiju, koji također imaju mnogo utjecaja na obrambenu moć.

Stoga, s ovih nekoliko rečenica molim čitaoce, te javne i sportske radnike, da već jednom prihvate i ovu granu sporta, te da joj daju odgovarajuće mjesto, da ona ne bude posljednja grana, jer to po svojoj namjeni ne zaslužuje.

Posebno bih htio istaći slijedeću činjenicu. Svaki čovjek, bez obzira na položaj u našem društvu, koji tokom vikenda obide neka planinarska izletišta ili obavi planinarske ture, osjeća se idućih nekoliko dana pun svježine i elana za naredni period rada, ne osjeća u tolikoj mjeri gradsku vrevu kao onaj koji to nije učinio. Usput da spomenem, da naši mnogi politički i društveni funkcionari posjećuju planine, gdje si daju oduška nakon psihičkih napora. Zato bi svi nosioci planinarstva trebali još više posvetiti pažnje razvoju planinarstva uz veću zajedničku pomoć.

Jačanje planinarstva iziskuje posebna sredstva, pa treba voditi računa o njihovoj namjeni i trošenju. Pogotovo treba potrošnju

tih sredstava upotrijebiti, da se privuče naša omladina, koja je osnov za jačanje društva. No, poznato je da nam omladinici ne raspolažu sa sredstvima, jer tek zakoračaju u život i ne privređuju toliko, da bi imali sredstava za tu aktivnost. Zato treba da vodimo računa da im se to omogući sa sufinanciranjem iz zajedničkih sredstava i time stvarati zdrave snage ovog društva. Naime, treba tom problemu prilaziti sa više entuzijazma, koji mora biti popraćen sa sredstvima u namjenske svrhe.

Vjerujem, da će ovih nekoliko rečenica pridonijeti, da nam se planinarstvo podigne na evropski nivo, te tako podstakne mladi naraštaj na korisne aktivnosti, a ne da nam se omladina klatari po nepoželjnim lokalima, gdje nema ni malo koristi za društvo kao cjelinu.

Dakle, omasovimo planinarstvo, jer ćemo tako stvarati zdrave snage za potrebe našeg socijalističkog društva.

Orijentacijski sport

ORIJENTACIJSKO NATJECANJE NA SLETU PLANINARA JUGOSLAVIJE

Na jedanaestom sletu planinara Jugoslavije, na legendarnoj Kozari, od 25. do 30. jula održano je orijentaciono takmičenje planinara Jugoslavije. Na stazi od 20 km, sa 6 kontrolnih tačaka, startovalo je 12, a takmičenje završilo 10 ekipa. Pobjedila je ekipa Jahorina 1 iz Sarajeva sa 157 bodova u sastavu: Ilijaz Turković, Midhad Alibašić i Zijad Cavotić, a ispred klupskih drugova Jahorina 2 u sastavu: Mehmed Hatibović, Mirsad Džeković i Boško Crnovčić. I na prošlom državnom prvenstvu Jahorina je zauzela 1. i 2. mjesto, ali u drugom sastavu. Treća je bila ekipa Tajan iz Zenice u sastavu: Nusret Hadžaković, Muharem Bošnjak i Milan Gvozdenac. Stazu je lijepo sastavio Selmo Turković, član Jahorine iz Sarajeva, ali mu je i pored svih kvaliteta promakla greška kod K11, naime, postavio ju je 150 m ranije. U pitanju su bila dva vrlo slična potečuća. Takmičilo se prema propozicijama PSJ, a redoslijed ekipa je slijedeći:

1. Jahorina	Sarajevo	157	boda	6	KT
2. Jahorina 2	Sarajevo	165	„	6	KT
3. Tajan	Zenica	285	„	6	KT
4. Čelik	Smedere	239	„	5	KT
5. Pazarić	Pazarić	298	„	5	KT
6. Zvijezda	Ilijaš	285	„	5	KT
7. Klekovača	Prijedor	285	„	5	KT
8. Platnik	Prilep	347	„	5	KT
9. Dr M. Stojanović	Prijedor	397	„	3	KT
10. Klekovača 2	Prijedor	405	„	2	KT

Mora se primijetiti da su nagrade bile neadekvatne i neproporcionalne u omjeru sa nagradama drugim pobjednicima, čime je orijentacijsko takmičenje, kao najvažnije i najteže, bilo zastupljeno.

Kako neki podaci nisu baš bili provjereni i sigurni, evo tačnih: na jedanaestom sletu PSJ učestvovalo je 336 ljudi. Iz pokrajine Vojvodine 31, sa Kosova 11, iz uže Srbije 42, dakle ukupno iz cijele Srbije 84 člana.

Ing. Milutin Kljajić

»MEMORIJAL BJELAŠNICA 62«

Na Avali je 18. 6. 1972. održano tradicionalno orijentaciono takmičenje planinara »Memorijal Bjelašnica 62«. Start i cilj bio je kod kuće Obilici na Vodičkom brdu. Takmičarsku stazu od 13 km sa pet KT sastavili su Tomislav Čosić i Petar Bakić, članovi PD »Partizan«. Startovalo je 15 ekipa, a 13 završilo takmičenje. Odustale su ekipe »Cer« iz Šapca i jedna ekipa izviđača. Pobjedila je ekipa Avale u sastavu: Ljubin Kočovski, Mišo Bulatović, i Zdravko Magazinović ispred PSD »Zdravko Jovanović« iz Valjeva u sastavu Ljubiša Nikitović, Slavoljub Simić i Dragan Veljić. Takmičilo se po propozicijama PSS, sa po tri člana u ekipi. Redoslijed ekipa po zbrajanju bodova je slijedeći:

1. Avala 1	Beograd	749	boda
2. Zdravko Jovanović	Valjevo	593	„
3. Avala 2	Beograd	491	„
4. Izviđač 4	Beograd	474	„
5. Čelik 3	Smederevo	459	„
6. Čelik 2	Smederevo	451	„
7. Čelik 1	Smederevo	440	„
8. Željezničar 1	Beograd	431	„
9. Željezničar 2	Beograd	407	„
10. PTT	Beograd	398	„
11. Javor	Beograd	25	„
12. Izviđač 2	Beograd	0	„
13. Izviđač 1	Beograd	—65	„

Kako prošle godine tako i ove bilo je dosta primjedbi na plasman PD Avale na 1. mjesto. Zbog nesavjesnog rada nekih članova PD »Partizan« u ovom takmičenju, Valjevci i Smederevci su teška srca saopćili predsjedniku-domaćinu »Naših krila«, drugu Branivoju Đurđeviću, da iduće godine ne će doći, ako »Memorijal Bjelašnice« budu organizovali sa »Partizanom« koji ne može da osigura nužnu objektivnost. Oni inače uporno traže godinama da baš njihovi kontrolori drže brzinsku etapu. I drže je i režiiraju pobjede, što opet redovno izaziva vrlo neprijatne rasprave. I ove godine prije starta većina takmičara je pratila grube rasprave. »Memorijal Bjelašnica 72« je, inače, u svemu drugom kao akcija veoma uspio.

M. Kljajić

GODIŠNJA SKUPSTINA PD »CESARGRAD«

Planinarsko društvo »Cesargrad« iz Klanjca održalo je u nedjelju 8. travnja u Sindikalnoj dvorani Skupštine općine Klanjec svoju skupštinu na kojoj je izabran novi odbor i zacrtan daljnji plan rada društva. Dosadašnji predsjednik društva Ivan Magdić podnio je kraći pregled rada ovog društva od 1951. godine na ovamo.

Iako je u jednom razdoblju društvo zbog objektivnih razloga slabije radilo, ipak su pojedini članovi svojim učestvom na raznim akcijama održavali aktivnost društva. U posljednje tri godine nije održana godišnja skupština, no sada će sve krenuti na bolje i to ponajviše zahvaljujući novim mladim snagama u društvu. Dokaz tome je i ova uspješno održana skupština na kojoj je u živoj diskusiji zacrtan novi plan rada.

Za predsjednika društva ponovno je izabran dugogodišnji član i predsjednik Ivan Magdić, što je zapravo priznanje za njegov dosadašnji rad. Novi tajnik društva je Branko Zajec, vrlo ambiciozan mladić sa zdravim planinarskim idejama, od kojega ovo društvo mnogo očekuje, dok je dužnost blagajnika preuzela njegova sestra Verica Zajec. Osim njih u odbor su ušli Marijan Pleško, Đuka Zupanić, Mario Pehnc i Stjepan Držajić dok novi nadzorni odbor čine Antun Cucak, Stjepan Medvedec i Josip Hrženjak.

I na kraju spomenimo nekoliko detalja iz programa rada koji je novoizabrani odbor odmah donio. Na prvom mjestu nalazi se temeljito uređenje planinarskog doma na Cesargradu koji bi ubuduće trebao biti ponos društva, zatim povećanje broja članova i pretplatnika »Naših planina«, markiranje puteva, sudjelovanje na svim planinarskim akcijama i održavanje redovitih mjesečnih sastanaka društva na kojima bi se povremeno održavala i planinarska predavanja. Svemu tome treba dodati još samo želju da ovo simpatično društvo iz Klanjca zaista uspije u svojim nastojanjima.

Z. Hlebec

UMRO LADISLAV JANZON

Dana 10. ožujka 1973. umro je Ladislav Janzon u svojoj 89. godini života. Na posljednjem ispračaju na Mirogoju bilo je i nekoliko njegovih drugova koji su zajedno s njime prije 50 godina bili članovi HPD-a, a poslije osnovali HTK »Sljeme« u Zagrebu. Budući da smo ga još od nedavna mogli vidjeti na planinarskim izletima, možemo reći da smo u njemu izgubili najstarijeg aktivnog hrvatskog planinara

SKIJAŠKI MEMORIJAL »IVAN PAČKOVSKI«

Na ovogodišnjem memorijalu sudjelovalo je 13 seniora iz pet različitih društava, 7 seniorki iz dva društva i 2 pionira iz dva društva. Organizator je bila Omladinsko-skijsko-alpinistička sekcija PD »Zagreb — matica«, a natjecanje je održano 3. veljače na Medvednici. U terenskom trčanju za muške (staza 6700 m) prvi je bio Darko Sakar, a slijedili su M. Pintarić, M. Stupnišek, Z. Pirc i Z. Kelner. Redoslijed kod žena (staza dužine 2700 m): Dubravka Dečak, Đ. Jakopović, Danica Dečak, G. Lugomer i N. Grčić. U veleslalomu za muške (Južni spust, dužina 850 m, 180 visine) Darko Sakar, M. Pintarić, Veseli, Pirc i Stupnišek. Žene: Goranka Lugomer, Dubravka Dečak, Jakopović, Danica Dečak, Grčić. Spust za muške: Mladen Pintarić, D. Sakar, Veseli, Pirc, Stupnišek. Žene: Grčić, Dečak, Jakopović, Dečak, Lugomer. Pioniri, trčanje, prvi: Kavurić, drugi: Stupnišek. Spust, prvi: Stupnišek, drugi Kavurić. U kombinaciji su sva tri mjesta pripala članovima PDZ-a i prema tome su osvojili prelazni pehar Memorijala.

Ing. Lota Arh

JOŽA ČOP — OSAMDESETOGODIŠNJAK

Prije 80 godina, oko mjesec dana poslije osnutka Slovenskog planinskog društva, 27. ožujka rodio se u Ljubljani Joža Čop, najpopularniji živi slovenski planinar. Prepenjao je sve stijene u slovenskim Alpama, više put je penjao u Dolomitima a i u skupini Mont Blanca. Izveo je brojne prvenstvene uspone, ponajviše u Julijskim Alpama. Bio je dugo godina vodeći u tzv. »zlatnoj navezi«. Njegov posljednji veliki podvig je prvenstveni uspon kroz srednji stebor Sjeverne triglavske stijene 1952. godine (kao šezdesetogodišnjak!), koji danas nosi njegovo ime — Copov stebor. Joža Čop je doajen slovenskih penjača, bio je jedan od najpožrtvovnijih spasavalaca, voda i nebrojenih spasavalačkih akcija, vodič, instruktor i mentor u alpinističkim, spasavalačkim i omladinskim tečajevima. Postao je primjer svestranog uzornog »pravog« planinara. Po zanimanju je bio stručnjak u žičnoj valjaonici jeseničke željezare. U 40 godina radnog staža bio je uzor radnika i druga. Pored planina, tvornica mu je bila drugi dom. Po karakteru je veseljak, uvijek spreman na šalu i u teškim trenucima. Premda se nije bavio politikom, uhapšen je 1941, ali je uspio sudjelovati s Osvobodilnom frontom Slovenije. Njegov stan je prepun raznih odlikovanja, diploma i planinarskih uspomena. Iako je sada u dobi kad više ne može visoko u planine, nerijetko ga možemo vidjeti pod Triglavskom stijenom ili u Tamaru, odakle promatra svoje stijene. Osobito se zanima za uspjehe mladih alpinista i veseli ga svaki njihov podvig. U ime brojnih hrvatskih planinara, koji su ga godinama susretali na svojim pohodima u slovenskim Alpama i uvijek u njemu nailazili na prijaznost i susretljivost, čestitamo Joži na njegovom životnom jubileju i na životnom djelu kojim se uvrstio u povijest slovenskog alpinizma.

Dr. Z. Poljak

RAD PSD »LJUBIŠNJA« U PLJEVLJIMA

U domu društvenih organizacija u Pljevljima 6. aprila održana je godišnja skupština planinarsko-smučarskog društva »Ljubišnja«. Osim članova skupštini su prisustvovali sekretar OKSK Duško Starčević, predsjednik OSSRN Ramiz Bambur, predsjednik SOFK-e Ratko Lučić, predsjednik Štaba za izgradnju spomen-obilježja Bošku Buihi i ostalim pionirima palim u NOB-u, Uzeir Bečović, predstavnici JNA, i brojni građani — ljubitelji prirode.

Na skupštini je istaknuta raznovrsnost rada Društva, koje obuhvaća niz specifičnih aktivnosti — od speleologije i zaštite prirode do organizacije pohoda i rekreacionih izleta. I ako je u proteklom godinama pri radu Društva bilo mnogo poteškoća, ipak je zabilježilo velike uspjehe u aktivnosti. Sa više od 560 svojih članova to je najbrojnije planinarsko društvo u republici, a što je najvažnije, oko 80% su pioniri i omladinci. PSD »Ljubišnja« može se danas ubrojiti u najmasovniju organizaciju u Pljevljima. Izuzetna pažnja Društva usmjerena je omasovljenju organizacije i održavanju planinarskog doma na Kosanici, te održavanju i obilježavanju starih i otvaranju novih planinarskih puteva. Obnovljena je markacija na svim starih putevima i transverzali »Boško Buha« i otvorene su nove na području Ljubišnje. Osim toga, naglašeno je da su planinari svoje objekte i puteve održavali uglavnom vlastitim sredstvima i dobrovoljnim radom. U 1972. godini dato je oko 2500 sati dobrovoljnog rada. Predsjednik Društva istakao je i to da je u ovom izvještajnom periodu izletništvo bilo najmasovnije i najuspješnije vid planinarenja, što potvrđuje podatak da je organizovano više stotina izleta sa nekoliko hiljada izletnika, po planinama širom zemlje. Naglašeno je i to da se žele formirati sekcije speleološka, alpinistička i gorska služba spasavanja, jer za njih kod članova postoji veliko interesovanje.

Većina učesnika u diskusijama založila se za još veću masovnost, za pronalaženje novih formi i sadržaja rada i za još veću aktivnost u radu. Skupština je poterala potrebu da se odgovorne službe u Općini još više zainteresuju za rad jednog ovako masovnog i sa više aspekata korisnog društva, da se Društvo još više poveže sa radnim i drugim organizacijama, posebno školskim i omladinskim. Naglašeno je da izletništvu ostaje i dalje osnovni i najmasovniji vid planinarenja. Osobito je naglašena plodna saradnja sa JNA. Usvojen je prijedlog da se transverzala »Boško Buha«, koja počinje od Prijepolja, Jabuke, Pljevalja i Durmitora, proširi do Tjentišta, Foče, Cajniča, Rudog, Nove Varoši i Prijepolja, gdje bi se zatvorio put, a išla bi stazama NOR-a. Prijedlog je usvojen i radu oko markiranja staza treba odmah pristupiti.

M. Radović, Pljevlja

USPJEH SLOVENSkih ALPINISTA NA SKIJA-SKO-ALPINISTIČKOM RALLYJU

Prvi »Rally Sci-Alpinistico Internationale Lecco« održan je 1965. u organizaciji kluba »Ragnic« iz Lecca. Pobjedili su vojni alpinci iz Innsbruka. Ove godine, na osmom reliju, konkurencija je bila vrlo jaka. Favoriti su bili Bugari koji su vložili oštro trenirali, ali također i domaćini, te Nijemci iz Garmiša. Ekipa članova AO iz Mojstrane u Sloveniji u sastavu Janez Brojan, Janez Dožan i Izidor Kofler u toj konkurenciji je zauzela na opće iznenađenje drugo mjesto između 29 ekipa i tako osvojila srebrni pokal talijanskog ministarstva za vojsku. Ovo neobično teško natjecanje započelo je sa skijaškim prelazom iz Esino Lario (1000 m) preko Brioschi (2540 m) do rifugio Tedeschi (1450). Taj dan završio je velesalomom. Slijedila je noć s bivakiranjem na visini od 1650 m! Slijedeći dan morali su proći vrlo tešku turu opterećeni s punom opremom (skijaški i penjački pribor, hrana, oprema za spasavanje). Posljednji dan trebalo je svladati dva teška uspona, jedan kroz led, a zatim izvesti vožnju s improviziranim Difuzivnim saonicama. Drugo mjesto, nakon domaćina, treba smatrati velikim uspjehom, pogotovo ako se uzme u obzir izvanredna kondicija vojnih ekipa i profesionalnih vodiča.

Franci Savenc

PLANINARI SMEDERVA OSVOJILI MONT BLANC

Nedjelja 3. 9. 1972. bit će zabilježena kao dan najvećeg uspjeha u historiji smederevskog planinarstva. Tog dana u 6.20 sati, poslije 2 dana uspona, ostvarivši višegodišnji san i veliki uspjeh, po magli i vrlo lošem vremenu, na najviši vrh Evrope Mont Blanc izišli su planinari Smedereva: Milutin Kljajić, Milorad Garović, Dragoje Cikić PSD »Celik« pri Metalurškom kombinatu Smederevo, i Miodrag Marinković, PSD »Sever« iz grada.

Vrijeme inače nije bilo naklonjeno ovoj grupi upornih planinara. Dok su se u subotu iz Chamonixa približavali ka vrhu koji se inače bar dva dana mora penjati, vrijeme je bilo gotovo idealno. I sutra ujutro u dva sata, kada se ustaje u posljednjoj kući, Aiguille du Gouter (3817 m), odakle se juriša na vrh, nebo je bilo iskičeno zvijezdama. Međutim, dok je bila montirana oprema za led, počela je magla, a zatim oblaci.

Umjesto očekivanog poboljšanja, počeo je udarati jak hladan vjetar koji je donio i ono najgoro — snijeg. Snijeg ne da samo otežava kretanje nego ga čini veoma opasnim, jer pokriva brojne glečerske pukotine, a bilo ga je napadalo oko pola metra.

Neki navezu su se vraćali da izlazak ostave za sutra ili kasnije. Međutim, naši nisu imali ni vremena ni novca da ostanu, a ni rješenja da se vrata sasvim i dodu iduće godine nije prihvaćeno. Riješeno je da se ide dalje dok god to bude bilo ikako moguće i razumno, i uspjeli su. Zelja da se uspije bila je jača baš od svega, jer i visinska bolest nije pošteđila grupu. Sigurno da je upornost bila faktor broj jedan ovoga uspjeha.

M. K.

BEOGRADSKI PLANINARI NA RUDNIKU

Planinari beogradskih planinarskih društava proslavili su »20. oktobar«, dan oslobođenja svog glavnog grada, usponima na zaleđeni i snijegom pokriven Rudnik. Na dan 21. oktobra 1972. godine povorke beogradskih planinara krenule su oko 15 časova autobusima prema svome konačistu, živopisnom selu Stragari, u podnožju planine Rudnik, sa kragujevačke strane. Druga kolona od oko 20 planinara pridružila se glavnoj grupi sutradan 22. oktobra na samom Rudniku.

Učestvovao je ukupno 191 planinar, od čega je 171 došao specijalnim autobusima organizatora, a 20 svojim privatnim kolima. Broj učesnika po društvima bio je: »Sutjeska« 72, »Pobeda« 49, »Obilić« 10, »21 Maj« 10, »Naša krila« 10, »Željezničar« 3, »Javor« 3, »Zlatar« 6, »Slavija« 2, a svojim kolima 20.

Iznenađuje slab odziv planinara jakog beogradskog društva »Željezničar« i planinara »Poštara« koji imaju svoj dom na Rudniku i u odnosu na ostale planinare mogli su da imaju ulogu domaćina. Nagradu za masovnost dobilo je PD »Sutjeska« na čelu sa prekaljenim planinarom Zarkom Krezovićem. Organizovanošću i brojnošću još jednom se istaklo PD »Pobeda«. Naš stari aktivist, čika Duško, predsjednik »Pobede« i ostali drugovi iz »Pobede« vrlo su zaslužni za uspjeh pohoda na Rudnik jer su u svojim redovima sproveli dobru propagandu ove akcije Planinarsko-smučarskog saveza Beograda, a također su organizatoru stavili na raspolaganje i svoje autobuse za prevoz učesnika.

24 GODINA »BORASNICE« U KONJICU

Dvadesetpet godina svog postojanja i uspjehnog djelovanja PD »Borašnica« u Konjicu obilježilo je godišnjom skupštinom koja je održana 4. travnja 1973. Referati i izvještaji o radu upotunjeni su diskusijom, a zatim je izabran novi upravni odbor: Arsen Kulaš (predsjednik), Ilija Banović (sekretar) i članovi Miralem Varišić, Miralem Behnen, Zdenko Pavlović, Dževad Šehić, Miralem Pašić, Miroslav Šimunović i Camil Sahić. Glavni zadaci novog odbora bit će omasovljenje društva, bolja suradnja s planinarima u drugim mjestima, školovanje planinarskog kadra, markiranje putova i proširenje planinarske kuće na Ljubini. Posebna je grupa zadužena za organiziranje izleta, a veća pažnja bit će posvećena mladim planinarima.

Veliku teškoću u radu društva predstavlja nedostatak društvenih prostorija u gradu. Nadamo se, međutim, da će taj problem biti riješen u suradnji s odgovarajućim faktorima komune.

Skupštini je pored ostalih bio prisutan i predsjednik PS BiH Sefko Hadžialić, jedan od osnivača »Borašnice«, te veoma drag gost Uzeir Beširović koji je svojom bogatom kolekcijom dijapozitiva u boji prisutnima pružio mogućnost upoznavanja s ljepotama naših planina.

Cesitamo »Borašnici« jubilej i zaželimo joj mnogo uspjeha u radu. Njegova je adresa: »PD »Borašnica«, 79250 Konjic, Ul. Vinka Borasa 29 a (Ilija Banović)

PLANINARI IZ SR SRBIJE U POSJETU PAPUKU

Ove je zime oveća grupa planinara iz SR Srbije boravila tri dana u Papuk-gorju, kao gosti osječkoga PD »Jankovac«. Gosti su boravili na Jankovcu, uz vodiče koje im je stavilo na raspolaganje PD »Jankovac« popeli su se na Mrežarski Rust, te kasnije prešli Slavonskim planinarskim putem od Jankovca preko Lapjaka i Veličkoga starog grada do Velike, odakle su se vratili vlakom. U posjetu Slavoniji bilo je 46 planinara, većinom članovi beogradskoga PD »Željezničar«, a uz njih i nešto planinara iz Valjeva, Šida, Vrčaca, Sr. Mitrovice i Šapca. Tom prilikom uspostavljene su veze planinara Beograda i Osijeka i dogovoreno da će se veze i dalje njegovati. Zasad je predviđeno da članovi PD »Jankovac« prikažu u Beogradu večer s predavanjem i snimkama kolor-dijapozitiva iz slavonskih gora. I. S.

Planinari!

Posebni odjeli sport-opreme
u robnim kućama NAMA
nude Vam opremu
i prikladnu odjeću:

NAPRTNJAČE

TORBE DOMAĆE I UVOZNE

PLINSKA KUHALA I GRIJALICE

TERMOS-BOCE ZA PIĆE I HRANU

TURISTIČKE KUTIJE

KOŠULJE

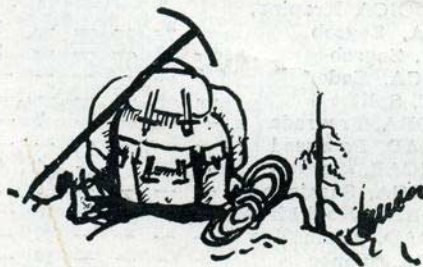
HLAČE

VJETROVKE

KAPE

ČARAPE

I JOŠ MNOGO TOGA ...

Odaberite robu u najširem asortimanu, uz
non-stop radno vrijeme, specijalne kredite i
besplatnu dostavu u kuću.

ROBNE KUĆE

nama

ZAGREB